

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dejan Ladika

**Mentor: izr. prof. dr. Zlatko Šabič
Somentor: as. mag. Primož Šterbenc**

**AMERIŠKA POLITIKA DO ARABSKO-IZRAELSKEGA SPORA KOT
VZROK ZA TERORISTIČNI NAPAD 11. SEPTEMBRA**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2003

KAZALO

UVOD	4
1. TEMELJNI POJMI	7
2. O ZUNANJI POLITIKI ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE	10
2.1. UVOD.....	10
2.2. KAJ JE ZUNANJA POLITIKA?	11
2.3. ZUNANJEPOLITIČNI PROCES	13
2.3.1. Omejitve pri oblikovanju zunanje politike	17
2.3.2. Zunanje okolje zunanje politike	18
2.3.3. Notranje okolje zunanje politike.....	21
2.3.4. Posameznik.....	21
2.3.5. Odločanje v zunanji politiki.....	23
2.4. OPREDELITEV AMERIŠKE ZUNANJE POLITIKE	24
3. ARABSKO-IZRAELSKI SPOR	29
3.1. ZAČETKI	29
3.2. NASTANEK IN STOPNJEVANJE ARABSKO-JUDOVskega SPORA DO 1945.....	31
3.2.1. Zaostrovanje po prvi svetovni vojni.....	34
3.3. ARABCI IN JUDI V VOJNO ZA PALESTINO (1948).....	37
3.3.1. Judovski lobi v ZDA.....	46
3.3.2. Bistvene okoliščine prvega arabsko-judovskega/izraelskega spopada.....	47
3.4. SUEŠKA KRIZA.....	49
3.4.1. Druga arabsko-izraelska vojna (1956).....	51
3.4.2. Nov začetek.....	56
3.4.3. Bližnji vzhod po sueški krizi.....	57
3.5. PROTI NOVEMU PORAZU (1958 – 1967)	58
3.6. TRETJA ARABSKO-IZRAELSKA VOJNA (1967).....	61
3.6.1. Resolucija Varnostnega sveta št. 242 (1967).....	65
3.6.2. Bližnji vzhod po junijski vojni.....	69
3.7. DOGAJANJE DO JOMKIPURSKÉ VOJNE (1967 – 1973).....	70
3.7.1. Palestinska osvobodilna organizacija in črni september	72
3.7.2. Nova kvaliteta v ameriško-izraelskih odnosih	74
3.8. OD JOMKIPURSKÉ VOJNE DO MIRU V CAMP DAVIDU (1973 – 1979).....	75
3.8.1. Pogajanja v Camp Davidu.....	82
3.8.2. Judovske naselbine in vloga ZDA v Varnostnem svetu.....	85
3.8.3. Izrael – tajna jedrska sila	87
3.9. OSEMDESETA LETA	88
3.9.1. Izraelski vdor v Libanon	90
3.9.2. Zaostrovanje razmer na zasedenih ozemljih in izbruh intifade	94
3.10. DEVETDESETA LETA.....	99
3.10.1. Zalivska vojna.....	100
3.10.2. Tajni pogovori	103
3.10.3. Od uboja Jicaka Rabina do izbruha druge intifade (1995 – 2000).....	106
3.11. MEDNARODNI KONSENZ 2001.....	112
4. ISLAMSKI FUNDAMENTALIZEM	116
4.1. OPORIŠČE	120
5. ZAKLJUČEK	126
6. SEZNAM VIROV	131
7. ZEMLJEVIDI	137

SEZNAM KRATIC

AIPAC	<i>American Isreaeli Public Affairs Committee</i> – Ameriško-izraelski odbor za javne zadeve
AZCPA	<i>American Zionist Council of Public Affairs</i> – Ameriški sionistični svet za javne zadeve
BDP	Bruto domači proizvod
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> – Centralna obveščevalna agencija
GS	Generalna skupščina (Organizacije Združenih narodov)
JAR	Južnoafriška republika
LEHI	<i>Lohamei Herut Yisrael</i> – Borci za svobodo Izraela
MNF	<i>Multi-national Force</i> – Večnacionalne sile za posredovanje
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> – Severnoatlantsko zavezništvo
OAPEC	<i>Organization of Arab Petroleum Exporting Countries</i> – Organizacija arabskih držav izvoznic nafte
OPEC	<i>Organization of Petroleum Exporting Countries</i> – Organizacija držav izvoznic nafte
OZN	Organizacija Združenih narodov – <i>United Nations</i>
PLO	<i>Palestinian Liberation Organization</i> – Palestinska osvobodilna organizacija
PFLP	<i>Popular Front for Liberation of Palestine</i> – Ljudska fronta za osvoboditev Palestine
SALT	<i>Strategic Arms Limitation Treaty</i> – Sporazum o zmanjšanju strateškega orožja
SZ	Sovjetska zveza
UNEF	<i>United Nations Emergency Force</i> – Mirovne enote Združenih narodov
UNIFIL	<i>United Nations Interim Force in Lebanon</i> – Začasne enote Združenih narodov v Libanonu
UNSCOP	<i>United Nations Special Commission on Palestine</i> – Posebna komisija Združenih narodov za Palestino
UNTC	<i>United Nations Truce Commission</i> – Komisija Združenih narodov za nadzor premirja
VS	Varnostni svet (Organizacije Združenih narodov)
ZDA	Združene države Amerike

Uvod

Pravi mir ni zgolj odsotnost napetosti, je prisotnost pravice.
Martin Luther King, jr.

Vsak dan poročajo o novih žrtvah na Bližnjem vzhodu. Vso zmedo, ki je tam, je težko razumeti. Poslušamo o mirovnem procesu, a hkrati slišimo eksplozije; govor je o zasedenih ozemljih, Arafatu in skorumpirani palestinski oblasti, palestinskem terorizmu in izraelski čezmerni uporabi sile, graditvi obrambnega zidu na Zahodnem bregu ... Po televiziji gledamo razdejanje po palestinskih samomorilskih napadih, preštevamo žrtve na izraelski in palestinski strani ter izraelske tanke na ulicah palestinskih mest. Zakaj je tako in kakšno vlogo imajo pri tem Združene države Amerike (ZDA), na katere se ob vsaki priložnosti sklicujejo tako Izraelci kot Palestinci, in ali je prav izraelsko-palestinski spor eden izmed poglavitnih vzrokov za teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001, bodo osrednja vprašanja, na katera bom skušal odgovoriti v tem diplomskem delu.

Bližnji vzhod je krizno žarišče, ki že več kot 50 let pretresa mednarodno skupnost in ogroža svetovni mir. Čeprav so se vsi mednarodni akterji, ki kaj pomenijo, z leti vključili v reševanje problema, jim spora ni uspelo razrešiti. Nikoli ni bilo zadosti znanja in politične volje, da bi lahko obvladali izjemno kompleksen položaj, temelječ na ozemeljskih in verskih težnjah ter gospodarskih in političnih interesih ključnih akterjev.

V arabsko-izraelski spor so kot zunanji akter doslej najkoreniteje posegle ZDA, a neuspešno. Po 11. septembru 2001 je bilo jasno, da bo za zagotovitev stabilnosti na širšem območju Bližnjega vzhoda in v svetu treba rešiti tudi krvavi izraelsko-palestinski spor oz. doseči dogovor o mirni koeksistenci Izraela in neodvisne palestinske države. Prav zato bodo morali v sporu še bolj odločno in predvsem bolj pravično posredovati zunanji akterji – najprej ZDA, ki imajo zaradi svojega statusa edine velesile vpliven položaj pri vseh sprtih straneh.

Po 11. septembru 2001 je ameriško časopisje ugotavljalo, da je terorizem tokrat udaril na domačih tleh. Ameriška administracija predsednika Georgea W. Busha je takoj začela ustanavljati mednarodno protiteroristično koalicijo. Washington D.C. je postal središče sveta, saj so tja prihajali vsi svetovni voditelji in izražali solidarnost z Američani. Podobo osuplega in žalujočega sveta so (z)motili televizijski posnetki z zasedenih palestinskih ozemelj. Medtem ko so teroristične napade na ZDA obsodile vse države – tudi Ameriki manj naklonjene, če že ne sovražne –, so Palestinci na Zahodnem bregu in v Gazi kazali navdušenje nad razdejanjem ameriških simbolov. Palestinski otroci so vzklikali protiameriška gesla,

odrasli so zažigali ameriške zastave in kričali, da so Američani končno dobili, kar so iskali in si zaslužijo. Zakaj?

Glavni osumljenec za teroristične napade 11. septembra Osama bin Laden je v posneti izjavi, objavljeni 7. oktobra 2001 v vseh svetovnih medijih, dejal, da ZDA in Zahod ne bodo mirni, dokler ljudje v Palestini ne bodo živeli v miru. To je le eno v vrsti mnenj, v katerih je prav politika ZDA do Bližnjega vzhoda ključna za dogajanje v mednarodni skupnosti, vključno s terorističnimi dejanji, naperjenimi proti ZDA. Iz takih mnenj je mogoče razviti tudi delovno hipotezo diplomskega dela, ki je: eden izmed pomembnih razlogov za teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001 je nenačelna in nepravilna politika te države do arabsko-izraelskega spora.

Diplomsko delo ima pet poglavij. V prvem poglavju sem opredelil temeljne pojme. Sledi osrednje besedilo, analiza, ki sem jo razdelil na tri dele. V drugem poglavju sem tako opredelil zunanjo politiko in ob pomoči realistične teorije mednarodnih odnosov predstavil temeljne značilnosti oblikovanja zunanje politike v ZDA. Raziskal sem, kako notranje in zunanje razmere vplivajo na ta proces ter kateri akterji se – kdaj in zakaj – vključujejo v ta proces. Za realistični pristop sem se odločil, ker je kljub drugačnim napovedim ob koncu hladne vojne ta pristop še vedno prevladujoč pri razlagi mednarodnega dogajanja.

Tretje poglavje je študija primera arabsko-izraelskega spora od začetkov do leta 2001. Za analizo sem uporabil primarne in sekundarne vire in na podlagi teh skušal ugotoviti, na kakšen odziv je naletelo ameriško vmešavanje v spor, predvsem v arabskih državah. Prav tako sem skušal ugotoviti, kdaj so se ZDA vmešavale in zakaj, saj sem predvidel, da se bosta prav tukaj pokazali nenačelnost in nepravilnost pri ameriškem posredovanju, ki sta med politikami pa tudi v javnosti povzročili nezadovoljstvo. Tretje poglavje sem zaradi obsežnosti spora in lažje preglednosti kronološko razdelil na 11 podpoglavij.

V četrtem poglavju sem na kratko opredelil islamski fundamentalizem in predstavil vzpon teroristične mreže Al Kajda Osame bin Ladna. Večji del poglavja sem posvetil bin Ladnovim izjavam z obsodbami ZDA in utemeljitvami, zakaj se mora sleherni musliman boriti proti Američanom in Izraelcem. To poglavje je pomembno predvsem zato, ker kaže na možne odzive, ki jih s svojim posredovanjem na Bližnjem vzhodu lahko povzroči ameriška politika, saj teroristične organizacije del svoje legitimnosti utemeljujejo prav na nenačelnosti te politike.

V zaključku (peto poglavje) sem podal temeljne ugotovitve analize in ovrednotil postavljeno hipotezo.

Pri dokazovanju nenačelne politike ZDA do Bližnjega vzhoda sem se v tretjem poglavju naslonil tudi na delovanje ZDA v Organizaciji združenih narodov (v nadaljevanju Združeni narodi ali OZN), saj je bila ta po drugi svetovni vojni ustanovljena kot najvišja avtoriteta za urejanje odnosov v mednarodni skupnosti. Združeni narodi so imeli veliko vlogo že pri samem nastanku judovske države v Palestini leta 1948, so pa tudi pomemben vir legitimnosti delovanja velikih držav, tudi petih stalnih članic Varnostnega sveta s pravico do veta, zato so Združeni narodi natančno analizirali in obravnavali vse velike premike v arabsko-izraelskem sporu. Toda zaradi specifičnosti ameriške politike do spora, ki vključuje tudi drugačne (bilateralne ter multilateralne) oblike reševanja sporov, je bilo delovanje ZDA v svetovni organizaciji le eden izmed predmetov analize.

Podatke sem črpal iz primarnih virov (resolucije, deklaracije, pogodbe, govori) in sekundarnih (knjige, članki). Z vsakim novim dokumentom ali analizo besedil različnih avtorjev je bližnjevzhodna kriza postajala bolj zapletena in težje obvladljiva. Pri analizi sem predvsem skušal predstaviti, kako so dogodke razumeli glavni akterji, še posebej ameriška stran. V povezavi z osrednjo tematiko dela sem se moral dotakniti vseh pomembnih dogodkov na Bližnjem vzhodu in drugod, ki so odločilno vplivali na potek dogajanja (npr. medarabska nasprotja, iranska revolucija, zalivska vojna, razmere v Savdski Arabiji in Afganistanu), a bi njihova natančna analiza močno preseгла že tako širok obseg tega dela. Pri tako zapletenem sporu pa lahko poenostavljanje zamegli razumevanje, zato sem na te dogodke skušal vsaj opozoriti.

K povedanemu bi rad dodal še tole: odzivi na 11. september so tudi dve leti po terorističnem napadu še vedno največkrat zelo čustveni. Velike čustvene in duševne pretrese povzročata tudi arabsko-izraelski spor, emocionalne in psihične rane pa so globlje in trdovratnejše od telesnih. Tudi na to sem skušal opozoriti, saj se med poročanjem z Bližnjega vzhoda zgodbe 'navadnih' ljudi velikokrat izgubijo. 'Navadnih' pa v narekovajih zato, ker sem prepričan, da so ljudje na Bližnjem vzhodu vse prej kot to – medtem ko so mnogi pravi borci za preživetje in heroji, so drugi vsa leta razvijali najslabše lastnosti človeka.

1. TEMELJNI POJMI

- ARABCI** Narodi semitskega izvora, naseljeni na arabskem polotoku. Od tam so se razširili po jugovzhodni Aziji in severni Afriki. V ožjem smislu so to prebivalci Savdske Arabije in držav arabskega polotoka, toda Arabci so tudi prebivalci Sirije, Jordanije, Palestine, Iraka, Egipta, Libanona, Sudana, Libije, Tunizije, Alžirije in Maroka, katerih pradomovina je Arabija in materni jezik arabski. Večina Arabcev je islamske vere, obstajajo pa tudi krščanske manjšine, npr. v Siriji in Libanonu (Kumer v Al Joundi 1972: 234).
- ANTISEMITIZEM** Protisemitsko, protijudovsko gibanje, rasna gonja proti Judom, navadno iz političnih ali gospodarskih razlogov. Izraža se v najrazličnejših oblikah: diskriminacija, represivni ukrepi, preganjanja, fizično uničevanje v koncentracijskih taboriščih (Tavzes 2002: 56; Kumer v Al Joundi 1972: 234).
- BLIŽNJI VZHOD** Geostrateški pojem, ki ga je leta 1902 prvič uporabil ameriški admiral Mahan (Halliday 2002: 16). V tem delu v ožjem smislu zajema območje mandatne Palestine oziroma po prvi arabsko-izraelski vojni 1948-49 ozemlje Izraela in sosednjih držav Egipta, Libanona, Sirije in Jordanije. V širšem smislu zajema tudi arabski polotok.
- DIASPORA** Med drugimi narodi raztreseni, razkropljeni člani kake narodne ali verske skupnosti (Tavzes 2002: 211).
- DŽIHAD** V islamskem svetu prizadevanje vernika, ki obsega verske, politične in vojaške aktivnosti. Danes predvsem islamisti besedo uporabljajo v smislu boja – svete vojne, katere cilj je ubraniti ali razširiti islam in njegovo ozemlje. Dolžnost vsakega pravovernega muslimana je, da se bori za islam (Halliday 2002: 15; Kumer v Al Joundi 1972: 237).
- ISLAMIZEM** Fundamentalistično gibanje, ki svoj radikalni politični program utemeljuje na vrnitvi k tradicionalnim islamskim vrednotam (Halliday 2002: 15).
- JERUZALEM** V hebrejščini *yrwšlym*, 'mesto miru', ki si ga kot svojo politično, versko in kulturno središče prisvajajo Izraelci in Palestinci. Arabsko *Kuds*, 'posvečen'. Sveto mesto Judov, kristjanov in muslimanov. V svoji dolgi zgodovini je bil Jeruzalem plen različnih osvajalcev. Leta 70 so judovski upor v mestu strli Rimljani, ob tem porušili drugi jeruzalemski tempelj, Jude pa izgnali. Leta 637 so mesto zavzeli Arabci in na ruševinah judovskega templja zgradili mošejo, ki muslimanom po Meki in Medini predstavlja tretji najsvetejši kraj. Decembra leta 1917 sta mesto zavzeli britanska vojska in judovska legija. Nato je bil tam do leta 1948 sedež britanske mandatne vlade. Po prvi arabsko-izraelski vojni 1948-49 sta si Jeruzalem razdelila Izrael in takrat še Transjordanija. V tretji arabsko-izraelski vojni leta 1967 so izraelske sile zavzele mesto (Halliday 2002: 15; Kumer v Al Joundi 1972: 241-242).

JUDI

Narod, prvič omenjen okoli leta 2000 pr. n. št. Prišli so iz Mezopotamije prek Evfrata v Kanaan. Zaradi lakote so se odpravili v Egipt, kjer so ostali 500 let. Ob koncu 13. stoletja pr. n. št. so se spet napotili v Kanaan. Po kratkem obdobju samostojnosti okoli leta 1000 pr. n. št. so si jih po vrsti podjarmljali osvajalci. V 1. stoletju n. št. Rimljani razrušijo Jeruzalem, Jude pa preženejo. Izredno težka je bila usoda razseljenih Judov v Evropi. Do konca srednjega veka so morali stanovati v posebnih delih mesta – getih. Po francoski revoluciji (1789) se je začel njihov položaj izboljševati. Čeprav so bili v zahodni Evropi pravno izenačeni z drugimi državljani, je bilo v stoletjih ukoreninjeno sovraštvo še vedno opazno. Na vzhodu je bil njihov položaj občutno slabši. Bili so tarča nezadovoljstva množice in s tem morilskih pogromov in preganjanja. V 19. stoletju se je na zahodu pojavil moderni antisemitizem, ki so ga podžigale naraščajoča ekonomska konkurenca in rasistične teorije. Antisemitska gonja je dosegla višek s prihodom Adolfa Hitlerja na oblast v Nemčiji leta 1933. Leta 1941 je Hitler izdal odlok o dokončni rešitvi judovskega vprašanja: med drugo svetovno vojno je v koncentracijskih taboriščih umrlo ali bilo pobitih 6 milijonov Judov. Pred junijsko vojno leta 1967 je na svetu živelo približno 13 300 000 Judov, od tega največ, skoraj 6 milijonov, v Združenih državah Amerike (Kumer v Al Joundi 1972: 251-252).

KANAAN

Zgodovinsko ime za ozemlje zahodno od reke Jordan. Po svetem pismu 'obljubljena dežela', ki so jo po dolgotrajnih bojih zasedli Izraelci po izselitvi iz Egipta (1235-1215 pr. n. št.). Prvotni prebivalci Kananci so se na tem ozemlju naselili okoli leta 2000 pr. n. št. (Kumer v Al Joundi 1972: 243).

KRIŽARSKÉ VOJNE

V francoščini *croix*, 'križ', krščanski pohodi proti muslimanom med 11. in 13. stoletjem za ponovno osvojitve Svete dežele. V zadnjem času je v uporabi arabski/muslimanski izraz *salibi*, 'križar', kot žaljivka za zahodne države. Islamistična gibanja, še posebej teroristična mreža Osama bin Ladena Al Kajda, pa s pojmom križar označujejo poseganje zahodnih držav, predvsem Združenih držav Amerike, na Bližnjem vzhodu. V tem političnem boju je za križarsko državo označen Izrael (Halliday 2002: 11; Harari 2003).

PALESTINA

Zgodovinska pokrajina na vzhodni obali Sredozemskega morja in ob reki Jordan. Leži na prometnem križišču med Azijo in Afriko in med silami starega sveta: Mezopotamijo, Perzijo in Egiptom. Za to ozemlje se so vedno bili dolgotrajni in hudi boji. Palestino imajo za domovino palestinski Arabci in Judi (Kumer v Al Joundi 1972: 246).

**SAMOMORILSKI
NAPAD**

Taktika boja, ki so jo v minulem stoletju uporabljali teroristi in militantne skupine. Toda treba je razlikovati med samomorilskimi napadi na vojaške enote sovražne sile (japonski piloti, kamikaze, v drugi svetovni vojni in akcije libanonskega Hezbolaha), in tistimi, storjenimi na civiliste sovražne sile (napadi tamilskih tigrov na Šrilanki, samomorilski napadi palestinskih skrajnežev na Izraelce, teroristični napad na ZDA 11. septembra). V 90. letih prejšnjega stoletja sta se uveljavila arabska izraza 'žrtvovalna operacija' in 'samomorilska akcija'. Koran prepoveduje samomor, ne pa tudi žrtvovanja za pravične cilje (Halliday 2002: 20).

SION

Grič v Jeruzalemu, na katerem je bil zgrajen jeruzalemski tempelj. Pozneje se ime uveljavi za vse mesto kot politično, versko in kulturno središče Judov (Halliday 2002: 22).

SIONIZEM

Judovsko gibanje, imenovano po griču Sion. Pobudnik in ustanovitelj gibanja je bil Theodor Herzl, ki je leta 1896 napisal knjižico *Der Judenstaat*. Zaradi antisemitskih pregonov je sklenil, da se morajo Judi spet zbrati in naseliti kot narod na ustreznem ozemlju. Na prvem svetovnem sionističnem kongresu je bil sprejet program za oblikovanje judovske države v Palestini. V svetovni sionistični organizaciji sta se oblikovali dve smeri: praktični sionisti, ki so se zavzemali za takojšnje preseljevanje v Palestino, in politični sionisti, ki so menili, da je treba vprašanje najprej rešiti politično (Kumer v Al Joundi 1972: 236).

TERORIZEM

V francoščini *terrorisme*, arabsko *irhab*, 'zastraševanje'. Pomeni zamisel in izvajanje političnega boja, ki za dosego cilja uporablja metode zastraševanja in nasilja nad ljudmi in stvarmi. Izraz je bil prvič uporabljen leta 1795 v Franciji in je označeval teror francoske revolucionarne države nad nasprotniki; v podobnem smislu so ga uporabljali tudi boljševiki kot opravičilo za svoje akcije. V drugi polovici 20. stoletja se je začel uporabljati le za označevanje dejavnosti opozicijskih skupin: atentati, ugrabitve ljudi in letal, tudi ladij in avtobusov s civilisti, bombni napadi (Halliday 2002: 21; Tavzes 2002: 1156).

2. O ZUNANJI POLITIKI ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

2.1. Uvod

Izjemna vojaška, gospodarska in kulturna moč, ki so jo ZDA v začetku 90. let prejšnjega stoletja potrdile s prepričljivo zmago v zalivski vojni, ob koncu desetletja pa z zračnim napadom v okviru zveze NATO na Zvezno republiko Jugoslavijo, ko niso imele niti ene žrtve, je pri mnogih Američanih zbudila vtis, da so ZDA neranljive. Tako je zunanja politika igrala majhno vlogo pri predsedniških volitvah leta 2000. Večine Američanov ni zanimala, mnogi, ki so spremljali razmere v svetu, pa so bili prepričani, da ZDA pri sprejemanju zunanjepolitičnih odločitev ni treba poslušati in upoštevati drugih držav (Nye 2002: 233-234).

Ameriške zunanjepolitične odločitve so prej pragmatične kot dosledne. Odvisne so predvsem od trenutne politične realnosti in interesov ter od razmerja sil v ZDA in v svetu (Petrič 1994: 79). Ena izmed temeljnih postavk političnega realizma je: če si vse države prizadevajo zagotoviti moč, bosta mir in varnost v mednarodni skupnosti rezultat uravnoteženja moči, gonilna sila tega pa so lastni interesi neke države in oblikovanje spremenljivih zavezništov (Kegley in Wittkopf 1991: 69). ZDA kot prva svetovna sila imajo vpliv na dogodke po vsem svetu. Toda tudi dogodki po vsem svetu vplivajo na ZDA, zato sta njihova varnost in gospodarski napredek odvisna od globalnih procesov in odnosov, zlasti dolgoročno (Petrič 1994: 79-80). A tega v ameriški stvarnosti ni mogoče vedno zaznati. Občutek samozadostnosti se včasih izraža na najvišjih ravneh oblasti. Richard Nixon je že leta 1963 razglasil: »Čas je, da ponosno oznanimo, da so naše zamisli za izvoz. Za tako stališče se nam ni treba opravičevati« (Kegley in Wittkopf 1991: 40). Vsi ameriški predsedniki po drugi svetovni vojni so velikokrat poudarjali (pre)moč ZDA. Predsednik Lyndon Johnson (1963 – 1969) je leta 1965 dejal: »Zgodovina in naši dosežki so nam zaupali glavno nalogo pri zagotavljanju miru na Zemlji« (ib.). Predsednik George H. Bush (1989 – 1993) pa se je leta 1989 zavzel, da morajo ZDA še naprej biti »najboljši prijatelj miru po vsem svetu« (ib.).

Taka retorika potrjuje dejstvo, da moč kot osnovna kategorija mednarodnih odnosov, kakor jih razlaga realistična paradigma, še vedno 'kroji' odnose med državami. Čeprav je bilo po koncu hladne vojne veliko poskusov, da bi politični realizem razglasili za del zgodovine, se napovedi o novi, bolj solidarni ureditvi mednarodnih odnosov niso uresničile.¹ Kot ugotavlja Mearsheimer (2002: 24-25), žal še vedno živimo v krutem svetu, kjer velesile tekmujejo za moč, zato realizem kot teorijo, ki pojasnjuje mednarodne odnose, čaka svetla

---

¹ Podrobneje o idejah ameriškega predsednika Billa Clintona Mearsheimer (2002: 24).

prihodnost tudi v tem stoletju. To potrjujejo ameriške zunanjepolitične smernice po 11. septembru 2001,² saj ameriški predsednik George W. Bush uporablja besede iz slovarja političnega realizma in vodi pragmatično zunanjo politiko. V televizijskem intervjuju leta 2000, takrat še kot republikanski predsedniški kandidat, Bush ni vedel, kdo so voditelji Čečenije, Indije in Pakistana, čeprav so ZDA Pakistanu grozile s sankcijami zaradi nedemokratskega režima in jedrskih poskusov.³ Po 11. septembru in *ad hoc* graditvi protiteroristične koalicije pa je prav Pakistan, kljub vsem prejšnjim očitkom, postal eden ključnih ameriških zaveznikov. V govoru ljudstvu januarja 2002 je Bush ugotovil: »Pakistan se zdaj uspešno bori proti terorizmu, občudujem odločno vodenje predsednika Mušarafa.«⁴ Tudi več kot 10 let po koncu hladne vojne ostaja moč temelj ameriških zunanjepolitičnih teženj, med prioritetai je zdaj boj proti terorizmu ali kot pravi predsednik Bush: »Naši vojaki in vojakinje vsem sovražnikom sporočajo: čeprav ste 7 tisoč milj stran, čeprav ste na drugi strani oceana ocean ali na drugem kontinentu, na vrhu gora ali v jamah, ne boste ušli pravici naše države.«⁵ Da bi razumeli ravnanje ZDA v sodobni mednarodni skupnosti pa vendarle ni dovolj sklepati iz govorov ameriških predsednikov. Zato se bom v nadaljevanju na kratko ozrl po konceptu zunanje politike kot take, nato pa se še enkrat vrnil na analizo konkretnega ameriškega zunanjepolitičnega delovanja.

2.2. Kaj je zunanja politika?

Obstaja veliko študij in s tem tudi definicij zunanje politike. Po Benku (1987: 435) je zunanja politika sistem med seboj povezanih bolj ali manj koherentnih akcij, z namenom uresničevati cilje in interese držav v okolju mednarodne skupnosti. Deset let pozneje je Benko (1997: 238) to definicijo dopolnil in zunanjo politiko opredelil kot proces, niz zaporednosti, nepretrgano vrsto dogajanj in dogodkov z uresničevanjem ciljev in potreb določene družbe, organizirane v državi. Eden izmed utemeljiteljev realistične teorije mednarodnih odnosov Morgenthau (1995: 336) pa zunanjo politiko definira kot kontinuirano prizadevanje za ohranitev ali povečanje moči lastne države in nadziranje ali zmanjševanje moči drugih držav. Glede na te opredelitve bi lahko rekli, da je primarni cilj zunanje politike uresničiti notranje potrebe države. Vse vlade si namreč prizadevajo za izboljšanje standarda svojih državljanov.

---

² 11. september (2001) je datum, ki v strokovnih in pogovornih krogih ne potrebuje več daljšega opisa, da bi razumeli, da je mišljen teroristični napad na ZDA na ta dan. V nadaljevanju bo ob tem datumu vedno mišljen ta kontekst.

³ »Bush gets an F in Foreign Policy,« *Salon News*, 5. november 1999 (<http://www.salon.com/news/feature/1999/11/05/bush/>, 16.9.2002).

⁴ Bushev govor ljudstvu, Washington, 29. januar 2002 (http://www.c-span.org/executive/stateofunion/sou02_trans.asp, 27.6.2002).

⁵ *Ib.*

Če je realizacija teh ciljev odvisna od politik in akcij drugih držav, smo seveda že na področju zunanje politike (Holsti 1995: 256).

Vendar zunanja politika ne more biti le podaljšek notranje, saj mora država, ko nastopa v sferi mednarodnih odnosov, v določeni meri upoštevati interese drugih akterjev v mednarodni skupnosti. Kljub temu interakcija med državami ne poteka simetrično: nekatere države so bolj vplivne na splošno, druge bolj na specifičnih področjih. Središče mednarodne aktivnosti pa naj bi bili Združeni narodi, kjer države vzdržujejo bolj ali manj intenzivne odnose (Benko 1987: 435; Holsti 1995: 52-53).

Države 'živijo' v tem mednarodnem okolju, njihov stik z njim pa med drugim predstavlja zunanja politika. Vidne oblike te so npr. pošiljanje diplomatskih not, sodelovanje na vrhunskih zasedanjih, prizadevanja za skupne cilje, sklepanje zavezništev, grožnje, opozorila. Zunanjo politiko tako sestavljajo ideje ali dejanja oblikovalcev te politike, da bi rešili kak problem ali dosegli spremembo v politiki, drži ali ravnanju druge države ali skupine držav, nedežavnih organizacij (npr. mednarodnih nevladnih organizacij ali terorističnih skupin), mednarodnega ekonomskega sistema ali fizičnega okolja (Holsti 1995: 83). Russett in Starr (1996: 278) zunanjo politiko opredelita kot odločitev ali sklop odločitev ali programov, ki nastopajo kot smernice za uresničitev zastavljenih ciljev države. Gre torej za izraz aktivnosti države v globalnem sistemu.

Po realistični paradigmi je globalni sistem anarhičen, kar ne pomeni, da v njem prevladujeta kaos in nasilje, ampak da so države kot glavni akterji v svetovni politiki suverene, torej nad njimi ni višje avtoritete. Še več, države so 'obremenjene' z nenehnim merjenjem svoje moči in za to moč med seboj tekmujejo. Vsekakor države tudi sodelujejo, vendar imajo že v temelju konfliktne interese. Legitimni instrument vodenja politike je tudi vojna (Mearsheimer 2002: 25).

Upoštevajoč omenjene definicije, zunanjo politiko razumem kot dejanja, s katerimi skuša država primarno uresničiti svoje notranje potrebe. Vendar se zgolj pri tem ne ustavi, temveč skuša izboljšati svoj položaj v mednarodni skupnosti, prizadeva si povečati svojo moč in tako nadzorovati dejanja drugih držav. Načelnost in pravičnost sta pri tem največkrat prezrti. Tako razumljena definicija zunanje politike je podlaga za vso nadaljnjo analizo in zaključek. Po tej opredelitvi zunanje politike bom v tem poglavju podrobneje obravnaval še zunanjepolitični proces in metode, ki jih imajo države na voljo pri vplivanju na druge države, ter omejitve zunanje politike, ki so notranje in zunanje okolje ter posameznik. V podpoglavju 2.4. pa bom predstavil še glavne značilnosti oblikovanja zunanje politike v ZDA.

2.3. Zunanjepolitični proces

Država mora najprej določiti svoje zunanjepolitične cilje. Te opredeli glede na notranje socialno-ekonomske in politične odnose, elemente materialne in nematerialne narave, ki določajo njen položaj v mednarodni skupnosti, in razmerje ter uvrstitev sil v mednarodni skupnosti (Benko 1987: 438). Nato izbere sredstva, s katerimi meni, da lahko te cilje doseže. Cilji držav so različni, kot tudi možnosti, ki jih imajo, so pa za vse države po Holstiju (1995: 84) skupni naslednji cilji:

1. varnost,
2. avtonomija,
3. blaginja,
4. status in prestiž.

Z vidika velike države, kot so ZDA, je cilj zunanje politike vplivati na ravnanje drugih delovalcev v globalnem sistemu, da bi si lahko država zagotovila naravne vire, gospodarske dobrine, vojaške zmogljivosti ter politično in strateško podporo za doseg želenega položaja (Russett in Starr 1996: 279).⁶

Moč je torej sredstvo in pogoj za doseg nacionalnih ciljev. To je temelj realistične šole⁷ mednarodnih odnosov in prevladujoči pristop v ameriški zunanji politiki. Po mnenju realistične šole države v mednarodnih odnosih ravnajo na podlagi nacionalnih interesov, ki jih skušajo opravičevati z močjo in uporabo sile. Dominantni ameriški nacionalni interes je varnost. Ker so ZDA prisotne v vsakem kotičku sveta, varnostna problematika presega njihove meje. Po razpadu bipolarnega mednarodnega sistema je med temeljnimi varnostnimi interesi ZDA: preprečiti uveljavitev vsakega novega nevarnega tekmeca, kakršna je bila Sovjetska zveza. V tistih regijah, ki so za ZDA vitalnega pomena, npr. na Bližnjem vzhodu, pa je ameriški nacionalni interes: preprečiti, da bi v teh regijah svoj vpliv uveljavila kaka Združenim državam Amerike sovražna regionalna sila. Na sploh se kot nacionalni interes

---

⁶ Majhne države imajo lahko take želje, toda nimajo sredstev za njihovo uresničitev. Za odnose med majhno in veliko državo je značilno, da bo majhna država ravnala v skladu s svojimi interesi, vendar si bo prizadevala za to, da bodo ti interesi tudi v skladu z interesi in zahtevami velikih, močnih držav. Po drugi strani interesi velikih držav niso vedno v skladu z interesi majhnih, a tudi takrat bo skušala majhna država svoje interese podrediti interesom velikih držav, če to seveda ne bi ogrozilo njenega obstoja. Velika država pa se najverjetneje ne bo niti skušala približati interesom majhne države, če ti niso v skladu z njenimi. Moč majhne države je v tem, da veliko državo prepriča, da so nekatera dejanja tudi v njenem interesu, sicer velika država zagotovo ne bo sprožila akcij, ki si jih želi majhna država (Bučar in Šterbenc 2002: 106-107).

⁷ Realistična šola mednarodnih odnosov trdi, da naravo politike opredeljuje borba za moč in položaj moči med posamezniki in skupinami znotraj političnih enot in med samimi enotami, kjer npr. boj med državami postane mednacionalen. Realisti menijo, da je človekova narava nespremenljiva ali vsaj ni lahko spremenljiva. Politične reforme in izobraževanje ne morejo spremeniti človekove narave. Človek je hudoben, grešen in hoče imeti moč. Realisti torej proučujejo tisto, kar je, in ne tistega, kar bi moralo biti – temu se posvečajo idealisti (Simoniti 1995: 8-9).

ZDA razume ohranjanje stabilnosti v svetu in preprečevanje konfliktov, saj lahko destabilizacija vodi v širjenje jedrskega orožja, zavira procese demokratizacije in razvoj tržne ekonomije, omejuje svobodo trga, lahko tudi sproži spore med glavnimi akterji v mednarodnih odnosih, politično in finančno obremenjuje OZN in preprečuje 'spopad' z globalnimi problemi, kot so onesnaževanje okolja, demografska problematika, trgovina z mamili, boj proti terorizmu (Petrič 1994: 83).

Veliko ciljev je mogoče doseči ali obraniti z manipulacijo, ohranjanjem ali spreminjanjem razmer v drugih državah. Da bi si država zagotovila varnost, avtonomijo, blaginjo, status in prestiž, mora največkrat vplivati na druge države s konkretnimi dejanji. To lahko doseže na različne načine: z diplomatskim prepričevanjem, ki za drugo državo pomeni najmanjšo stopnjo neposrednega ogrožanja; sledijo gospodarski pritiski, strmoglavljenje tuje vlade, intervencija. Največja neposredna nevarnost pa so za državo vpliva grožnje in kazni z uporabo sile. Mednarodni politični proces se začne, ko skuša država A na različne načine ali z različnimi signali spremeniti ali ohraniti ravnanje države B. Država bo svoje interese določila na podlagi moči, ki jo ima in ki pomeni splošno sposobnost države, da nadzira ravnanje neke druge države (Holsti 1995: 118).

Vpliv izhaja iz treh virov: pričakovanja koristi, strahu pred neprijetnostmi in spoštovanja do ljudi in institucij (Morgenthau 1995: 194). Vpliv kot izraz moči je v pravzaprav sredstvo za doseg cilja. Države morajo zato mobilizirati določene vire ali zmogljivosti. Nacionalne značilnosti in zmogljivosti močno vplivajo na izbiro možnih dejavnosti neke države. Zmogljivosti vključujejo kateri koli fizični objekt, sposobnost in lastnost, ki jih lahko država A uporabi za vplivanje na ravnanje države B, pa tudi zaznave države B, kaj je država A zmožna ali pripravljena storiti. Viri ali zmogljivosti so torej sredstva, ki jih ima država A kot instrumente za spodbudo, prepričevanje, nagrajevanje, grožnje ali kaznovanje druge države (Holsti 1995: 118; Russett in Starr 1996: 224-225).

Dejanje vplivanja neke države na drugo vključuje tudi odnos med državama. Ko gre za časovno daljši odnos, govorimo o procesu. Če država A pri državi B lahko doseže neko spremembo ali ohrani želeno delovanje, država B pa tega pri državi A ne zmore, to pomeni, da ima država A večjo moč od države B. Moč lahko torej merimo tudi količinsko. Toda ker so odnosi med državami različni (država A ima lahko večjo moč v razmerju z državo B, nima pa npr. večje moči v razmerju z državo C), je moč v množici držav, ki delujejo v globalnem sistemu, relativna (Holsti 1995: 118-119). Odvisna je predvsem od številčnosti in kakovosti prebivalstva, obsega in kvalitete vojaškega kompleksa ter kvalitete vlade, še posebno diplomacije (Morgenthau 1995: 336).

Holsti (1995: 119) v konceptu moči določa tri analitične elemente:

1. **dejanje** (odnos, proces) vplivanja na drugo državo (podrobneje v nadaljevanju);
2. **viri**, ki jih uporabi neka država, da bo njen vpliv uspešen. Države imajo na voljo različne vire, njihova uporabnost pa je precej odvisna od njihove količine in kakovosti. Kljub temu poznamo iz zgodovine veliko primerov, ko močne države niso dosegle svojih ciljev (Titova Jugoslavija se je uspešno upirala vplivom Sovjetske zveze, ZDA niso dosegle svojih ciljev na Kubi in v Vietnamu). Čeprav imajo velesile več fizičnih virov, to še ne pomeni, da so manjše, šibkejše države brez možnosti za obrambo. Za uspešno vplivanje na drugo državo so izjemno pomembni tudi sicer težko izmerljivi faktorji, kot so osebnosti voditeljev, njihove zaznave, prijateljstva in tradicija (Holsti 1995: 120-122);
3. **reakcije** na dejanja vplivanja. Država B ima več možnosti: lahko privoli v zahteve države A, se ne zmeni zanje, odlaša izpolnjevanje, se pogaja ali pa se upre državi A. Zgodovinsko gledano, so grožnje pri vprašanjih suverenosti ali prestižu manj učinkovite, saj so se takrat šibkejše države pripravljene tudi vojskovati. Grožnje se zvečine obrestujejo pri gospodarskih vprašanjih (Holsti 1995: 122).

Poglejmo podrobneje nekaj značilnosti vplivanja države A na državo B:

- včasih si država A ne želi samo spremeniti ravnanja države B, temveč si dolgoročno prizadeva, da bo država B spremenjeno ravnanje tudi ohranila;
- ker gre za razmerje, poteka vpliv obojestransko. Če država B ugodi zahtevam države A, bo najverjetneje tudi država A izpolnila kako željo države B, da bo lahko ohranila svoj vpliv v državi B;
- država B lahko tudi predvidi dejanje (nagrado ali kazen) države A in spremeni svoje ravnanje še preden pride do dejanja vplivanja. Lahko pa se zgodi tudi, da država A nečesa ne bo zahtevala od države B, ker predvidi, da bo potem država B storila nekaj, česar si država A ne želi;
- v zunanji politiki je pomembno, kakšne so zaznave vpliva in sposobnosti oblikovalcev politike ter kako si razlagajo signale drugih držav. Države namenjajo zelo veliko denarja za zbiranje obveščevalnih podatkov, da bi bile čim bolj natančno seznanjene z zmožnostmi in nameni drugih držav. Če je veliko razhajanje med zaznavami in stvarnostjo, so lahko posledice zunanjepolitične odločitve za neko državo katastrofalne;
- država A pa lahko od države B zahteva, da nečesa ne stori. Takrat govorimo o negativni moči ali zastraševanju. Država A namreč deluje (vpliva) tako, da bi

preprečila neko dejanje države B, ker bi bilo to v nasprotju z njenimi interesi (Holsti 1995: 119-120).

Država, ki želi vplivati na neko drugo državo, mora imeti določene zmogljivosti in jih mora biti pripravljena uporabiti, da bi uresničila grožnje ali izpolnila obljube. Država, na katero se vpliva, pa mora biti ranljiva – imeti mora neke potrebe ali slabosti. Zmogljivosti neke države ne vplivajo le na njene prilžnosti, temveč tudi na njeno pripravljenosti, da te prilžnosti izkoristi (Russett in Starr 1996: 219). Po Holstiju (1995: 125-126) imajo suverene države na voljo šest metod vplivanja:

1. **prepričevanje.** Pri prepričevanju gre za navadno komunikacijo, ko skuša neka država pri drugi brez omenjanja nagrad ali kazni doseči zadovoljiv rezultat. To se zgodi navadno takrat, ko ciljna država nima ključnega interesa pri izpolnjevanju zahtev neke države. Zaradi možnih 'obresti' v prihodnosti zato podpre prizadevanja te države. Russett in Starr (1996: 219-220) menita, da je pomembna predvsem sposobnost, da nasprotniku prikažeš, da je določeno ravnanje zanj koristno. Prepričevanje je lahko uspešnejše, kadar se sklicujemo na vrednote, ki jih priznavajo drugi. Po Benku (1987: 454) bi prepričevanje lahko opredelili kot taktično sredstvo, ki ga uporabljajo države v medsebojnem komuniciranju, da bi uresničile svoje interese, torej gre tu za »osnovno« diplomacijo.⁸
2. **ponujanje nagrad.** Za privolitev v željo neke države, dobi druga država povračilo v obliki neke nagrade. Država lahko ponudi različne nagrade, od povečanja finančne pomoči do odprave sankcij (Holsti 1995: 125).
3. **odobritev nagrade.** Če kredibilnost neke vlade ni velika, lahko država zahteva nagrado vnaprej, preden izpolni zahtevo (ib.).
4. **grožnja s kaznijo.** Poznamo dve vrsti groženj:
  - pozitivne (država grozi z zvišanjem carin, vpelje trgovinski embargo);
  - grožnje z odtegnitvijo (država grozi z odvzemom zunanje pomoči ali drugih sredstev, ki jih je drugi državi že odobrila) (Holsti 1995: 125-126).
5. **nenasilno kaznovanje.** Država za spremembo ravnanja v drugi državi uporablja grožnje ob hkratni prekinitvi diplomatskih vezi, povečanju carin, embargu, ugrabitvah, zapiranju meja, protestnem zapuščanju diplomatskih konferenc. Druga država se navadno odzove na enak način. Gre za stopnjevanje pritiska in poskus izolacije

---

⁸ Benko (1987: 454) diplomacijo opredeli kot specifično dejavnost na področju zunanje politike, ki ne obsega samo stalne politične dejavnosti državnih organov v zunanji politiki, temveč tudi *ad hoc* diplomacijo (posebne diplomatske misije, diplomatske konference). Temeljna dejavnost diplomacije je vodenje mednarodnih pogajanj in mirno reševanje sporov.

države. Če se taki spori ne rešijo po diplomatski poti, lahko izbruhne oborožen spopad (Holsti 1995: 126).

6. **uporaba sile.** To je skrajno in najdaljnosežnejše sredstvo prisiljevanja, saj skušajo države z vojaško in politično zmago nad nasprotnikom, celo njegovim uničenjem, doseči želeno spremembo. Začnejo se vojne, za uporabo sredstev prisiljevanja države pooblastijo svoje oborožene sile (Benko 1987: 463).⁹ Po Russettu in Starru (1996: 225) je uporabo sile v zunanjepolitičnih zadevah mogoče razumeti tudi kot neuspešno vplivanje, čeprav je uporaba sile glavni element moči.

Za katero izmed naštetih možnosti se bo država odločila, je odvisno predvsem od zmogljivosti, ki jih ima na voljo. Zmogljivosti so bistvenega pomena za dva vidika vpliva. Prvič, da bi bile grožnje in obljube učinkovite, morajo biti verjetne. Ogrožena država mora verjeti, da bi bila druga država zmožna uresničiti grožnjo ali obljubo. Drugič, če grožnje ali obljube ne zaležejo, se začne kaznovanje (politično, gospodarsko, vojaško). Države morajo biti zmožne vsiliti tiste stroške ali kazni, s katerimi bodo dosegle želeno spremembo ravnanja pri drugih. Če država učinkovito izpelje kazen, si s tem poveča ugled, saj dokaže, da je pripravljena uresničevati grožnje za doseg želenih rezultatov. Pozneje bo zato ciljna država morda že ob omembi kazni spremenila svoje ravnanje (Russett in Starr 1996: 225).

2.3.1. Omejitve pri oblikovanju zunanje politike

Kadar predstavniki oblasti želijo izboljšati stanje v državi, vedo pa, da to lahko storijo le s spremembo okoliščin zunaj državnih meja, njihovo delovanje ni brez omejitev. Tudi najmočnejša država na svetu, ZDA, ne more dobiti ali doseči vsega, kar želi. Oblikovanje zunanje politike poteka v trikotniku. Trije poli so pri različnih avtorjih različno poimenovani, gre pa za isto stvar, kar ponazarja tudi spodnji prikaz. Holsti (1995: 253) na en pol uvrsti zunanje/sistemske vplive na oblikovanje zunanje politike, na drugi pol notranji kontekst, na tretji pol pa posameznika. Rourke, Carter in Boyer (1996: 32-33) ameriško zunanjo politiko zamejijo z globalnim sistemom, ameriško politično kulturo in posameznikom.

---

⁹ Za vojaško posredovanje mora imeti država določene zmogljivosti, torej oborožene sile in infrastrukturo (pristanišča, komunikacijski sistemi). Da bi se države lahko uspešno spopadle z morebitno zunanjo nevarnostjo ali situacijo, pripravljajo posebne programe (politika nacionalne varnosti), ki so sestavni del zunanje politike. Izpopolnjevanje oboroženih sil (vojaške vaje) je le del teh programov, njihova vsebina je predvsem politične narave: ustvarjanje zavezništov, prehajanje na položaj nevtralnosti, okrepitev OZN, politika neuvrščeniosti (Benko 1987: 463). Že samo razkazovanje vojaške moči lahko pri drugi državi sproži temeljit premislek o njenih prihodnjih potezah.

Prikaz 1: Okolje ameriške zunanje politike

2.3.2. Zunanje okolje zunanje politike

Države delujejo v globalnem družbenem, političnem, gospodarskem in zemljepisnem okolju, ki ga imenujemo mednarodni sistem in ima svoje zakonitosti. Države velikokrat kaj storijo, ker se to zaradi norm, ki veljajo v tem sistemu, od njih pričakuje. Ko se ameriški ali drugi voditelji odločajo za vplivanje na druge države, morajo upoštevati značilnosti sistema in njihovo spreminjanje. Rourke, Carter in Boyer (1996: 32-37) tako izluščijo sedem glavnih značilnosti globalnega sistema:

1. **organizacijska struktura.** Mednarodni sistem je anarhičen, kar pomeni, da ni vsemogočne avtoritete. Kljub temu ima sistem neko strukturo, saj obstajajo norme in razmerja moči, ki obvladujejo aktivnosti držav in drugih akterjev. Države nikakor niso svobodne, ne morejo početi, kar jih je volja (Rourke, Carter in Boyer 1996: 34). Razdelitev moči v globalnem sistemu zelo vpliva na določanje 'mednarodnega dnevnega reda'. V sistemu, kjer so države različno močne (od velesil do najmanjših držav), bodo manjše države težko izrazile svoje probleme, če se seveda ne bodo povezale (npr. Skupina 77) (Holsti 1995: 252). Za majhne države je pomembno predvsem to, da vodijo dosledno, konsistentno in načelno zunanjo politiko, saj je taka država v mednarodni skupnosti tudi bolj spoštovana. Toda nemalokrat se zgodi, da majhne države popustijo pritiskom velikih držav in načelnost zamenjajo s pragmatizmom (Bučar 2002: 5-6).
2. **akterji.** Najpomembnejši akterji so države – o njih je bil doslej tudi največkrat govor –, drugi pa so še mednarodne organizacije (OZN, Evropska unija, Arabska liga), transnacionalne ustanove (multinacionalne korporacije) in mednarodne nevladne organizacije (Amnesty International, Greenpeace) (Rourke, Carter in Boyer 1996: 35).
3. **število polov.** Število polov je odvisno od števila močnih ali dominantnih akterjev, doslej so bile to države. V obdobju hladne vojne sta se pola izoblikovala na ideološki podlagi. Sodobni mednarodni sistem je multipolaren in zanj je značilno, da se poli

ustvarjajo ob gospodarskih in vojaških črtah (Rourke, Carter in Boyer 1996: 35). Benko (1997: 237) identificira že vsaj tri konglomerate: Zahodna Evropa, ZDA s Kanado in južnoameriško celino ter Japonska s pacifiškimi 'zmaji'. Kakšna bo privlačnost teh konglomeratov za nekdanje države Sovjetske zveze, afriško celino in Kitajsko? Odgovora na to še ni, čeprav so se nekatere države nekdanje Sovjetske zveze že izrekle za Evropo,¹⁰ afriške države pa so se denimo odločile svojo prihodnost reševati z oblikovanjem Afriške unije po zgledu Evropske unije.¹¹

4. **distribucija virov moči.** Viri moči, ki določajo moč države, so: vojaška moč, industrijske zmogljivosti, naravni viri, organizacija in stopnja tehnološkega napredka. Države z najbolj ugodno kombinacijo naštetih virov bodo imele pri vplivanju v sistemu več svobode. Vendar so tudi velesile v nekaterih primerih omejene, saj nekateri viri niso na voljo v vseh situacijah oz. so irelevantni. Ameriške frustracije med krizo s talci v Iranu (1979) kažejo, da je bila ameriška vojaška superiornost v tem primeru nepomembna (Rourke, Carter in Boyer 1996: 35).
5. **norme obnašanja.** Odnose med državami morajo nujno urejati določena pravna pravila, sicer mir in red nista možna. Mednarodno pravo za zdaj še ni tako učinkovito, kot je notranje pravo, ki je nad posamezniki in ga uveljavlja država s svojo močjo, aparatom in sankcijami. Problem je, da je mednarodna skupnost sestavljena iz suverenih držav, ki imajo po definiciji vrhovno oblast nad svojim ozemljem. Neka centralna oblast, ki bi postavljala zakone in sankcionirala njihovo nespoštovanje, ne obstaja (Benko 1987: 419; Morgenthau 1995: 383-385). Vendar države ravnajo po priznanih normah obnašanja v mednarodnih odnosih, deloma prostovoljno, ker se z njimi strinjajo in tako potrjujejo vrednost (vsaj nekoliko) urejenega sistema, ali zaradi groženj in diplomatskih, gospodarskih ter vojaških sankcij (Rourke, Carter in Boyer 1996: 35).

---

¹⁰ Evropska komisija je 9. oktobra 2002 predlagala sklenitev pristopnih pogajanj z desetimi kandidatkami – Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovaška, Slovenija – in njihov vstop v Evropsko unijo leta 2004. Na medvladni konferenci v grški prestolnici 16. aprila 2003 pa so voditelji držav članic Evropske unije in desetih pristopnic podpisali Atensko deklaracijo in v njej določili še zadnje podrobnosti pete širitve Unije maja 2004. Med desetimi pristopnicami, ki so uspešno zaključile pristopna pogajanja, so tudi Estonija, Latvija in Litva (*The European Union On-Line*, http://europa.eu.int/abc/history/2002/2002_en.htm, 20.3.2003; *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2954413.stm>, 20.7.2003).

¹¹ Organizacija afriške enotnosti se je 8. julija 2002 po zgledu povezovalnih procesov v Evropski uniji preoblikovala v Afriško unijo. Na drugem tridnevem srečanju voditeljev afriških držav in vlad, ki je od 10. do 12. julija 2003 potekalo v mozambiškem Maputu, se je izkazalo, da je ustanavljanje organizacije izjemno težka naloga, še posebej na kontinentu s številnimi krizami. Afriška unija šteje 53 članic, voditelji držav pa so se v Mozambiku odločili za postopno uvajanje sedemnajstih teles organizacije (skupščina, izvršni svet zunanjih ministrov, vseafriški parlament, komisija, stalni predstaviški odbori, posebni tehnični odbori idr.), ki spominjajo na organiziranost Evropske unije (*BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2115736.stm>, 20.3.2002; Pudgar 2003: 4).

6. **geografske značilnosti.** Na politiko neke države vplivajo tudi geografski položaj, velikost ozemlja in topografske značilnosti (Rourke, Carter in Boyer 1996: 36). Zelo pomembna je že fizična lokacija držav. Kitajska in Rusija imata na tisoče kilometrov skupne meje na kopnem, Japonska in Velika Britanija sta otoka, Avstralija je oddaljena od središča mednarodne dejavnosti, Egipt, Izrael in Irak zavzemajo položaj ob zgodovinskih trgovskih poteh ali smereh vpadov. Topografske značilnosti so pomembne, če neka država načrtuje uporabo sile proti drugi, saj bodo vojaški načrti odvisni od tega ali je država otok ali celinska sila, ali je zelo gorata ali puščavska ipd. Razporeditev fizičnih značilnosti omejuje možnosti komunikacije ter prevoza blaga in vojaških zmogljivosti. Ključne pa so tudi manj opazne fizične značilnosti kot pitna voda in rodovitna zemlja.¹² Fizična ureditev in okolje držav zelo vplivajo na prilžnosti za učinkovanje med njimi. Države se pogosteje zapletejo v vojne s sosedami – med bližnjimi državami je navadno več medsebojnega učinkovanja –, kakor z oddaljenimi državami (Russett in Starr 1996: 149-150).
7. **obseg in stopnja interakcije.** Obseg interakcije določata število in različnost zadev, o katerih se države sporazumevajo, stopnjo pa pogostnost teh interakcij. V minulem stoletju sta se obseg in stopnja interakcij med državami izrazito povečala. Zaradi medijske pokritosti dogodkov po vsem svetu lahko po večini neposredno spremljamo hitrost in pogostnost mednarodnega komuniciranja in interakcij v današnjem času (Rourke, Carter in Boyer 1996: 37).

Po Holstiju (1995: 253) sodijo v zunanji kontekst zunanje politike tudi značilnosti svetovnega gospodarstva, cilji in dejanja drugih akterjev ter globalni in regionalni problemi. Velike industrijske sile imajo odločilno besedo pri razvoju svetovnega gospodarskega sistema. Manjše države imajo pri tem več omejitev kot možnosti, kar pa še ne pomeni, da so popolnoma nemočne. Če vlada neke majhne države ugotovi, kaj bi bila lahko tržna niša (npr. proizvodnja redkih delov za računalnike), lahko prodre v svetovno industrijsko okolje. Države se tudi različno odzivajo na dejanja drugih držav. Velesile so običajno države, katerih interesi so prizadeti zaradi notranjih dogodkov ali zunanjepolitičnih ciljev povsod po svetu. Majhne države imajo navadno le regionalne interese, vendar si težko privoščijo, da se ne bi zmenile za dogajanje na drugi strani sveta. Velikokrat odzive držav zahtevajo tudi aktivnosti nedržavnih akterjev. Tako lahko na problem opozorijo mednarodne organizacije, mednarodne nevladne

---

¹² Naravni viri so neenakomerno porazdeljeni in imajo lahko v različnih obdobjih popolnoma drugačno veljavnost. Pred začetkom uporabe jedrske energije države z uranom zaradi tega niso pridobile bogastva ali vpliva (Russett in Starr 1996: 150).

organizacije ali transnacionalni gospodarski akterji. Onesnaževanje okolja, segrevanje ozračja, prenaseljenost, industrializacija, čezmerno izkoriščanje naravnih virov, izsekavanje gozdov, lakota ... pa so globalni in regionalni problemi, ki so posledica človekovega delovanja. Ker so ti problemi med sabo povezani in presegajo državne meje, so zgolj ukrepi ene države neučinkoviti, zato vsakdanje aktivnosti človeka vse pogosteje preraščajo v zunanjepolitične probleme. Moderna produkcija in množična potrošnja sta povzročili številne težave in njihovo reševanje je nov izziv za države (Holsti 1995: 252-255).

2.3.3. Notranje okolje zunanje politike

Možnosti države na mednarodnem prizorišču so povezane z njenimi temeljnimi značilnostmi: velikostjo ozemlja, številom prebivalcev, ekonomskim sistemom in njegovo učinkovitostjo, stopnjo razvoja, strukturo družbe, zgodovinskim razvojem. Pomembna je tudi narodna integracija: homogenost glede na jezik, kulturo, ideologijo, vrednote, verovanja, vzorce obnašanja, volitve ipd. (Holsti 1995: 256-257; Benko 1997: 233). Za Benka (1997: 234) je najpomembnejše območje notranjega okolja zunanje politike prevajanje družbenih odnosov v politiko z državo kot protagonistom teh procesov. Za uspešnost neke države na zunanjepolitičnem področju so torej ključne politične značilnosti: politična struktura s političnim sistemom, centralizacija, decentralizacija, koncentracija politične moči (vlada, parlament, politične stranke), vzorci političnega obnašanja, politične koalicije, še posebej glede na njihov odnos do zunanje politike, procesi odločanja. Ameriška struktura oblasti je razčlenjena, kar pomeni, da za vpliv tekmuje več avtonomnih skupin. Proces odločanja v ameriški zunanji politiki je npr. izjemno zapleten, ne le zato, ker obstaja nešteto birokratskih interesov, temveč tudi zaradi popolnoma avtonomnega telesa – kongresa, ki nadzira izvršno vejo oblasti (Holsti 1995: 258). Prav tako je zunanja politika vsake ameriške administracije omejena s prizadevanjem za ohranitev podpore v volilnem telesu in v ameriški javnosti (Petrič 1994: 79).

2.3.4. Posameznik

Pri reševanju zunanjepolitičnih vprašanj je proces odločanja odvisen od stopnje urgentnosti (kriza ali rutinski problem), tipa vladne strukture (prisotnost ali odsotnost birokratskih omejitev), pomembnosti problema (se bo reševal na najvišji stopnji oblasti ali na nižji stopnji administracije) in časa, ki ga imajo odločevalci na voljo. Vsakega odločevalca (največkrat so to voditelji držav: predsednik, premier, vladar ali glavni sekretar) obdajata zunanje in notranje okolje, ki velikokrat zamejujeta in omejujeta to, kar lahko stori (Holsti 1995: 268; Russett in Starr 1992: 351).

Posameznik, ki sodeluje pri izdelavi in izvajanju zunanje politike, je z okoljem povezan z zaznavami. Tako si izoblikuje predstave, ki vplivajo na odločanje. Dejansko stanje okolja ni toliko pomembno kot tisto, kar odločevalci mislijo, da je stanje okolja. To so posameznikove percepcije razmer, dejstev ali pogojev, kako jih vrednoti (dobro/slabo, prijateljsko/sovražno, koristno/nekoristno) in kakšno pomembnost jim pripisuje. Različni odločevalci si zunanjepolitično situacijo razlagajo različno. Ker situacijo ovrednotijo drugače in pri sklepanju pridejo do drugačnih ugotovitev, tudi drugače ukrepajo. Številne zamejitve pri izbiri zunanjepolitičnih možnosti države so posledica zaznav in predstav, ki si jih o okolju ustvarijo odločevalci (Holsti 1995: 271; Russett in Starr 1992: 351-352).

Posamezniki so dobesedno zasuti z informacijami, ki prihajajo iz okolja, in jih ne morejo sami obdelati, obravnavati in razumeti. Zato izločijo in analizirajo le tiste, za katere menijo, da so namenjene njim in da so pomembne pri sprejemanju odločitev. Nekatere informacije preprosto prezrejo, nekatere spremenijo, da ne bi omajale obstoječih pogledov in prepričanj, spet druge zgolj preletijo in zavržejo. Včasih so pozorni le na informacije, ki so skladne z njihovimi vrednotami, prepričanji in pričakovanji. Na prikrojevanje podatkov vplivajo psihični in fizični ter institucionalizirani dejavniki. Posameznik bo tako zaradi svoje ideologije ali pogleda na svet pri filtriranju informacij skozi svoja prepričanja in vrednote nekatere stvari ovrednotil kot veliko pomembnejše od drugih. Prav tako ga lahko njegova vloga, služba v organizaciji vplete v nekatere stvari, ne pa v druge, zato spregleda ali prikroji glavne informacije. Dejavniki obeh vrst potem vplivajo na odločitve ljudi, ki se v neki obliki uresničijo kot zunanjepolitični dogodki in imajo posledice za ves globalni sistem. Šele v resničnem svetu se potem vidi, koliko se realnost razlikuje od predstav. Ko povratne informacije pridejo iz okolja imajo odločevalci možnost, da prevrednotijo svojo politiko, odločitve pa spremenijo, če je to potrebno. Razliko med psihičnim sprejemanjem okolja oz. njegovo definicijo in fizičnim sprejemanjem okolja ali realnostjo je treba upoštevati pri vseh analizah zunanje politike (Holsti 1995: 271; Russett in Starr 1992: 352-353).

Odločevalca omejuje tudi njegova osebnost, ki po Holstiju (1995: 278-279) odseva:

1. sposobnost političnega vodenja;
2. osebnostne lastnosti, ki vnaprej določajo, kako se bo posameznik obnašal v nekih okoliščinah. Analiza nekdanjih ameriških predsednikov in državnih sekretarjev je pokazala, da so tisti, ki so bili bolj dominantni in introvertirani, zagovarjali tršo politiko ob mednarodnih krizah kot manj dominantni in ekstrovertirani (Etheredge v Holsti 1995: 279);

3. patološka znamenja. V nekaterih primerih sprejete odločitve reflektirajo globoke osebne potrebe odločevalcev, ki se potem preoblikujejo v nacionalni interes, ki ga politik zagovarja.

Ob prelomnih trenutkih, krizah, ki zahtevajo več kot navidezno mehanično uporabo utečenih postopkov delovanja, so osebne značilnosti odločevalcev opaznejše. Na vrhu oblastne strukture, kjer posamezniki niso obremenjeni z napredovanjem ali z nadrejenimi, so osebni vplivi izrazitejši. Kadar je na voljo malo informacij, bo vpliv posameznikovih predstav in prepričanj zelo velik. Kadar je informacij preveč, pa so predstave odločilne kot mehanizem selekcioniranja. Take situacije so navadno ob mednarodnih krizah in odločevalci jih obravnavajo s poenostavljenimi predstavami in prepričanji (Russett in Starr 1992: 385).

Realisti za človeka pravijo, da ni niti absolutno dober niti absolutno racionalen, temveč ima prirojene nagone po obstoju, samoohranitvi, samozaščiti, je sebičen in podreja vse svoje akcije interesu lastnega preživetja. Instinkt in boj za moč sta torej trajni lastnosti človeka in tudi lastnosti vsakega voditelja. V mednarodnem okolju, v katerem ni skupnih avtoritativnih političnih institucij, je bistvena naloga državnika, da doseže glavne zunanjepolitične cilje, ne da bi ogrozil državo, v imenu katere nastopa. V sistemu nacionalnih držav, nad katerimi ni pravno in politično višje oblasti, si lahko le država sama zagotovi varnost. Državnik pa je prisegel pred najvišjimi organi svoje države, da bo ščitil njene interese pred katero koli zunanjo grožnjo (Simoniti 1995: 9).

2.3.5. Odločanje v zunanji politiki

Proces zunanjepolitičnega odločanja se začne z neko mednarodno situacijo, ki jo je treba najprej definirati, da se bo država, če je zanjo pomembna, nanjo odzvala. Naše možnosti in omejitve izhajajo iz zunanjega in notranjega okolja. Da bi situacijo čim bolj pravilno definirali, moramo zbrati informacije. Na ta proces zelo vplivajo naše predstave, vrednote, doktrine, ideologije in analogije. Prav tako sta pomembni dostopnost in kakovost informacij. Na definicijo situacije vplivajo tudi naše osebne lastnosti. Ko končno razumemo nastalo situacijo, seveda lahko tudi napačno, skušamo najti možnosti, kako situacijo spremeniti (namen in cilji), in ugotoviti, kako situacija vpliva na naše interese. Če ugotovimo, da naši interesi niso ogroženi, lahko proces opustimo. Če pa določimo cilje in se vključimo v reševanje problema, bomo najprej proučili različne možnosti. Kaj storiti in česa ne? Upoštevamo stroške, tveganja, prednosti in predvidimo razplet, prav tako skušamo predvideti odzive naših prijateljev in sovražnikov. Ko pretehtamo vse to, se odločimo, kako bomo ravnali (Holsti 1995: 268-281).

Seveda ni nujno, da se bodo tudi drugi vpleteni v problem, strinjali z nami. Svetovalci imajo lahko svoje priljubljene alternative, ki jih moramo prav tako proučiti. Razloge za našo odločitev moramo preveriti pri vseh tistih, katerih mnenje je pomembno. Če imamo precejšnjo izbiro, močno politično držo in pomembne politične zaveznike, je velika verjetnost, da bo naša odločitev prevladala. Običajno pa na koncu upoštevamo pomisleke in interese drugih zunanjepolitičnih akterjev in svetovalcev. Končna odločitev bo sprejeta po vseh teh diskusijah. Tako se razvije nova zunanja politika, specifičen postopek delovanja ali vodilo za prihodnja dejanja. Politična izpeljava sproži povratne informacije iz zunanjega in notranjega okolja. Po teh lahko politiko ohranimo, prilagodimo ali spremenimo. Pri tem so spet pomembne osebne lastnosti odločevalcev: nekateri bodo politiko prilagodili, drugi bodo trdno vztrajali pri svoji odločitvi, čeprav bodo povratne informacije kazale, da vodijo katastrofalno politiko (ib.).

2.4. Opredelitev ameriške zunanje politike

Politike, ki odločajo o zunanji politiki države, omejujejo globalni sistem, notranje okolje in njihove osebne značilnosti. Oblikovanje politike je kompleksen in dinamičen proces, ki je daleč od idealnih predstav. Glavno vlogo pri oblikovanju ameriške zunanje politike ima predsednik, ki navadno velja tudi za najvplivnejšega človeka na svetu. Poenostavljeno rečeno, ameriška zunanja politika je tisto, kar pravi predsednik, da je. Uveljavlja pa se s sklepanjem mednarodnih pogodb in drugih sporazumov z državami, z javnimi deklaracijami zunanjepolitičnih ciljev (npr. Trumanova ali Carterjeva doktrina),¹³ s priznavanjem ali nepriznavanjem novih držav, s sodelovanjem na mednarodnih konferencah, z razvrščanjem vojaških sil, s spodbujanjem ali z zavračanjem dejanj drugih držav itd. (Kegley in Wittkopf 1999: 325, 328-329). Vendar predsednik ni edini, ki 'sodeluje' pri odločanju. Oblikovalci zunanje politike naj bi bili poleg predsednika še administracija, kongres, interesne skupine in javno mnenje (Rourke, Carter in Boyer 1996: 149-169).

---

¹³ Trumanova doktrina iz leta 1947 je temeljila na ameriških težnjah po zadrževanju komunizma po drugi svetovni vojni. Ob njeni razglasitvi je ameriški predsednik Harry Truman poudaril, da bodo ZDA pomagale Grčiji in Turčiji, ki sta se znašli pod vse hujšim pritiskom Sovjetske zveze. ZDA so se za tako politiko odločile, ker Velika Britanija ni bila več finančno sposobna igrati vloge zahodne skrbnice nad vzhodnim Sredozemljem. Regija je bila strateško pomembna zaradi Sueškega prekopa, ki je prek Egipta povezoval Sredozemsko morje in Indijski ocean, in zaradi turških ožin Bospor in Dardanele, prek katerih bi lahko, če bi bilo potrebno, sovjetski mornarici preprečili prehod iz Črnega morja v Sredozemsko morje (Carter, Rourke in Boyer 1996: 42). Tudi Carterjeva zunanjepolitična doktrina je temeljila na zadrževanju vpliva Sovjetske zveze, še posebej po vdoru sovjetske armade v Afganistan leta 1979. Predsednik Jimmy Carter je Sovjetsko zvezo opozoril, da je Perzijski zaliv ameriško strateško interesno območje, zato so ga pripravljene braniti tudi z vojaško silo (Carter, Rourke in Boyer 1996: 61). Več o Trumanovi in Carterjevi doktrini v tretjem poglavju.

Ob velikih krizah ima največkrat glavno besedo predsednik, saj zakonodajna veja oblasti (kongres), interesne skupine in javno mnenje podprejo izvršno vejo oblasti, ki jo predstavlja predsednik in njegovi najtesnejši sodelavci v Beli hiši in kabinetni svetovalci (Rourke, Carter in Boyer 1996: 148-149). Bolj ko je situacija nevarna, manj ljudi je vključenih v njeno definiranje, izbiranje odgovorov in zastavljanje ciljev. Manj ljudi pri odločanju pa hkrati pomeni, da bodo še bolj opazne njihove osebne lastnosti, prepričanja in osebne politične potrebe (Holsti 1995: 282). Ob tem racionalno odločanje pačijo še številni drugi dejavniki. Purkitt (Rourke, Carter in Boyer 1996: 149) tako poudarja, da so podatki največkrat nepopolni ali napačni, da so politični voditelji pri vsebini odvisni od birokratskih oddelkov za pridobivanje informacij, od njihovih analiz in priporočil, da ni noben človek fizično ali intelektualno vsemočen, da je Washington izjemno spolitizirano in največkrat zelo strankarsko mesto ter da je tisto, kar sestavlja nacionalni interes, sporno.

Pri nekriznih situacijah, kjer ni neposredne ogroženosti in je zato tudi več časa za reševanje nekega problema, se v ZDA v politični proces vključi več akterjev. Proces oblikovanja zunanje politike je takrat raznovrsten in živahen. Predsednik s svojimi političnimi sodelavci, administracija, kongres, interesne skupine in celo javnost tekmujejo med seboj pri oblikovanju politike. Prihaja da zavezništvo med akterji, ki se lahko spremenijo, ko gre za nov problem. Odločitve niso vedno dokončne, ampak so del procesa. Ta model je tudi najbolj demokratičen, saj se v proces z različnimi pogledi vključujejo številni akterji (Rourke, Carter in Boyer 1996: 150-153, 158).

Ameriška oblast se pri sprejemanju odločitev velikokrat naslanja na že nekoč sprejete odločitve v enakih ali podobnih primerih oz. okoliščinah. V letih po drugi svetovni vojni do konca hladne vojne se je v ovalni pisarni Bele hiše zvrstilo devet predsednikov, vendar se njihove osrednje zunanjepolitične postavke – potreba po globalizmu, politiki zadrževanja, vojaški moči, boj proti komunizmu in intervencijske težnje –, niso bistveno razlikovale (Kegley in Wittkopf 1991: 527). Če *status quo* pri mednarodnem problemu podpira večina akterjev v zunanjepolitičnem procesu, se navadno o tem malo razpravlja, odločitve pa sprejme izvršna veja oblasti. Nekatere situacije pa izzovejo več debate med akterji, npr. ko se država sooči z okoliščinami, ki se popolnoma razlikujejo od prejšnjih. Nekdanje vodenje politike je v novih okoliščinah zastarelo in neuporabno, zato take situacije zahtevajo temeljite spremembe in inovativen pristop. Značilen primer je razpad bipolarnega sistema ob koncu hladne vojne, ko so morale ZDA na novo oblikovati politiko, na katero je do takrat vplivalo blokovsko nasprotovanje (Rourke, Carter in Boyer 1996: 159-160). Prav tako je prelomnico v definiranju zunanjepolitičnih prioritet ZDA povzročil teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001.

Nek problem je lahko notranji, mednarodni ali pa zmes obeh. Mednarodni in mednarodno-notranji problemi sodijo v zunanjo politiko, vendar politični proces pri njihovem reševanju ni enak, saj ima predsednik pri (izključno) mednarodnih zadevah večjo ali kar ekskluzivno vlogo (Rourke, Carter in Boyer 1996: 161). Čeprav so mednarodni odnosi z leti postali izjemno kompleksni in je nemogoče, da bi jih lahko nadzoroval en sam človek, 'skuša' biti Bela hiša vključena v vse zadeve. V nepredvidljivi jedrski dobi se lahko kaj hitro kaka zadeva 'zalomi', zato si predsednik preprosto ne more privoščiti, da bi odločal kdo drug namesto njega (Kegley in Wittkopf 1991: 359).

Ključ pri razlikovanju med mednarodnimi in mednarodno-notranjimi problemi so zaznave posledic oz. nevarnosti, ki bi jih lahko neka politika povzročila doma. Če bodo javnost in interesne skupine ugotovili, da jih bo izbrana politika prizadela, bodo postali politično aktivnejši in bodo dosegli, da se bo neki problem ovrednotil kot problem mednarodne in notranje narave. Otipljive skrbi (npr. grožnja ameriškemu ozemlju) ali instrumenti (pomoč neki državi) bodo bolj vznemirile kongres, interesne skupine in javnost kot neotipljive skrbi (npr. prestiž, ki si ga lahko pridobi predsednik s posredovanjem v kakem sporu) ali instrumenti (diplomacija). A kljub temu velikokrat pride do mobilizacije skupin tudi pri neotipljivih zadevah. Etnične skupine se pogosto oglašajo, ko gre za oblikovanje politike do držav, s katerimi se identificirajo, npr. grška, judovska in irska skupnost v ZDA (Rourke, Carter in Boyer 1996: 163-164).

Na zunanjepolitično odločanje vpliva tudi pomembnost zadeve. Pomen določamo glede na širino razprave znotraj nekega političnega sistema in njeno intenzivnost. Bolj ko je intenzivna, več akterjev bo želelo izraziti svoje mnenje. Vojaške krize so vedno visoko na lestvici intenzivnosti, ki narašča z neposrednostjo in napetostjo konflikta. Kdaj se neki problem uvrsti na dnevni red, je odvisno tudi od čustvene prizadetosti akterjev. Čustva navadno zbudi nacionalni ponos, pravo emocionalno reakcijo pa lahko sprožijo tudi drugačne, navadno popolnoma nasprotne vrednote nekje na tujem. Tako so npr. ZDA po splošni ogorčenosti Američanov leta 1986 uvedle gospodarske sankcije proti apartheidskemu režimu v Južnoafriški republiki. V tem primeru je bila pomembna tudi kulturna identifikacija s skupino, prav ta je bila namreč vzrok za emocionalne reakcije, saj so sankcije proti Južnoafriški republiki zaradi zatiranja črncev zelo dejavno podpirali afriški Američani (Rourke, Carter in Boyer 1996: 164-165).

Na intenzivnost vpliva tudi stopnja simetrije: v nekem trenutku neka skupina državljanov začuti, da je nepravilno obremenjena ali da je druga skupina preveč nagrajena zaradi neke politike. To potem vpliva na aktivnost te skupine. Politike, ki sorazmerno vplivajo

na vso družbo (ko so koristi in obremenitve enako porazdeljene), so največkrat manj sporne in povzročajo manj napetosti kot politike, ki družbo prizadenejo asimetrično. Tak primer je bila vojna v Vietnamu, ko je za ameriške politične cilje največ žrtvovala skupina mladih moških (Rourke, Carter in Boyer 1996: 165).

Chan in Mintz (Rourke, Carter in Boyer 1996: 165) dodajata še en indikator intenzivnosti debate: razliko med politikami ničtega seštevka in drugimi. Politike ničtega seštevka predvidevajo akcije, pri katerih je seštevek dobitkov in izgub (plusov in minusov) enak nič, kar pomeni, da nekdo pridobi le, če drugi izgubi. Taka politika ni le asimetrična, saj po njej neka skupina nekaj pridobi na račun druge. Druge politike so vodene tako, da lahko vsi pridobijo (simetrično) ali da pridobijo le nekateri, ne da bi drugi kar koli izgubili (asimetrično).

Problemi, opredeljeni kot zmes mednarodnih in notranjih, še posebej tisti, zaradi katerih pride do intenzivne debate, bodo torej najverjetneje sprožili oblikovanje zunanje politike po modelu, po katerem predsednik z izvršno oblastjo predstavlja le del procesa z več akterji, zato ima manj moči pri odločanju. Tako je ključno, kako sta definirana situacija in problem. Politični boj pri definiciji problema je izjemno pomemben, saj odloča o tem, v katero sfero bo uvrščen problem in kako se bo reševal. Če bo problem definiran kot izključno zunanjepolitična zadeva, bo odločilno vlogo pri reševanju prevzel predsednik, če pa bo prevladalo prepričanje, da bo zunanjepolitični problem močno vplival na notranje razmere, se bodo v politični proces vključili tudi kongres, interesne skupine in drugi akterji. Manipulacije seveda niso izključene, saj lahko predsednik neki problem predstavi tako, kakor mu v tistem trenutku ustreza (Rourke, Carter in Boyer 1996: 166).

***

Združene države Amerike imajo za uresničevanje svojih zunanjepolitičnih interesov zelo veliko možnosti. Kot najmočnejša država na svetu (politično, vojaško in kulturno) bi lahko brez večjih težav povsod uveljavila svoje interese. A čeprav se ameriška politika, kar zadeva mednarodne odnose, ravna po realistični teoriji, morajo biti ZDA pri uveljavljanju svojih zunanjepolitičnih interesov zelo diplomatske, če ne že skrajno pazljive. Kot ugotavlja Morgenthau (1995: 337), so namreč nekatere poteze, npr. uničenje prebivalstva konkurenčne države, nasilne odstranitve z oblasti – čeprav še vedno zaželene in izvedljive –, postale moralno nesprejemljive ter v normalnih okoliščinah neizvedljive. Terorizem, kot je pokazal 11. september, pa je nepredvidljiva grožnja tudi za tako sodoben in razvejan vojaško-obveščevalni sistem, kot ga imajo ZDA.

Neff (2002: 239) tako meni, da bodo morale ZDA v informacijski dobi najti srednjo pot med imperialističnim vedenjem na eni strani in popolnim izolacionizmom na drugi. Da bi to lahko uspešno izpeljale, morajo najprej ugotoviti, kakšen je odnos ameriške moči do globalnega javnega dobra.¹⁴ To pa predvsem zato, ker bodo ZDA najverjetneje še naprej vodilna svetovna velesila, a vsekakor ne vsemogočna. Ker so se ZDA tako 'zarežale' v mednarodno politiko, obstajata dva preprosta in povezana razloga, zakaj mora biti dogajanje zunaj njihovih meja še naprej v ameriškem nacionalnem interesu:

1. dogodki zunaj meja so lahko škodljivi za ZDA;
2. ZDA morajo ohraniti vpliv pri tujih vladah in v mednarodnih organizacijah, če želijo odpraviti grožnje, ki lahko spodkopljejo njihovo premoč; med te sodijo tudi širjenje orožja za množično uničevanje, terorizem, trgovanje z mamili, onesnaževanje okolja. Kot je pokazal 11. september, lahko tudi revna, oddaljena država podpira sile, ki lahko škodijo ZDA.

Čeprav dajejo vse države nacionalnim interesom prednost pred nadsionalnimi, je vodenje načelne politike v anarhični skupnosti ključno za preživetje vsake države. Majhne države morajo biti pri tem še posebej dosledne, ker imajo omejena sredstva in s tem možnosti za doseg svojih ciljev in obrambo pred velikimi državami. Celo realisti menijo, da je kljub brezkompromisnemu boju za oblast treba spoštovati pravila, ki veljajo v mednarodni skupnosti. To torej velja tudi za velike države. Po razpadu bipolarnega mednarodnega sistema so ZDA sicer ostale edina velika sila, ki je kazala znamenja neranljivosti, 11. september 2001 pa je to podobo 'raztrgal'. Namreč, kljub ameriški politični in vojaški moči se je teroristom uspelo pretihotapiti v ZDA, se tam dodatno izuriti, uskladiti načrt za napad, ugrabiti letala in jih strmoglaviti na zelene cilje. In to kar v glavnem mestu in New Yorku. V uvodu postavljena hipoteza pravi, da je eden izmed vzrokov za teroristični napad na ZDA 11. septembra ameriška nenačelna in nepravilna zunanja politika. V naslednjih dveh poglavjih bom skušal ugotoviti, ali je res tako.

---

¹⁴ Globalno javno dobro je tisto, od česar imajo lahko vsi koristiti, ne da bi komu zmanjšali dostopnost do teh koristi. Majhna država ima lahko koristi zaradi miru v svoji regiji, zatiranja terorizma, proste trgovine, preprečevanja nalezljivih bolezni, tako kakor jih imajo hkrati ZDA; torej koristi ZDA ali drugih držav zaradi globalnega javnega dobra niso nič manjše (Nye 2002: 239).

3. ARABSKO-IZRAELSKI SPOR

DIJAK:¹⁵ *Kako se je vse to začelo?*

ABBEY: *Kako se je kaj začelo?*

DIJAK: *No ... to ...*

ABBEY: *Sara ... Bog je rekel Abrahamu: »Poglej proti nebesom in preštej zvezde – toliko naslednikov boš imel!« Vendar se je Abrahamova žena Sara le starala – Božja prerokba se ni uresničevala /.../ Sara se je starala in postajala vse bolj živčna, ker ni imela otrok. Zato je Abrahama poslala v posteljo svoje sužnje Agare. Abraham in Agara sta dobila Izmaela. Kmalu potem je Bog izpolnil, kar se je namenil, in Abraham in Sara sta dobila Izaka. In Sara je rekla Abrahamu: »Naženi sužnjo in njenega sina, sin sužnje ne bo tvoj dedič, tvoj naslednik bo moj sin Izak.« In tako se je začelo – Judi, sinovi Izaka, Arabci, sinovi Izmaela.¹⁶*

Arabsko-judovski spor se ni začel 14. maja 1948, ko je bila v Palestini razglašena država Izrael. Palestina ima dolgo in bogato zgodovino,¹⁷ vendar je za mojo analizo pomembna predvsem dejavnost Združenih držav Amerike, ki se je na Bližnjem vzhodu okrepila po drugi svetovni vojni – sueška kriza leta 1956 je ZDA dokončno ustoličila kot glavnega zunanjega akterja –, zato bom le na kratko orisal dogajanje do leta 1945.

3.1. Začetki

Judovske zahteve po zemlji v Palestini imajo biblični izvor,¹⁸ vendar je bila do 20. stoletja moralna zahteva Judov, da zgolj na podlagi svetopisemskega izročila dobijo neko deželo, za mednarodno pravo in za sodobni razum nesprejemljiva.

Za prvo pomembnejše združevanje izraelskih nomadskih plemen na območju dežele Kanancev, ki se je raztezala od reke Jordan do obal Sredozemskega morja, je bil zaslužen kralj David. Ta je okrog leta 1000 pr. n. št. zavzel utrjeno mesto na skalnati planoti Judejskega višavja in dal na trdnjavski vzpetini Sion (kar v hebrejščini pomeni grič) zgraditi Jeruzalem, ki je kmalu postal politično in versko središče Davidovega kraljestva. Okrog leta 950 pr. n. št. je Davidov sin, kralj Salomon, ukazal postaviti svetišče, prvi jeruzalemski tempelj. Po njegovi smrti je kraljestvo razpadlo na dve državi, ki sta ju okrog leta 720 pr. n. št. osvojili Asirci. Obdobje babilonskega suženjstva (586 – 538 pr. n. št.) ima v judovski

¹⁵ Odlomek iz epizode televizijske nanizanke Zahodno krilo »Isaac and Ishmael« scenarista Aarona Sorkina, ki jo je 26. septembra v spomin na žrtve terorističnega napada na ZDA 11. septembra 2001 predvajala ameriška televizijska postaja NBC (*The West Wing Transcripts*, <http://communicationsoffice.tripod.com/3-00.txt>, 17.9.2002).

¹⁶ Tako je televizijska žena ameriškega predsednika v Zahodnem krilu dijakom, ki so bili na obisku v Beli hiši, razložila vir nasprotij v današnjem svetu. Poudariti je tudi treba, da si je ta del Zahodnega krila ogledalo več kot 25 milijonov Američanov (*The West Wing News*, 5. oktober 2001, <http://thewestwing.tktv.net/news.html>, 17.9.2002).

¹⁷ Arheologi so v Jerihu poleg ostankov homo erectusa in neandertalca našli tudi hibrid pšenice emer iz obdobja 8 000 let pr. n. št., kar uvršča Palestino med najstarejša ozemlja, kjer so obdelovali zemljo (Isseroff 2002).

¹⁸ Podrobneje o tem Baletić (1988: 17-25).

zgodovini pomembno mesto, saj so Babilonci uničili Salomonov tempelj in izgnali veliko ljudi. Potem so nad območjem vladali Perzijci, dokler jih ni 331 pr. n. št. premagal Aleksander Veliki. Sledila je doba helenizma. Po vstaji pod vodstvom Makabejcev leta 167 pr. n. št. so dobili Judi v okviru kraljestva s središčem v Jeruzalemu politično samostojnost. Samostojnost kraljestva je priznal tudi rimski senat, a so Rimljani po spopadih med različnimi skupinami to območje, ki so ga imenovali Judeja, osvojili in ga leta 63 pr. n. št. razglasili za rimski protektorat. Judovski vladar, pod rimsko zasedbo Herod Veliki, je dal leta 37 pr. n. št. ponovno sezidati jeruzalemski tempelj (Baletić 1988: 22-29; Isseroff 2001).

Rimski vladarji niso bili naklonjeni prebivalcem Judeje. Zahtevali so visoke davke, hkrati pa zatirali Jude, kar je sprožalo verska, etnična in politična trenja. Ta so izbruhnili leta 66 n. št., ko se je skupina Judov uprla Rimljanom in prevzela nadzor nad Jeruzalemom. Vojska cesarja Vespazijana je upor leta 70 n. št. zadušila in porušila drugi jeruzalemski tempelj; ostal je le zahodni zunanji zid (Zid objokovanja). Okrog leta 135 n. št. so Rimljani izgnali večino Judov, s čimer se je začela judovska diaspora – razpršitev Judov po vsem svetu. Judovsko ljudstvo je potem dva tisoč let živelo razkropljeno v manjših ali večjih kolonijah, vendar mu je uspelo ohraniti svoj etnični značaj (Baletić 1988: 32-34).

Rimljani so Palestini vladali do 4. stoletja, ko je oblast prevzelo Bizantinsko cesarstvo in po vsej Palestini razširilo krščanstvo. V 7. stoletju so začele s severa Arabije v Palestino vdirati vse močnejše arabske vojske (Isseroff 2002). Zahod s papežem na čelu si je dve stoletji zaman prizadeval s propagandnim geslom Osvoboditev Kristusovega groba s križarskimi vojnami podrediti Palestino.¹⁹ Križarji so med prvim pohodom leta 1099 zavzeli Jeruzalem in tam ustanovili Jeruzalemsko kraljestvo. Egipčanski sultan Saladin je leta 1187 mesto osvojil in ga tako vrnil Arabcem, Jeruzalemsko kraljestvo pa je kot državna tvorba dokončno propadlo leta 1244 (Enciklopedija leksikografskog zavoda 5 1969: 14).

Križarske vojne so izjemno negativno vplivale na percepcijo Zahoda v arabskem svetu. Nekulturno in krvoločno ravnanje križarjev je vznemirilo celotni Bližnji vzhod. Ko so križarji 15. julija 1099 vdrli v Jeruzalem, je večina judovskega in muslimanskega prebivalstva umrla pod meči ali v plamenih. Islamski svet teh dogodkov ni nikoli pozabil (Tate 1994: 45). Maalouf (Tate 1994: 177) tako piše, da se za Arabce križarske vojne še vedno niso končale, saj se verski in politični voditelji arabskih držav nenehno sklicujejo na Saladina, na padec Jeruzalema in na njegovo ponovno osvojitvev. Izraelski strokovnjak za arabske zadeve Harari (2003) tako trdi, da je za večino Arabcev Izrael nova križarska država, končni cilj političnega

---

¹⁹ Podrobneje o križarskih vojnah Tate (1994).

islama pa 'odstraniti' Izrael in zavzeti ves zahodni svet. To, nekoliko skrajno mnenje veliko pove o izraelsko-palestinski dinamiki in s tem skorajda nerešljivosti dolgoletnega krvavega spora.²⁰

Po srednjeveških križarskih vojnah so do 20. stoletja Palestini vladali muslimani, ki Judom in kristjanom niso prepovedali njihove vere. Večina prebivalstva je še pred križarskimi pohodi prevzela islam in arabsko-islamsko kulturo vladarjev (Isseroff 2002). Judi so tako skoraj 14 stoletij živeli pod islamsko oblastjo; bili so diskriminirani, vendar le redko preganjani. V zgodovini islama ni mogoče najti ničesar, kar bi bilo mogoče primerjati s pregoni Judov v Španiji, pogromi v Rusiji in pozneje z nacističnim holokavstom. V islamskih deželah so judovsko skupnost tolerirali, kolikor so dopuščali islamski zakoni in običaji. Judi so bili drugorazredni državljani, vendar so jim priznavali določene pravice (Lewis 1986/1997: 121-123). S politiko verske strpnosti in družbene enakopravnosti je bil Judom v Otomanskem cesarstvu (1517-1917) zagotovljen privilegiran položaj v trgovini in javnem življenju. Taka sloga med Arabci in Judi je bila predvsem posledica izenačenega gospodarskega položaja. Na teh temeljih se je tudi razvil nauk o skupnem semitskem izvoru etničnih skupnosti. Po Svetem pismu so tudi Arabci potomci judovskega praočaka Abrahama (Šobajić 1982: 162).

3.2. Nastanek in stopnjevanje arabsko-judovskega spora do 1945

Leta 1880 je v Palestini živelo okoli 24 tisoč Judov; približno 400 tisoč je bilo vseh prebivalcev. Takrat je otomanska oblast omejila judovsko imigracijo in nakup zemlje. V začetku so Arabci nasprotovali priseljevanju Judov iz čisto praktičnih razlogov, kot so bili pravica do paše, poimenovanja ozemelj, razlike pri obdelovanju zemlje. Ti 'sosedski spori' so bili redki in nepomembni, saj je bilo le malo arabskih skupnosti v neposrednem stiku s priseljenimi Judi (Al Joundi 1972: 42; Lewis 1986/1997: 169)

Po srednjeveških pogromih v zahodni Evropi so po uveljavitvi idej francoske revolucije (demokracija, posvetnost) Judi doživeli socialni vzpon. Vendar se mnogi niso vključili v širšo družbo, saj so zavračali vsako asimilacijo z evropskimi narodi (Al Joundi 1972: 42). Sionizem in politično gibanje s tem imenom sta se razvila v Avstro-Ogrski, kjer so asimilirani in neasimilirani Judi živeli skupaj in so bili izpostavljeni modernim in tradicionalnim antagonizmom. Utemeljitelj sionizma je bil Theodor Herzl, novinar na Dunaju. Herzl je bil

---

²⁰ O sodobnem podoživljanju križarskih vojn priča več dogodkov. Ko se je julija 2000 palestinski predsednik Arafat po propadlih mirovnih pogajanjih v Camp Davidu v ZDA vrnil v Gazo, so ga Palestinci navdušeno pozdravili in ga oklicali za Saladina, ker je zavrnil sklenitev sporazuma s 'križarji' (*Middle East History Data Base: Crusades*, <http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/crusades.htm>, 11.2.2003). Prav tako ni naključje, da je vodja teroristične mreže Al Kajda Osama bin Laden februarja leta 1998 izdal Deklaracijo svetovne islamske fronte za sveto vojno proti Judom in križarjem. Več o tem v 4. poglavju.

asimilirani Jud, ko je v Parizu kot dopisnik dunajskega časopisa spremljal sojenje francoskemu oficirju, tudi asimiliranemu Judu, Alfredu Dreyfusu, ki ga je Francija obtožila, da je Nemčiji izdajal vojaške skrivnosti. Leta 1894 je vojaško sodišče Dreyfusa obsodilo na dosmrtno ječo v pregnanstvu. Francoski antisemitizem je Herzla zelo prizadel. Zavedal se je, da za Jude ni rešitev ne asimilacija ne emancipacija, temveč pridobitev ozemlja, kjer bi bili kot narod suvereni in bi lahko ustanovili svojo državo (Lewis 1986/1997: 69-70). Leta 1896 je Herzl objavil knjižico *Der Judenstaat* in z njo postavil temelje modernega sionizma, gibanja za judovsko državo, domovino Judov. Čeprav Herzl ni imel v mislih le Palestine kot prihodnjega doma za vse razseljene Jude (omenjal je tudi Argentino, Ciper, Ugando), so se delegati na prvem svetovnem sionističnem kongresu leta 1897 opredelili za ustanovitev judovske države v Palestini (Petrič 1984: 220).

Število Judov v Palestini je do takrat naraslo že na 45 000, predvsem zaradi izseljevanja iz Rusije, kjer so se po letu 1881 vrstili pogromi, v katerih je bilo umorjenih na tisoče Judov. V začetnem obdobju je bila ideja o ustanovitvi države mišljena bolj kot humanitarno-socialna akcija. Z dovoljenjem sultana bi počasi naseljevali in razvijali državo, v kateri bi bili judovski priseljenci in palestinski staroselci enakopravni državljani (Šobajić 1982: 163). Vendar so se Arabci čutili ogrožene, saj se Herzl pri predstavitvi ideje o judovski državi v Palestini ni preveč oziral na ljudi, ki so tam živeli že stoletja. Sionisti so Arabce ignorirali; menili so, da se bodo preselili v sosednje arabske države. Sčasoma je zraslo vse več judovskih naselij, ki jih danes poznamo predvsem po smrtnih žrtvah palestinskih samomorilskih napadov: Petah Tikva, Rišon Letcion, pozneje tudi Tel Aviv. Hkrati z judovskim priseljevanjem je raslo število palestinskih Arabcev. Leta 1914 je v Palestini živelo okoli 615 000 Arabcev in od 85 000 do 100 000 Judov (Isseroff 2002).

Ob izbruhu prve svetovne vojne se je Otomansko cesarstvo postavilo na stran Nemčije. Arabci so se obotavljali, saj jim otomanska vlada ni priznala nobenih pravic, da bi si pridobila njihovo naklonjenost. Arabci so se začeli zavedati svoje samobitnosti in so za vodjo izbrali šerifa Huseina, ki je bil od leta 1908 vladar Meke. Husein je bil izjemen diplomat. Previdno je spremljal dogajanje, in ko je zaznal protiturško razpoloženje med Arabci, je navezal stik z Britanci in jim dal vedeti, da bi se bojeval proti Turkom v zameno za britansko priznanje arabske države (Al Joundi 1972: 56-57).

Velika Britanija je potem izpeljala nekaj izjemno nevarnih diplomatskih manevrov. V Londonu so bili navdušeni nad Huseinovo pobudo, saj so si želeli zaveznitva z Arabci. Začela se je pisemska korespondenca med Huseinom in britanskim visokim komisarjem v Egiptu Henryjem McMahonom. V letih 1915 in 1916 sta izmenjala osem pisem in dosegla

načelen dogovor o sodelovanju. Husein je v zameno za pomoč zahteval, da Britanci po vojni in propadu Otomanskega cesarstva priznajo neodvisno arabsko državo pod njegovim vodstvom. Britanci so načeloma privolili, le glede teritorija se niso popolnoma strinjali s Huseinom. V tako imenovani Husein-McMahonovi korespondenci ni bilo razčiščeno, katera ozemlja naj bi obsegala bodoča arabska država (Baletić 1988: 189-190). Husein je verjel, da se Britanci pogajajo tudi v imenu Francije in Rusije. Izpolnil je svoj del obljube in razglasil revolucijo: »Najprej smo Arabci – potem šele muslimani« (Al Joundi 1972: 58). Poudariti je treba, da s Husein-McMahonovo korespondenco ni bil sklenjen formalen dogovor, ki bi stranema naložil določene obveznosti. Kljub temu so Arabci svojo obljubo izpolnili in se junija 1916 začeli vojskovati s Turki. Čeprav niso odločilno vplivali na izid vojne, so z zavzetjem Akabskega zaliva omogočili Britancem napad na otomanske sile v Palestini z jugovzhoda in iz Egipta. Prav tako so s to akcijo preprečili Nemcem, da bi v Rdečem morju postavili oporišče za podmornice, in zanetili arabski upor še v severnih provincah (Tessler 1994: 146-147).

Ker je vse potekalo tajno, Arabci niso vedeli, da so se zaveznice – Velika Britanija, Francija, Rusija – že pogajale o povojni razdelitvi Otomanskega cesarstva. Leta 1916 sta Velika Britanija in Francija podpisali tajni Sykes-Picotov sporazum, v katerem sta območja Bližnjega vzhoda razdelili na britansko in francosko sfero nadzora in vpliva, ob tem pa predvideli tudi možnost oblikovanja 'arabske neodvisnosti' v nekaterih delih Palestine, seveda pod mednarodnim nadzorom. Rusija je sprva podprla dogovor, po revoluciji 1917 pa ga je zavrnila in objavila vse tajne dokumente. Arabci so po objavi še bolj dvomili o poštenih namenih Velike Britanije, a jih je vladi v Londonu uspelo prepričati, da ni šlo za formalni dogovor, temveč zgolj za neformalne pogovore, ki naj bi zmanjšali možne napetosti med zaveznicami med vojno in po njej (Tessler 1994: 147-148).

Hkrati so v Londonu potekali pogovori med angleškim zunanjim ministrom Balfourjem in vodjo sionistov Chaimom Weizmannom, ki si je prizadeval za britanske obljube o ustanovitvi judovske države v Palestini. Po obljubah, ki so jih Britanci s Husein-McMahonovo korespondenco že dali Arabcem, so 2. novembra 1917 Palestino obljubili še Judom. Zunanji minister Balfour je ta dan v imenu britanske vlade predsedniku britanske sionistične federacije lordu Rothschildu poslal pismo, ki je v diplomatski zgodovini postalo znano kot Balfourjeva deklaracija (Baletić 1988: 201-202). V deklaraciji piše, da je britanska vlada »naklonjena ustanovitvi nacionalnega doma za judovsko prebivalstvo v Palestini in se bo potrudila, da bi olajšala dosego tega cilja«. V deklaraciji še piše, da z ustanovitvijo judovskega nacionalnega doma v Palestini »ne bo storjeno nič, kar bi lahko škodovalo

državljskim in verskim pravicam obstoječih nejudovskih skupnosti v Palestini ali pravicam in položaju Judov v kateri drugi državi.«

Arabce je deklaracija razburila, saj njihove politične in gospodarske pravice niso bile niti omenjene.²¹ Vendar je Britancem (spet) uspelo 'pomiriti' Arabce in šerif Husein je celo sporočil, da bodo vsi Judi dobrodošli v Palestini in na drugih arabskih ozemljih, če bodo ta seveda ostala v arabskih rokah (Tessler 1994: 149).

Vzrokov za objavo Balfourjeve deklaracije je bilo več,²² med najpomembnejšimi pa sta bila: dolgoročni strateški interesi Londona, ki so izhajali predvsem iz imperialistične navzočnosti v Egiptu in Indiji, in britanske oz. zavezniške vojaške potrebe (Tessler 1994: 149-150). Prva svetovna vojna je trajala že tretje leto, Rusija je bila tik pred propadom, zato so zavezniki nujno potrebovali pomoč takrat še vedno nevtralnih Združenih držav. Splošno, čeprav pretirano mnenje je bilo, da bi lahko ameriški Judi odločilno vplivali na to, da bi ZDA vstopile v vojno. Britanci so tako menili, da bi lahko ameriški Judi v zameno za britansko podporo sionizmu pritisnili na Washington, da bi vstopil v vojno na strani zaveznikov (Thomas 1999: 9).

3.2.1. Zaostrovanje po prvi svetovni vojni

Balfourjeva deklaracija, na podlagi katere je steklo množično priseljevanje Judov v Palestino, je pomenila začetek arabsko-judovske konfrontacije. Za sioniste je bila prav ta deklaracija glavni politični in pravni argument pri prizadevanjih za ustanovitev judovske države v Palestini. Vendar deklaracija ni govorila o judovski državi, temveč o nacionalnem domu, Velika Britanija pa je Judom obljubila ozemlje brez soglasja arabskega prebivalstva, ki ga je bilo takrat na tem ozemlju 90 % in je imelo v svojih rokah nad 98% zemlje (Petrič 1984: 220-221).

Po vojni je bil na arabskih ozemljih vpeljan mandatni sistem Društva narodov. Mandate sta si razdelili Velika Britanija – v Palestini²³ in Iraku – ter Francija – v Libanonu in Siriji (Nye 1997: 153). Vsebina Balfourjeve deklaracije pa je bila vključena v mandatno pogodbo o Palestini in Palestina je postala domovina dveh narodov, čeprav naj bi po 22. členu Pakta Društva narodov mandatna sila, torej Velika Britanija, skrbela za blaginjo in razvoj prebivalstva mandatnega ozemlja, ne pa priseljencev. Arabci so bili nad potezami Londona

---

²¹ Deklaracija govori le o državljskih in verskih pravicah nejudovskih skupnosti.

²² Podrobneje Tessler (1994: 149-150) in Thomas (1999: 9-11).

²³ Leta 1921 je London mandatno ozemlje razdelil na dva dela, tako da je bilo vzhodno od reke Jordan ustanovljeno samostojno mandatno ozemlje Transjordanija (Isseroff 2001).

ogorčeni, počutili so se izdane in ogoljufane. Britanci pa so se zavedali, da obeh obljub ne bodo mogli uresničiti, saj se med seboj izključujeta (Petrič 1984: 221; Baletić 1988: 234).

Začelo se je krvavo obdobje Palestine. Arabci so se upravičeno bali britanskih namer, zato so zavračali vsakršno sodelovanje z Judi in ostro nasprotovali priseljevanju Judov v Palestino. Že takrat so se Arabci zavedali, da bi lahko Judi z množičnim priseljevanjem postali večinsko prebivalstvo (Baletić 1988: 237). Društvo narodov je ustanovilo Judovsko agencijo, ki je agresivno zastopala judovske interese v Palestini in skrbela za priseljence (Brightman 2000). Sionistični voditelji niso pokazali niti najmanjše pripravljenosti, da bi spore z arabskim prebivalstvom reševali sporazumno in ob medsebojnem spoštovanju. Vsako arabsko upiranje je bilo takoj označeno za antisemitizem (Šobajić 1982: 164).

V 20. letih prejšnjega stoletja je sionistično gibanje ustanovilo Hagano, obrambno organizacijo, ki je sodelovala z Britanci in varovala judovske priseljence. Leta 1937 so militantni Judi oblikovali Irgun Zvei Leumi, nacionalno vojaško organizacijo, ki je napadala Arabce, pa tudi Britance. Od te se je leta 1939 odcepila še bolj skrajna frakcija LEHI (borci za svobodo Izraela), bolj znana kot Štern – po njenem ustanovitelju Avrahamu Šternu. Sionistični priseljenci se niso imeli namena vključiti v družbo, skrajneži pa so odgovarjali na nasilje in ga tudi izzivali. Sledilo je etnično čiščenje arabskih in judovskih vasi. Britanci so se znašli v kočljivem položaju: Jude je razjezilo vsako omejevanje priseljevanja, Arabci pa so ostro nasprotovali dovoljevanju priseljevanja (Brightman 2000).

Po velikih nemirih konec 20. let je 1930. leta komisija britanske vlade ugotovila, da je Palestina poseljena in da je treba ustaviti priseljevanje. V začetku 30. let se je tudi zdelo, da so se v Palestino preselili že vsi Judi, ki so to želeli. Velika Britanija je namreč priseljevanje omejila na 5500 ljudi na mesec (Brightman 2000). S prihodom nacistov na oblast v Nemčiji leta 1933 pa so se Judi zaradi nacističnega preganjanja začeli množično preseljevati v Palestino.²⁴ Leta 1931, pred pohodom Hitlerja, je judovska skupnost v Palestini štela okoli 175 tisoč članov ali 17 odstotkov tamkajšnjega prebivalstva. Kljub prepovedim in omejitvam se je med letoma 1932 in 1938 v Palestino preselilo okoli 217 tisoč Judov. S tem se je zelo okrepil tudi gospodarski položaj Palestine, saj je bila judovska skupnost gospodarsko čedalje močnejša (Baletić 1988: 248).

Leta 1936 je izbruhnil arabski upor. Arabski visoki odbor je razglasil splošno stavko in po vsej Palestini so se začeli oboroženi spopadi. Vodja upora, jeruzalemski veliki mufti Al

---

²⁴ David Ben Gurion, prvi izraelski premier in vodja judovske skupnosti v Palestini, je v svojih spominih precej praktično zapisal: »Če že moramo izbirati med nemiri v Nemčiji in na Poljskem ter nemiri v Palestini, nam bolj ustrezajo nemiri v Palestini. Zato se sprašujem, kaj je koristneje za obe strani, pobijati se ali si pomagati?« (Šobajić 1982:165).

Huseini, je novi britanski komisiji lorda Peela pojasnil, da je Balfourjeva deklaracija prejudicirala razmere v korist Judov.²⁵ Britance je obtožil nelojalnosti, saj so Arabci Britancem pomagali v boju proti Turkom v prvi svetovni vojni, potem pa so znašli pod britansko okupacijo, ki je bila zanje hujša od turške. Al Huseini je zahteval takojšnjo odpravo britanskega mandata in arabsko upravo v Palestini, kjer se bodo Arabci sami sporazumeli z judovsko skupnostjo (Baletić 1988: 261).

Britanska vlada je zaradi nacističnega pohoda in priprav na drugo svetovno vojno spremenila politiko do Palestine, saj je vedela, da bo Bližnji vzhod eno izmed ključnih bojišč. Zato si je želela pridobiti arabsko podporo. Veliki mufti Al Huseini se je pred britanskim preganjanjem zatekel v nacistično Nemčijo in tam sodeloval pri nacističnih bližnjevzhodnih načrtih. Med tem so se spopadi v Palestini nadaljevali. V napetem ozračju so Britanci maja 1939 izdali Belo knjigo, v kateri so predlagali, prvič, naj si Judi in Arabci razdelijo oblast v neodvisni Palestini (to je bilo za Jude nesprejemljivo, saj so bili Arabci številčnejši, zato bi bili na volitvah poraženi²⁶), drugič, prenehanje prodaje zemljišč in, tretjič, omejitev priseljevanja. V naslednjih petih letih bi tako lahko na leto v Palestino vstopilo 15 tisoč Judov, potem pa bi o priseljevanju odločali Arabci. Sionisti so predlogu ostro nasprotovali, britanska vlada pa je z njim pomirila Arabce in končala njihov upor (Al Joundi 1972: 82-83).

Druga svetovna vojna je za šest let utišala arabsko-judovska nasprotja, ni pa jih odpravila. Velika Britanija je z nepremišljenimi diplomatskimi potezami med prvo svetovno vojno in po njej sprožila konflikt, ki še danes ni rešen. Arabci so se počutili ogoljufane, Judi pa niso niti malo popustili pri svojih prizadevanjih za ustanovitev judovske države v Palestini, potem ko so za ta 'projekt' z Balfourjevo deklaracijo leta 1917 prvič dobili mednarodno podporo. Druga svetovna vojna, med katero je v nacističnem nasilju umrlo 6 milijonov Judov, je le okrepila zagnanost sionističnega gibanja.

Tu pa se zastavi eno izmed ključnih vprašanj o upravičenosti oblikovanja judovske države v Palestini, ki povzema minulo dogajanje in napove tragično nadaljevanje: Zakaj bi morali Arabci s svojim ozemljem plačati za zločine, ki so bili proti Judom storjeni v Evropi? Zakaj bi morali Arabci sprejeti biblijske zahteve religije, v katero ne verjamejo? To vprašanje

---

²⁵ Julija 1937 je Peelova komisija (*British Royal Commission on Palestine*) po temeljiti preiskavi objavila poročilo, polno razumevanja za prizadevanja sionizma in arabskega nacionalizma. Še pomembneje pa je, da je bila prvič v uradnem dokumentu predlagana razdelitev Palestine na dve državi. Britanci so želeli tako ugoditi obema stranema. S tem priporočilom je sionistična 'ideja' o judovski državi postala del praktične rešitve palestinskega vprašanja, zapisane v uradnem dokumentu (Lewis 1986/1997: 143).

²⁶ Tako se je britanska vlada odpovedala predlogu Peelove komisije za razdelitev Palestine oz. ustanovitev neodvisne judovske države.

je leta 1945 savdski kralj Aziz postavil ameriškemu predsedniku Franklinu D. Rooseveltu (Kissinger 1999: 350).

3.3. Arabci in Judi v vojno za Palestino (1948)

Arabci nikakor niso bili pripravljeni prepustiti Palestine Judom. Napovedali so vojno, hkrati pa so imele arabske države skrivne načrte o razdelitvi palestinskega ozemlja. Transjordanski kralj Abdulah je s sionistično aktivistko Goldo Meir sklenil tajni dogovor o priključitvi dela Zahodnega brega, medtem ko si je Sirija skušala pripojiti severno ozemlje Palestine, in sicer judovska in arabska območja (Isseroff 2002). Spopadi so se vrstili, Britanci pa so zelo malo storili, da bi jih preprečili oz. da bi dosegli kompromis. ZDA se bile do spora v Palestini zadržane. Svoje pomisleke glede ustanavljanja judovske države so takole sporočile Judovski agenciji: »Nerazumljivo je, da tako bister, inteligenten in uspešen narod, kakršen je judovski, ne more dojeti, da bo njegova prihodnost zelo negotova, če Arabci ne bodo priznali judovske države in če z njimi ne bo sklenjen mir« (Šobajić 1982: 227). Kot se je pokazalo pozneje, so imele prav. Precej nesporen kos zemlje je kmalu postal središče mednarodne politike in generator številnih sporov.

Po drugi svetovni vojni so bile razmere v Palestini zelo zaostrene in bistveno drugačne kot pred vojno. Grozljive posledice holokavsta, 6 milijonov žrtev med Judi, so svetovno javno mnenje prevesile v prid ustanovitvi judovske države v Palestini. Ameriški predsednik Franklin D. Roosevelt je med drugo svetovno vojno judovski skupnosti v ZDA zagotavljal, da podpira zamisel o ustanovitvi judovske države v Palestini, še zlasti po tem, ko je republikanska stranka leta 1944 sprejela sklep o neomejenem priseljevanju Judov. Rooseveltov naslednik Harry Truman je pritrdil judovskim prizadevanjem maja 1946, ko je podprl prihod 100 tisoč žrtev nacizma v Sveto deželo. Prav tako, vendar pod vplivom informacije, da bo judovska skupnost v zvezni državi New York na volitvah v kongres podprla republikansko stranko, je Truman 6. oktobra 1946, na dan največjega judovskega praznika jom kipur, prvič javno podprl ustanovitev judovske države v Palestini (Schulzinger 1994: 216).

Po vojni je bil eden izmed glavnih ameriških ciljev tudi pri Veliki Britaniji doseči privolitev, da bi se preživelim žrtvam holokavsta zagotovilo čimprejšnji prihod v Palestino. ZDA so s tem ugodile Davidu Benu Gurionu, enemu od najbolj gorečih sionističnih voditeljev, ki je prosil za 100 tisoč vstopnih dovoljenj za evropske Jude. Američani so Judom želeli pomagati, niso pa se hoteli preveč vpletati v usihajočo moč Velike Britanije na Bližnjem vzhodu. V Londonu so nasprotovali judovski kampanji za 100 tisoč vstopnih

dovoljenj, še zlasti po tem, ko so judovske oborožene skupine²⁷ po drugi svetovni vojni okrepile teroristične akcije proti britanskim silam v Palestini.²⁸ Britansko-ameriška preiskovalna komisija, ki so jo ustanovili oktobra 1945, je po proučitvi razmer v Palestini, petih arabskih državah in judovskih begunskih taboriščih v Evropi aprila 1946 izdala poročilo, v katerem je potrdila prihod 100 tisoč Judov v Palestino, zavrnila razdelitev Palestine ter predlagala nadaljevanje britanskega mandata in odpravo omejitev pri nakupu zemlje za judovske priseljence. To je bilo v popolnem nasprotju z arabskimi zahtevami: ustavitev priseljevanja, prepoved prodaje zemlje Judom in odprava mandata. Vprašanja, ki so jih člani komisije zastavljali arabskim voditeljem, kažejo, da je bila komisija zelo obremenjena s predsodki.²⁹ Čeprav je upala, da bo predstavljeni sveženj sprejemljiv za vse, je Truman potrdil le že prej omenjenih 100 tisoč vstopnih dovoljenj. Sionisti so bili z delom komisije zadovoljni, za Arabce pa so bili njeni predlogi še en razlog več za nezadovoljstvo. Predloge so v celoti zavrnilo tudi Britanci (Calvocoressi 1968/2001: 385; Al Joundi 1972: 95-97).

Ker je bilo ubitih čedalje več britanskih vojakov, je Velika Britanija 2. aprila 1947 od Generalne skupščine OZN zahtevala, da uvrsti palestinsko vprašanje na dnevni red zasedanja. Pet arabskih držav – Egipt, Irak, Libanon, Savdska Arabija in Sirija – si je neuspešno prizadevalo, da bi na dnevni red uvrstili tudi predlog, s katerim bi takoj odpravili mandat nad Palestino in razglasili neodvisno arabsko državo (Department of Public Information 1994). Na izrednem zasedanju o palestinskem vprašanju, ki se je začelo 28. aprila, je Velika Britanija odstopila kot mandatna sila, zavedajoč se, da idealne rešitve, sprejemljive za obe strani, ni (Šobajić 1982: 239-240). Generalna skupščina je 15. maja 1947 ustanovila 19. delovni odbor za obravnavanje in dokončno rešitev palestinskega vprašanja UNSCOP (*United Nations Special Commission on Palestine* – Posebni odbor Združenih narodov za Palestino). Člani odbora so nemudoma odšli v Palestino, da bi na kraju samem ocenili položaj in na podlagi tega oblikovali primerno rešitev.³⁰ Judovsko stran je zastopala Judovska agencija za Palestino, zastopnik palestinskih Arabcev pa naj bi bil Visoki arabski odbor (Department of Public

---

²⁷ Čeprav se je sprva zdelo, da so judovski zločini samovoljno delo posebnih enot Šterna in Irguna ter da Hagana in že ustanovljene sionistične politične organizacije tega niso odobravale, so se že takrat pojavljali dokazi, da je šlo za skupno strategijo, s katero bi Britancem “olajšali” odhod iz Palestine (Calvocoressi 1968/2001: 385-386).

²⁸ Britanska vlada po vojni ni bila več kos mandatu v Palestini. Hkrati so Britanci z razglasitvijo neodvisnosti Indije 1947 izgubili primarni motiv za nadzor Bližnjega vzhoda (prosta pot do Indije), pa tudi finančno jih je oskrba več kot 100 tisoč vojakov izčrpavala (Bregman 2000: 6). Najhujši napad na britanske sile je bil junija 1946, ko so judovski skrajneži napadli Hotel kralja Davida v Jeruzalemu, v katerem so prebivali Britanci. Ubitih je bilo 91 ljudi. Medtem ko so sionisti napadali Britance in Arabce, pa so Arabci napadali predvsem Jude (Calvocoressi 1968/2001: 386; Tessler 1994: 258).

²⁹ Primeri vprašanj, ki so jih člani komisije zastavljali arabskim voditeljem, v Al Joundiju (1972: 95-96).

³⁰ Poleg Palestine so predstavniki Posebnega odbora za Palestino iz 11 držav članic OZN-a obiskali še Libanon, Sirijo in Jordanijo. Zanimivo pa je, da so obiskali tudi judovska begunska taborišča po Evropi, da bi se prepričali o grozotah, ki jih je nacizem povzročil Judom (Department of Public Information 1994).

Information 1994). Vendar so predstavniki odbora bojkotirali srečanje s člani UNSCOP-a, saj so vztrajali pri stališču, da je po odhodu Britancev na območju Palestine možno oblikovati le arabsko državo (Bregman 2000: 7).³¹

Med obiskom UNSCOP-a v Jeruzalemu je v pristanišče Hajfa priplula ladja *Exodus 1947* s 4 544 judovskimi begunci. Britanske oblasti so jim prepovedale vstop, svetovna javnost pa je bila ogorčena. Prizori izčrpanih ljudi, ki so jih po dolgi poti zavrnil, so le še dodatno prepričali svet, da Judi potrebujejo svojo državo. Ladja *Exodus 1947* je bila samo ena od približno 60 ladij, ki jih je za prevoz nezakonitih judovskih pribežnikov najela Judovska agencija. Ko so po vrsti incidentov julija 1947 pripadniki Irguna obesili dva britanska poveljnika, so hoteli Britanci čim prej zapustiti Palestino (Calvocoressi 1968/2001: 386).

UNSCOP je delo končal konec avgusta 1947 in v poročilu zapisal, da je treba mandat opustiti in uveljaviti načelo neodvisnosti, OZN pa mora še naprej aktivno sodelovati pri končni rešitvi spora (Department of Public Information 1994). Člani odbora si niso bili edini glede rešitve, vendar je na koncu prevladalo mnenje večine, da bi z razdelitvijo ozemlja na dve državi najbolj ustregli Judom in palestinskim Arabcem.³² Takrat je na mandatnem ozemlju živelo 1 364 330 Arabcev in 608 230 Judov. Judi so pokupili od 6 do 8 odstotkov ozemlja, kar pa je pomenilo približno 20 odstotkov obdelovalnih površin (Beinin in Hajjar 2001; Bregman 2000: 9).

Pred glasovanjem o t. i. Delitvenem načrtu v Generalni skupščini Združenih narodov se v Washingtonu še niso odločili, ali naj sprejmejo ustanovitev judovske države, vendar so ameriški Judi uporabili ves svoj vpliv, da so si zagotovili ameriško podporo.³³ Ameriško administracijo jim je celo obljubila, da bo skušala doseči podporo načrtu tudi v državah, ki načrtu niso bile naklonjene. Truman sprva ni hotel javno podpreti Delitvenega načrta, da se ne bi sprl z Britanci in Arabci, tako so mu svetovali tudi sodelavci, toda kmalu je popustil pritiskom sionistov. Administracija je trdo delala, da bi načrt podprle tudi druge države. Najbolj je pritiskala na Liberijo, Haiti, Filipine, Kitajsko, Etiopijo in Grčijo. Vse, razen Grčije, so potem glasovale za ali se glasovanja vzdržale (Tessler 1994: 261).

---

³¹ Bregman (ib.) to odločitev označi za veliko napako, saj je bilo ob odsotnosti arabskih predstavnikov Judovski agenciji veliko lažje odboru Združenih narodov predstaviti svoj predlog razdelitve Palestine.

³² Večina držav članic odbora (Kanada, Češkoslovaška, Gvatemala, Nizozemska, Peru, Švedska in Paragvaj) je predlagala razdelitev palestinskega ozemlja na judovsko in arabsko državo, Jeruzalem pa bi imel poseben status in bi bil pod pokroviteljstvom Združenih narodov. Manjša skupina držav članic odbora (Indija, Iran in Jugoslavija) je predlagala neodvisno federalno entiteto, sestavljeno iz judovske in arabske države, z Jeruzalemom kot glavnim mestom, Avstralija pa se je glasovanja o predlogu vzdržala, ker je menila, da sta oba predloga presegla pooblastila odbora (Department of Public Information 1994).

³³ Več o tem v nadaljevanju.

Po dvomesečni intenzivni razpravi je 29. novembra 1947 Generalna skupščina sprejela res. 181 (II), v kateri je z manjšimi spremembami potrdila Delitveni načrt z ekonomsko unijo za ustanovitev arabske in judovske države ter internacionalizacijo območja Jeruzalema s svetimi kraji.³⁴ Bodoči prvi predsednik Izraela Chaim Weizmann je ob tem dejal: »Prepričan sem, da bo svet židovsko državo sodil po tem, kako bo ravnala z Arabci« (Šurk 2001: 16). Za resolucijo je glasovalo 33 držav, 13 jih je bilo proti njej, 10 držav, med njimi tudi Velika Britanija, pa se je glasovanja vzdržalo.³⁵ Glavni problem Delitvenega načrta je bil, da nikjer ni bilo zapisano, kako so Judi dobili pravico do svoje države na območju Palestine. Resolucija je bila sprejeta s tesno, dvotretjinsko večino, odločilna pa je bila podpora velesil, ZDA in Sovjetske zveze. Velesili sta tako dosegli odpravo britanske kolonialno-monopolistične pozicije na Bližnjem vzhodu (Šobajić 1982: 243).

Kljub prizadevanjem ob sprejemanju resolucije je spet prišlo do obrata v ameriški politiki. Nekateri Trumanovi sodelavci³⁶ so menili, da lahko judovska država ogrozi svetovno varnost, predvsem pa škoduje ameriških odnosom z arabskimi državami in povzroči 'prihod' Sovjetske zveze v regijo. Februarja 1948 je zato ameriški veleposlanik v OZN-u Warren Austin Varnostnemu svetu predstavil nov predlog ameriške administracije: ZDA kot skrbnik vse Palestine. Judovski predstavniki so bili osupli. Predsednik sionističnega gibanja Weizmann je nemudoma odhitel v Washington, da bi judovski državi vendarle zagotovil Trumanovo podporo. Truman, ki je že razmišljal o predsedniških volitvah – pa tudi resnično je bil prepričan, da Judi potrebujejo svojo državo –, je Weizmannu zatrdil, da ameriški veleposlanik ni zastopal mnenja administracije (Richman 1999; Schulzinger 1994: 216).

Arabci so poudarjali, da Delitveni načrt pomeni kršitev načel Ustanovne listine OZN-a, ki ljudstvom podeljuje pravico, da sami odločajo o svoji prihodnosti.³⁷ Dejali so, da bodo nasprotovali vsakršni razdelitvi ozemlja in podelitvi posebnih pravic in privilegijev manjšini.

---

³⁴ Načrt OZN-a je mandat razdelil tako, da bi imel vsak del večino svojega prebivalstva, čeprav bi nekatera judovska naselja pripadla Palestini, veliko Arabcev pa bi živelo v judovski državi. Judovski državi je bilo dodeljenega 56 % ozemlja, zaradi domneve, da se bodo Judi tam še naprej naseljevali, arabski državi 43 % ozemlja, preostali odstotek, ki je pomenil Jeruzalem in Betlehem, pa naj bi predstavljal mednarodno cono (Beinin in Hajjar 2001).

³⁵ ZA so glasovali: Avstralija, Belgija, Bolivija, Brazilija, Belorusija, Kanada, Kostarika, Češkoslovaška, Danska, Dominikanska republika, Ekvador, Francija, Gvatemala, Haiti, Islandija, Liberija, Luksemburg, Nizozemska, Nova Zelandija, Nikaragva, Norveška, Panama, Paragvaj, Peru, Filipini, Poljska, Švedska, Ukrajina, Južnoafriška republika, Združene države Amerike, Sovjetska zveza, Urugvaj, Venezuela, PROTI pa Afganistan, Kuba, Egipt, Grčija, Indija, Iran, Irak, Libanon, Pakistan, Savdska Arabija, Sirija, Turčija in Jemen. VZDRŽALI so se: Argentina, Čile, Kitajska, Kolumbija, Salvador, Etiopija, Honduras, Mehika, Velika Britanija, Jugoslavija.

³⁶ Več v nadaljevanju.

³⁷ V 2. odstavku 1. člena Ustanovne listine Združenih narodov je kot naloga organizacije opredeljena tudi: »razvijati prijateljske odnose med nacijami, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi druge ukrepe za utrditev svetovnega miru.«

Trdili so, da je Palestina del arabskega sveta ter da so prebivalci od začetka nasprotovali ustanovitvi judovske države na njihovem ozemlju. Menili so, da si skuša Zahod olajšati vest zaradi grozodejstev druge svetovne vojne ter da Judom s tujo zemljo plačuje svoj dolg (Department of Public Information 1994; Tessler 1994: 259). Generalna skupščina (GS) OZN-a je z res. GS 181 (II) obšla načelo, ki govori o pravici narodov do samoodločbe, saj večinskega prebivalstva, palestinskih Arabcev, niso vprašali za mnenje (plebiscit ali kaj podobnega). Palestinski Arabci niso odločali ali vsaj soodločali o svoji usodi (Petrič 1984: 224). Arabci so hkrati spoznali, da bo OZN težko našel rešitev, saj so bile razprave o palestinskem vprašanju najdaljše, najbolj protislovne, v njih so se jasno izražali interesi velesil, ki so imeli prednost pred prihodnostjo človeštva in pravičnostjo (Al Joundi 1972: 103).

Čeprav je res. GS 181 (II) predvidela ustanovitev arabske in judovske države najpozneje do 1. oktobra 1948, torej dva meseca po načrtovanem roku za umik mandatnih sil, je Velika Britanija napovedala predčasni umik 15. maja 1948. Palestinci in prebivalci sosednjih arabskih držav so kot odgovor na to kmalu začeli ustanavljati posebne enote Arabske osvobodilne armade. Enote je podpirala široka mreža krajevnih odborov, zanje so zbirali denar in rekrutirali člane (Tessler 1994: 261-263).

V Judovski agenciji je večina resolucijo podprla, odločno pa ji je nasprotovala skrajna desnica. Teroristični vojaški skupini Irgun pod vodstvom Menahema Begina in Štern pod vodstvom Jicaka Šamirja sta svoje nasprotovanje tudi jasno pokazali. Dan po sprejetju Delitvenega načrta so se po vsej Palestini vneli spopadi. Judovska vojska, ki je bila dobro oborožena in organizirana, je začela kmalu zasedati tudi območja, dodeljena arabski državi, in kruto obračunavati s prebivalci. Dne 18. decembra 1947 so judovski vojaki pod poveljstvom Mošėja Dajana v povračilni akciji v vasi Kisas ubili deset vaščanov, od tega štiri otroke (Chomsky 1983/1999: 95).³⁸

Judi so bili na vojno z arabskimi državami dobro pripravljene. Hagano je sestavljalo 45 tisoč vojakov in vojakinj, skupini Irgun in Štern pa sta šteli približno 3 tisoč vojakov. Čeprav naj bi bili neodvisni, sta s Hagano pod vodstvom Ben Guriona velikokrat usklajevali napade, tudi pri razvpitem pokolu v vasi Deir Jasin 9. aprila 1948, ko so pripadniki Irguna ubili

---

³⁸ Imena in priimke vojaških poveljnikov sem zapisal namenoma. Vsi ti ljudje so po razglasitvi Izraela prevzeli vodilne položaje v izraelskih vladah. Menahem Begin je bil med drugim tudi predsednik vlade od 1977 do 1983. Na tem položaju ga je nasledil Jicak Šamir (1983-84 in 1986-92). Moše Dajan pa je bil med drugim tudi poveljnik izraelskih sil med sueško vojno leta 1956. Leta 1977 je postal Dajan zunanji minister v Likudovi vladi premierja Begina. O teh dogodkih podrobneje v nadaljevanju, več o treh politikih pa Hiro (1996: 53-54, 74-75, 293).

približno 250 nemočnih ljudi, od tega več kot 100 žensk in otrok.³⁹ Pokol je bil vzrok za množično izseljevanje arabskega prebivalstva (Bregman 2000: 10; Chomsky 1983/1996: 96).⁴⁰ Sprva se je govorilo, da so Arabci ozemlje zapuščali, ker so jim tako ukazali voditelji, a se je pozneje izkazalo, da je bila to le judovska propaganda. Kot so potrdili tudi številni izraelski vojaški dokumenti, je najmanj 75 % Arabcev odšlo zaradi judovskih vojaških operacij, zastraševanja in pregonov (Beinin in Hajjar 2001).

Trumanova administracija je bila glede priznanja judovske države razdeljena. Svetovalec za pravosodje Clark Clifford je bil prepričan, da morajo ZDA podpreti judovsko državo, ker so si Judi po holokavstu zaslužili svoje zatočišče. Menil je, da bi bila nova država ustanovljena tudi brez ameriške podpore. Clifford je bil v manjšini. Priznanju sta zelo nasprotovala obrambni sekretar James Forrestal in vodja oddelka za Bližnji vzhod pri State Departmentu Loy Henderson. Trumanova sta svarila, da bo razdelitev Palestine spodbudila protiameriška gibanja v regiji ter da Delitveni načrt krši načelo Združenih narodov o samoodločbi. Tudi državni sekretar George Marshall, zelo močna oseba v Trumanovi administraciji, je 12. maja 1948 na sestanku v Beli hiši ostro nasprotoval hitremu priznanju Izraela. Menil je, da bi lahko mnogi to razumeli zgolj kot pridobivanje volilnih glasov ameriških Judov, to pa bi lahko ogrozilo ameriški dostop do arabske nafte. Marshall je bil celo tako odločen, da je Trumanu zagrozil, da ne bo volil zanj, če bo podprl Izrael. Dan pred napovedanim umikom britanskih sil je 14. maja 1948 Judovska agencija nekaj pred polnočjo slovesno razglasila državo Izrael na ozemlju, ki so ji ga dodelili Združeni narodi. Združene države so pohitele in že čez 11 minut *de facto* priznale novo državo. Na Trumanovo odločitev so pomembno vplivale razmere doma, še posebej izredne volitve v kongres februarja 1948 v newyorškem okolišu Bronx, gosto poseljenem z Judi. Kandidata demokratske stranke je presenetljivo premagal kandidat laburistične, ki je med predvolilno kampanjo zavzel trdno prosionistično stališče. Truman se je zavedal, da je s tem tvegalo izgubo 47 elektorskih glasov zvezne države New York na novembrskih predsedniških volitvah (Richman 1999; Grier 2001).

---

³⁹ Med 16. aprilom in 14. majem 1948 se je na izrednem zasedanju na zahtevo Varnostnega sveta sešla Generalna skupščina OZN-a. VS je medtem pozval k takojšnji ustavitvi nasilja in aprila 1948 razpustil UNSCOP ter ustanovil Komisijo za nadzor premirja (UNTC – *United Nations Truce Commission*). Za posrednika so imenovali grofa Folkeja Bernadotta (Department of Public Information 1994; Šobajić 1982: 256).

⁴⁰ Do maja 1948 je Palestino zapustilo približno 300 tisoč Arabcev, od tega tretjina z območij, dodeljenih palestinski državi. Za uspešno akcijo v Deir Jasinu pa je poveljnik Irguna ponosno čestital svojim vojakom za »čudovito osvajalsko operacijo ... o Bog, o Bog, izbral si nas za osvajanje« (Chomsky 1983/1999: 96).

Arabskih držav ni pomirila niti izraelska deklaracija o neodvisnosti, v kateri je bilo med drugim zapisano, da bo Izrael krepil in razvijal blaginjo vseh prebivalcev.⁴¹ Dan po razglasitvi izraelske neodvisnosti je pet arabskih držav napadlo Izrael. Judi so bili dobro oboroženi in pripravljeni na vojno. Čeprav so potrdili Delitveni načrt, je bil njihov namen zasesti celotno Palestino, vendar postopno – najprej ozemlja, ki so jim jih dodelili Združeni narodi, in potem s silo še preostali del (Bregman 2000: 7).⁴² Pet vojsk arabskih držav je vkorakalo v Palestino, vendar niso bile prav vnete za boj, zato so bile neučinkovite. V spor so posegli Združeni narodi in za posrednika imenovali predsednika švedskega Rdečega križa grofa Bernadotteja. Ta je dosegel enomesečno premirje.⁴³ Izraelska stran je med tem v ZDA zbrala denar in kupila orožje za regularne in neregularne enote. Te so se številčno okrepile, se dobro oborožile, zato so bile premočne za slabo organiziranega in nemotiviranega arabskega nasprotnika. Po obnovitvi spopadov so Izraelci zlahka zmagali (Calvocoressi 1968/2001: 387).⁴⁴

Izraelsko prikazovanje vojne kot boj med majhnim številom Judov in množicami Arabcev je bil del močne izraelske propagande; ta je poudarjala potencial Arabcev, ni pa razkrivala dejanskega stanja. Judi so med vojno mobilizirali skoraj vse prebivalstvo, medtem ko so ga Arabci vpoklicali le del. Arabske vojske so ves čas vojne šteje približno 23 500 vojakov, zato je bila izraelska stran z nekaj manj kot 30 tisoč moškimi in ženskami že v začetku številčno močnejša. S pospešeno mobilizacijo prebivalstva in z več kot 10 tisoč novimi priseljenci vsak mesec je imela 30. decembra 1948 judovska vojska že 108 300

---

⁴¹ V deklaraciji je bilo zapisano, da bo Izrael temeljil » na načelih svobode, pravice in miru, kot so prerokovali izraelski preroki; zagotovil bo popolno enakopravnost socialnih in političnih pravic vsem državljanom, ne glede na vero, raso ali spol.« In še: »Vsem sosednjim državam in njihovim narodom ponujamo roko miru za dobre sosedske odnose.«

⁴² Starejši viri opisujejo Jude v veliko slabšem položaju kot so bili v resnici. Šobajić (1982: 248) tako piše, da so bile arabske vojske dobro pripravljene. Naloga libanonskih, sirskih in iraških enot je bila 'očistiti' severno Palestino, egiptovske sile so napadle jug, medtem ko je bil cilj transjordanke arabske legije osvojiti Jeruzalem.

⁴³ Dne 17. septembra so pripadniki Šterna v judovski coni Jeruzalema ubili grofa Bernadotteja. Ta je pripravljaval poročilo GS, v katerem je zagovarjal ustanovitev Izraela, a le pod pogojem, da se ne bo širil. Prav tako se je zavzemal za vrnitev arabskih beguncev, priznanje njihovih pravic in omejitev priseljevanja Judov (Al Joundi 1972: 119-120). Predlagati je nameraval tudi zamenjavo ozemelj (Izrael bi tako dobil celotno Galilejo, Arabci pa puščavo Negev) in priključitev arabske Palestine Transjordaniji. Njegov načrt so ostro zavračali Arabci in sionisti. Sionisti so – tako kot njihovi pokrovitelji, tudi Sovjetska zveza – menili, da načrt ogroža varnost Izraela (Tessler 1994: 273-274).

⁴⁴ Šobajić (1982: 250) razvoj dogodkov opiše povsem drugače. Do konca julija 1948 je bil Izrael v težkem položaju, zato je prek ZDA in SZ zahteval premirje, v katero pa Arabci ob britanski podpori niso privolili. Po posredovanju ZDA in SZ je Varnostni svet 29. junija sprejel resolucijo o prekinitvi spopadov, ki pa je zaradi nasprotovanja arabskih držav in Velike Britanije začela veljati šele 11. julija. V svetovni organizaciji so prepozno spoznali, da arabska invazija v Palestini za svet pomeni novo oboroženo agresijo po drugi svetovni vojni. Prav premirje pa je pripeljalo do usodnega preobrata. Izrael se je začel močno oboroževati, Arabci pa zaradi premirja niso mogli nadaljevati vojne. Dokončno so tehtnico v prid Izraelu nagnile ZDA, ko so zagrozile Veliki Britaniji, da ji bodo odtegnile gospodarsko pomoč, če ne bo umaknila poveljniškega kadra iz transjordanke in egiptovske vojske. S tem in s prenehanjem pošiljanja orožja arabskim vojskam je bil arabskim načrtom zadan najtežji udarec.

pripadnikov. Čeprav so bile arabske vojske v začetku boljše opremljene, pa so se na vojno slabo pripravile: napadov niso usklajevale in podcenjevale so izjemno motiviranega nasprotnika.⁴⁵ Po zgoraj opisani številčni premoči Izraelcev, Arabci preprosto niso imeli nobenih možnosti za zmago (Bregman 2000: 15-17).

Dne 6. januarja 1949 so na vseh frontah boji ponehali in ob posredovanju OZN-a so se na Rodosu začela mirovna pogajanja. Do julija 1949 so bili podpisani posamični dvostranski sporazumi o premirju⁴⁶ in določene črte premirja, soglasje o mirovni pogodbi pa ni bilo doseženo (Šobajić 1982: 251). Največ zaslug za podpis sporazumov ima Ralph Bunche, član sekretariata OZN-a, ki je posredoval kar v hotelskih sobah. Tako se je rodil koncept t.i. pogovorov v bližini (*proximity talks*), ki je igral pomembno vlogo tudi pri vseh nadaljnjih mirovnih pogajanjih (Kaufmann 1998: 70).

Maja 1949 je bil Izrael kot miroljubna država sprejet v OZN, čeprav v Palestini ni bila ustanovljena arabska država in so si njeno ozemlje razdelili Izrael, Egipt in Transjordanija (Šobajić 1982: 252).⁴⁷ Al Joundi (1972: 122-123) pravi, da je vojna v Palestini potekala v senci velike bitke narodov, druge svetovne vojne, zato je bila za mnoge državne poglavarje manj pomembna. Arabci so jo razumeli kot izkoreninjenje naroda iz domačih tal in prizadevanje drugega naroda, da na tej zemlji požene kali. To je potrjevala predvsem velika humanitarna kriza: 750 000 Palestincev je bilo pregnanih. Zvečine so ostali begunci, njihovo število pa se je do danes zaradi naravnega prirastka zelo povečalo. Pregon med prvo arabsko-izraelsko vojno Palestinci imenujejo *nakba* ali katastrofa. Spomini nanjo so še vedno živi in Palestinci vsako leto obletnico ustanovitve judovske države zaznamujejo z množičnimi protesti.⁴⁸

---

⁴⁵ Neenotnost Arabcev med vojno je bila predvsem posledica različnih namenov v zvezi z ozemljem Palestine. Arabski voditelji so pozorno spremljali vojskovanje drugih arabskih vojsk, najbolj sumljiv je bil transjordanški kralj Abdulah, ker je bil preveč vnet za okupacijo ozemlja, dodeljenega palestinski državi, zahodno od reke Jordan. Kot se je izkazalo pozneje, so imele transjordanške sile izrecno nalogo okupirati to ozemlje (Bregman 2000: 17).

⁴⁶ Med Izraelom in Egiptom je bil sporazum o premirju podpisan 24. februarja, z Libanonom 22. marca, z Jordanijo 3. aprila, s Sirijo pa 20. julija 1949 (Šobajić 1982: 251).

⁴⁷ Izrael je obsegal več kot 77 % Palestine. Transjordanija je zasedla Zahodni breg in ga leta 1950 anektirala. Jeruzalem sta si razdelila Transjordanija in Izrael, medtem ko je Egipt prevzel nadzor nad Gazo (Beinin in Hajjar 2001).

⁴⁸ Ob protestih leta 2003 je palestinski predsednik Jaser Arafat dejal, da je pot do miru jasna: izraelska vojska in judovski naseljenci morajo v celoti zapustiti zasedena palestinska ozemlja, palestinskim beguncem pa mora biti priznana pravica do vrnitve (»Bloodshed on Israel Anniversary,« 2003, *BBC News*; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1332856.stm, 15.5.2003).

Tabela 1: PALESTINSKI BEGUNCI (30. junij 2002)

	Št. uradnih begunskih taborišč	Št. registriranih beguncev	Št. registriranih beguncev v begunskih taboriščih
Jordanija	10	1 679 623	293 215
Libanon	12	387 043	217 211
Sirija	10	401 185	115 863
Zahodni breg	19	626 532	168 507
Gaza	8	878 977	468 071
SKUPAJ	59	3 973 360	1 262 867

Vir: Agencija Združenih narodov za pomoč palestinskim beguncem (<http://www.un.org/unrwa/refugees/me.html>, 7.12.2002).

Generalna skupščina OZN-a je 11. decembra 1948 je sprejela res. GS 194 (III), ki v 11. členu zahteva, »da se beguncem, ki to želijo, omogoči čimprejšnja vrnitev na njihove domove ter zagotovi mirno sožitje s sosedi,« drugim pa se na podlagi mednarodnega prava in pravičnosti plača odškodnina za vse izgubljeno.⁴⁹ Uresničilo se ni ne prvo ne drugo, z leti je število beguncev, predvsem zaradi izraelske politike, zgolj naraščalo. Po vojni je namreč Izrael še vedno slabil nerešen demografski položaj. Izraelski premier Ben Gurion je hotel uresničiti tudi drugi del načrta – zavzetje preostalega ozemlja Palestine, toda za to je potreboval ljudi. Možni sta bili dve rešitvi: priseljevanje Judov in izgon Arabcev. Leta 1950 sprejeti Zakon o vrnitvi je vsem Judom, razpršenim po svetu, omogočal vrnitev v 'obljubljeno deželo'. Ob tem je bilo jasno, da bi ozemlje, dodeljeno judovski državi, težko sprejelo toliko ljudi, pa vendar ni nikoli noben izraelski državnik pojasnil, kje naj bi te ljudje živeli (Calvocoressi 1968/2001: 388).

Schulzinger (1994: 216-217) ugotavlja, da je bila Trumanova administracija med prvo arabsko-izraelsko krizo previdna in obotavljiva. Razpeta med, prvič, olajšanjem, da so Britanci zapustili Bližnji vzhod, drugič, skrbjo za judovske žrtve nacizma, tretjič, strahom pred judovskimi volivci in, četrtič, željo, da bi ustregla arabskim državam, je skušala ugoditi vsem stranem. To seveda ni bilo mogoče, zato so si ZDA nakopale britansko zamero in arabski dvom zaradi priznanja Izraela. Vsekakor pa je mogoče reči, da korenine judovskega vpliva na ameriško politiko dokončno poženejo v času druge svetovne vojne. O tem na kratko v nadaljevanju.

⁴⁹ Z res. GS 194 (III) so Združeni narodi predvideli ustanovitev še ene komisije, in sicer Spravne komisije. Za njene članice so bile imenovane ZDA, Francija in Turčija. Komisija se je ves čas neuspešno ukvarjala z vprašanji vrnitve beguncev in sprostitev bančnih računov, ki so jih Palestincem blokiral v Izraelu, ter z določanjem mednarodnega statusa Jeruzalema (Department of Public Information 1994).

3.3.1. Judovski lobi v ZDA

V začetku druge svetovne vojne je ameriška judovska skupnost podpirala ameriško politiko nevtralnosti, ko pa so ZDA 7. decembra 1941 stopile v vojno, so bili ameriški Judi v prvih vojaških vrstah. Izkazali so se za pogumne borce in sposobne poveljnike. Sestavljali so kar 11 odstotkov ameriške vojske (Šobajić 1982: 443).

Ameriški Judi so bili med prizadevanji za ustanovitev judovske države v Palestini do leta 1942 razdeljeni.⁵⁰ Na poenotenje je vplivalo več dogodkov, najbolj pa britanska nepopustljivost pri uveljavljanju določil Bele knjige iz leta 1939 (glej str. 33) in vse hujši nacistični teror. Judi so spoznali, da bodo morali sami poskrbeti za svojo prihodnost.⁵¹ Maja 1942 so ameriški sionisti sklicali izredno konferenco v hotelu Biltmore v New York in na njej sprejeli t. i. biltmorski program, v katerem so kot svoj cilj zapisali oblikovanje judovske države na celotnem območju mandatne Palestine (Tessler 1994: 251).

Januarja 1943 so se v Pittsburgu zbrali delegati iz 32 judovskih združenj, da bi odločili, kakšno vlogo bo ameriška judovska skupnost prevzela pri predstavljanju judovskih zahtev po vojni in pri graditvi judovske države v Palestini. Ustanovili so Ameriško judovsko konferenco, ki jo je sestavljalo 64 judovskih skupin. Kmalu so začeli z 'glasno diplomacijo'. V vsaki judovski skupnosti so organizirali krajevne odbore, ki so iz Washingtona, kjer je imel sedež Izredni ameriški sionistični svet, dobili navodila, kako pripraviti pisemske in telegramske kampanje. Odbori so organizirali tudi demonstracije v podporo sionističnim prizadevanjem, krajevne kongresnike pa zasuli s pismi (Tivnan 1987: 23-24).

Vpliv ameriške sionistične organizacije se je kmalu pokazal tudi v programih glavnih strank. Demokratska in republikanska stranka sta tako leta 1944 prvič vključili v svoje volilne programe tudi obljube sionističnemu gibanju. Ameriške judovske organizacije so začele pospešeno akcijo preseljevanja žrtev nacizma v Palestino, najemale so ladje za njihov prevoz, kupovale orožje za judovske priseljence v Palestini, nekatere so celo pomagale skrajnima judovskima organizacijama Irgun in Štern. Med prvo arabsko-izraelsko vojno 1948 so v Palestino kljub embargu redno prihajali pošiljke ameriške vojaške opreme in judovski prostovoljci. Vse ameriške judovske skupnosti so podprle novo državo (Šobajić 1982: 444).

---

⁵⁰ Podrobneje o tem Tivnan 1987 (13-23).

⁵¹ Poudariti je treba, da je Irgun pod poveljstvom Menahema Begina leta 1942 preklinal odlog prekinitve napadov na britanske cilje v Palestini. Novi napadi so povzročali vse večjo napetost med Judi in Britanci. Leta 1944 sta pripadnika Šterna v Kairu ubila britanskega državnega sekretarja lorda Moyneja, ki je bil med letoma 1941 in 1943 sekretar te kolonije in zato po mnenju sionistov glavni krivec za izvajanje Bele knjige (Tessler 1994: 250).

3.3.2. Bistvene okoliščine prvega arabsko-judovskega/izraelskega spopada

Poglejmo zdaj nekaj ugotovitev po prvem arabsko-izraelskem spopadu, saj je bil ta odločilen za nadaljnje dogajanje na Bližnjem vzhodu. Safran (1992: 357-360) ugotavlja, da so položaj na tem območju po drugi svetovni vojni zaznamovali štiri različni, vendar med seboj povezani dejavniki:

1. notranje slabosti držav na območju;
2. regionalna dimenzija oz. problematični odnosi med državami;
3. arabsko-izraelski spor;
4. vloga velikih sil.

Izrael je kot edina država na Bližnjem vzhodu vpeljal demokratično, večstrankarsko ureditev. Notranje je bil trden in enoten, kar se je kazalo tudi v tem, da je odločno ukrepal že ob najmanjših grožnjah državni suverenosti.⁵² Akcije so bile kratkoročno učinkovite, vendar je mlado državo prežela agresivna psihoza, ki je le spodbujala protinapade arabskih držav, kar je vprašanje palestinskih Arabcev potisnilo v ozadje (Calvocoressi 1968/2001: 389).

Arabske države pa so ostale izrazito tradicionalne; temeljile so na islamskem vrednostnem sistemu, ki ni bil naklonjen hitremu uvajanju novosti. V nasprotju z Zahodom so spremembe uvajale od zgoraj navzdol. Voditelji arabskih držav so si skušali moč zagotoviti po zgledu Zahoda: s sprejemanjem zahodnih vojaških tehnologij in uvajanjem zahodnih metod administracije. Reforme, ki so jih začeli uvajati, so spodkopavale sistem, ki je temeljil na islamskih načelih, niso pa ga uničile. To je povzročilo velike razlike med elitami in množico. Zaradi zgodovinskih in geografskih okoliščin je bila integracija bližnjevzhodnih družb v nacionalne države izjemno težka, saj so bile vso zgodovino politične enote na tem območju organizirane na podlagi vere, in ne ozemeljskega ali političnega načela. Države, ki jih je ustvaril zahodni imperializem, so bile umetno začrtane, kar je pripeljalo do sporov manj integriranih skupin znotraj meja, arabski nacionalisti pa so pozivali k arabski politični združitvi. Razpetost med modernostjo in tradicijo še danes povzroča velike razkole znotraj arabskih družb (Safran 1992: 358-360). Vse to je pripomoglo k vzponu islamskega fundamentalizma.⁵³

Mednarodnopravno je bistvo palestinskega vprašanja kot vprašanja samoodločbe narodov v tem, da sta se dve zahtevi po samoodločbi skušali uveljaviti na istem ozemlju. Samoodločba Judov je bila z ustanovitvijo in mednarodnim priznanjem Izraela uresničena, popolnoma zanikana pa je bila pravica do samoodločbe Palestincev. Ti so ostali narod brez

---

⁵² Kot zanimivost: vodja posebnih enot, ki so silovito branile izraelske meje, je bil na začetku Ariel Šaron (Calvocoressi 1968/2001: 389). V času pisanja tega diplomskega dela predsednik izraelske vlade.

⁵³ Ta je obdelan v 4. poglavju.

domovine. S tem jim ni bila kratena le pravica do lastne državnosti, ampak tudi temeljno, kar zagotavlja pravica narodov do samoodločbe, to pa sta pravica do domovine in pravica do obstanka. Res. GS 181 (II) je prezrla pravico večinskega in avtohtonega prebivalstva Palestine in tako kršila določilo Ustanovne listine OZN-a, s katerim so Združeni narodi vpeljali pravico do samoodločbe v mednarodno pravo (Petrič 1984: 219-225). Zato miru na palestinskem območju seveda ni bilo možno doseči.

Po drugi svetovni vojni se je medvojno prijateljstvo med velesilama ZDA in SZ skrhalo. Vodilni ameriški zunanjepolitični strateg George Kennan je leta 1947 predstavil temelje nove ameriške politike. Na tej osnovi je bil sovjetski režim ožigasan za sovražnega, ameriška politika pa naj si zagotavlja dolgoročno, potrpežljivo, vendar trdno in previdno zadrževanje sovjetskega komunističnega vpliva. Po drugi svetovni vojni je Sovjetska zveza pritiskala na Turčijo, da bi si zagotovila strateško pomemben položaj v Bosporju in Dardanelah, ter podpirala komunistične upornike v Grčiji. Ko je Velika Britanija obvestila ZDA, da ne namerava več podpirati Grčije in Turčije, je predsednik Truman v zgodovinskem govoru v kongresu 12. marca 1947 razglasil novo doktrino: »To ni nič drugega kot odkrito priznanje, da totalitarni režimi, ki so svobodnim ljudem vsiljeni s posredno ali neposredno agresijo, spodkopavajo temelje mednarodnega miru in s tem tudi varnost Združenih držav.« Trumanova doktrina tako ni le obljubljala pomoči Turčiji in Grčiji, ampak Združene države Amerike zavezala, da se borijo proti komunistični agresiji povsod po svetu (Spanier 1992: 34-36; Safran 1992: 375).

Al Joundi (1972: 123) označuje prvo arabsko-izraelsko vojno kot vojno brez zmagovalcev in poražencev: »Sedanja vojna je vedno znova spet jutrišnja in vojskujoči se stranki zbirata čete v pričakovanju dneva, ki bo prišel.« Vojna, ki ni rešila ključnih vprašanj, je bila tako le preludij naslednje. Predvsem palestinski Arabci so lahko za svoj položaj upravičeno krivili Veliko Britanijo, ZDA, Združene narode in Jude, a kot pravi Petrič (1984: 226), je treba poudariti, da do tretje arabsko-izraelske vojne leta 1967, v kateri je Izrael zasedel celotno ozemlje mandatne Palestine, arabskim državam ni nič preprečevalo, da bi ustanovile neodvisno državo Palestino na Zahodnem bregu in v Gazi. To ozemlje so si brez velikih zadržkov razdelile med seboj, ob tem pa vztrajale pri zanikanju obstoja Izraela. Nesloga med arabskimi državami po drugi svetovni vojni je močno zaznamovala razmere na Bližnjem vzhodu.

Če povzamemo. Kolonialni gospodarji Britanci so z rešitvijo palestinskega problema zavlačevali, dokler ni tekla kri po 'sveti deželi'. Ko so sami postali žrtve judovskega terorizma, so se odločili za odhod, reševanje spora pa preložili na ramena Združenih narodov.

Z res. GS 181 (II) so Združeni narodi obšli pravico do samoodločbe palestinskih Arabcev. Izrael pa je zaradi notranje enotnosti z vojno občutno povečal ozemlje, ki so mu ga dodelili Združeni narodi in niti pomislil ni na to, da bi se umaknil s črt premirja. Za tako politiko je imel oporo v bogati in politično vplivni ameriški judovski skupnosti, ki je 'znala' prepričati Belo hišo in kongres o tem, kaj je najbolje za Izrael.

Prva arabsko-izraelska vojna je Bližnjemu vzhodu vsilila novo ideologijo. Bojev se je udeležila večina poznejših arabskih in izraelskih voditeljev. V politiko so začeli vstopati vojaki. Kljub porazu so Arabci vztrajali pri odstranitvi Izraela, saj je bil zanje imperialistična pretveza za nadaljnji britansko-ameriški vpliv na Bližnjem vzhodu. Ključna vloga ZDA pri postavitvi še ene zahodne kolonialne ovire za samoodločbo Arabcev je bila tako v arabskih očeh očitna (Al Joundi 1972: 123; Richman 1999).

3.4. Sueška kriza

Arabci so kot poraz v vojni občutili tudi spoznanje, da so sami neučinkoviti in razdeljeni, zato so priznanje Izraela zavrnil in zaprli Sueški prekop za preskrbo Izraela. To, da so Judi stoletja trpeli pod krščanskimi Evropejci, za Arabce ni bil pravi razlog, da bi jim morali prepustiti del ozemlja in jim 'oprostiti' izgon več kot 700 tisoč Palestincev. Vzroke za poraz so Arabci poiskali tudi v svojih vrstah in voditelji so morali za svoj neuspeh odgovarjati.⁵⁴ Julija 1952 je tako skupina egiptovskih generalov, ki je za poraz obtožila skorumpirano monarhijo, izvedla državni udar in vrgla kralja Faruka s prestola. Zahteve, da britanska vojska zapusti Egipt, so bile čedalje ostrejšje.⁵⁵ Vsa ta gibanja so bila socialnorevolucionarna in so pozivala Arabce, naj se združijo pod skupnim vodstvom, hkrati pa širila glas o zlobnem sionizmu. Palestinskim beguncem in njihovim potomcem, ki so jim sicer odrekli normalno integracijo v družbo, pa so arabski voditelji vsiljevali vizijo o vrnitvi v Palestino po zmagoviti bitki, ki da bo izbrisala Izrael z zemljevida. Vendar sta imela arabski nacionalizem in ekstremizem enakovrednega partnerja v sionističnem nacionalizmu in ekstremizmu (Calvocoressi 1968/2001: 389-390; Al Joundi 1972: 166-167).

---

⁵⁴ Za Arabce je bil poraz še posebej pretresljiv in nesprejemljiv, ker so jih premagali ljudje, za katere je veljal svetopisemski stereotip, da so slabiči, strahopetci in na splošno prezira vredni ljudje. Judi so ponižali njih in s tem tudi njihovo vero (Lewis 1986/1997: 185).

⁵⁵ Velika Britanija je nadzorovala Egipt od leta 1882, ko je tam ustanovila protektorat za zaščito poti skozi Sueški prekop do Indije. Leta 1922 je London Egiptu formalno priznal neodvisnost pod vodstvom kralja Ahmada Fuada, britanska vojska pa je še naprej zasedala ozemlje. To je razvnelo antiimperialistične strasti v državi. Leta 1936 podpisana pogodba med državama je gibanje britanskih sil omejila na območje prekopa. Njihova navzočnost ni bila opredeljena niti kot okupacija niti kot kršitev egiptovske suverenosti. Za Egiptane pa je pomenila kršitev neodvisnosti in žalitev ponosa. Konec leta 1951 je egiptovski parlament preklical pogodbo. Čeprav so Britanci leta 1954 podpisali dogovor z Egiptom, da se bodo vojaške sile umaknile v 20 mesecih, je bilo prijateljstva konec (Hiro 1996: 78; Spanier 1992: 100).

Leta 1952 so ZDA dobile novega predsednika, priljubljenega vojnega veterana, generala Dwighta D. Eisenhowerja. Njegova administracija je bila prepričana, da je nova oblast v Egiptu antikolonialistična, napredna in da bo lahko postala naravna zaveznica Združenih držav. Sicer so se v Washingtonu v začetku 1950. let intenzivno ukvarjali z zadrževanjem sovražnika. Hladna vojna ni popuščala, zato je Eisenhowerjeva administracija v arabskem nacionalizmu videla možnost za zaustavitev sovjetskega vpliva. Vendar so morale ZDA, da bi si pridobile zaupanje arabskega sveta, spremeniti proizraelski vtis pri Arabcih po prvi arabsko-izraelski vojni (Spanier 1992: 100).

A Američani so zadeli ob oviro. Egiptovskega voditelja Gamala Abdela Naserja so ZDA odvrnile od sebe že z ustanovitvijo Bagdadskega pakta leta 1955. Članice pakta so postale Turčija, Pakistan, Iran, Irak in Velika Britanija. Z Bagdadskim paktom so želele ZDA še bolj zanesljivo preprečiti prodiranje Sovjetske zveze na Bližnji vzhod. ZDA niso postale formalni član organizacije, so pa vodile njeno politiko.⁵⁶ Pomembno je, da je bil za Naserja ta pakt poskus ZDA, da bi razdelile arabski svet in izpodkopale njegovo politiko pozitivne nevtralnosti. Irak je skušal za vstop v pakt pridobiti še druge arabske države – Jordanijo, Sirijo in Libanon –, kar Naserju, ki se je imel za naravnega voditelja Arabcev, še zdaleč ni bilo všeč. Prav tako sta Egipt in Savdska Arabija obtožila Irak, da z vstopom v Bagdadski pakt zapušča arabsko koalicijo proti Izraelu. Irak je obtožbe zavračal, češ da bi si lahko Arabci prav s sodelovanjem v paktu zagotovili orožje za boj proti Izraelu. Ironično je, da je bil učinek prav nasproten, kot so si želeli Američani. Naserjevo nasprotovanje Bagdadskemu paktu je zbližalo Egipt in Sovjetsko zvezo in državi sta leta 1955 sklenili 100 milijonov dolarjev vreden dogovor o prodaji sovjetskega orožja Egiptu (Richman 1999; Safran 1992: 376).⁵⁷

S to potezo je Naser – glavni pobudnik vojaškega udara leta 1952, kar so v Washingtonu dobro vedeli – postal junak Arabcev. 'Premagal' je Zahod, ko se je obrnil na Vzhod. Egipt je bil poslej osrednja sila v arabskem svetu, največja prijateljica Arabcev pa, potem ko je vojaško podprla Egipt, nenadoma Sovjetska zveza. Moskva se povezovanja z

---

⁵⁶ Članice pakta so se zavezale, da si bodo vojaško pomagale ob morebitni komunistični agresiji na katero izmed njih. Zahodni pritiski na Sirijo, Savdsko Arabijo in Libanon so spodleteli, tudi zaradi množičnih panarabskih demonstracij v teh državah. Po republikanskem udaru v Iraku leta 1958 je Irak leta 1959 izstopil iz Bagdadskega pakta, ki se je potem uradno preimenoval v CENTO (*Central Treaty Organization*), sedež pa so prenesli v Ankaru. Poleg varovanja pred komunistično grožnjo je bila naloga organizacije, da Veliki Britaniji in ZDA zagotovi nadzor nad strateškim in gospodarsko, predvsem naftno pomembnim območjem. Po islamski revoluciji v Iranu leta 1979 je tudi Iran izstopil iz organizacije in tako povzročil njen razpad (Hiro 1996: 62; Enciklopedija leksikografskog zavoda 1 1966: 585).

⁵⁷ Egipt je leta 1955 presenetil Zahod z nakupom orožja pod sovjetskim pokroviteljstvom v takratni Češkoslovaški. V Egiptu so bili trdno prepričani, da so z veliko pošiljko orožja, v kateri so bili tudi letala in tanki, dovolj močni, da lahko premagajo Izrael. Arabske države so se začele tesneje povezovati, kar so v Izraelu razumeli kot intenzivne priprave na »drugi krog« (Spanier 1992: 99-100).

Egiptom ni branila. Bližnji vzhod je bil namreč prostor, kjer bi lahko nevtralizirala ali celo prekosila vpliv zveze NATO. Priložnost za to se je pokazala ob nasprotjih med Veliko Britanijo in Egiptom, ob egiptovskih ekspanzionističnih težnjah, arabsko-izraelskem sporu in načrtih ZDA, da potegnejo črto zadrževanja sovražnika južno od sovjetske meje (Spanier 1992: 98-102).

ZDA je Naserjeva poteza osupnila in so skušale zadevo urediti. Državni sekretar John Foster Dulles je Egiptu obljubil ameriško pomoč pri postavitvi Asuanskega jezusa in zavrnil izraelske zahteve po pošiljkah orožja (Safran 1992: 377). Pogajanja so napredovala, v prvi polovici leta 1956 pa so se začeli zapleti. Eisenhower ni zaupal Naserju, motil ga je njegov poskus krmarjenja med ZDA in Sovjetsko zvezo. Prav tako je Eisenhowerja zelo zmotilo, ko je Egipt leta 1956 priznal komunistično Ljudsko republiko Kitajsko. Poleg tega so številni ameriški uradniki nasprotovali financiranju Asuanskega jezusa, saj bi morale ZDA po tako velikemu izplačilu več let zavračati pomoč Egiptu, kar bi omogočilo Sovjetski zvezi, da bi mu brez težav priskočila 'na pomoč'.⁵⁸ Še bolj kot vse to pa je bilo očitno, da ZDA in Velika Britanija preprosto 'niso marale' Naserja in so menile, da ga morajo nekoliko omejiti (Calvocoressi 1968/2001: 396-397; Richman 1999).⁵⁹

Eisenhower je v svojem dnevniku zapisal, da je Egipt postavil vrsto nerazumljivih pogojev, a kot kaže, je bilo najbolj sporno to, da so v Egiptu »začeli ustanavljati svoje vojaške sile z opremo, ki jim jo je poslala Sovjetska zveza, in šli so tako daleč, da smo bili prepričani, da ne bodo imeli dovolj denarja, da bi lahko plačali svoj del obveznosti pri graditvi jezusa« (McDermott 1998: 138). Dne 19. julija 1956 je Dulles egiptovskega veleposlanika v Washingtonu obvestil, da ameriško-britanska ponudba za financiranje jezusa ne velja več (Calvocoressi 1968/2001: 397).

3.4.1. Druga arabsko-izraelska vojna (1956)

Dne 26. julija 1956 je Naser nacionaliziral Sueški prekop, kar je za Francijo in Veliko Britanijo pomenilo začetek popolne izgube kolonialnih položajev v afriškem in azijskem svetu (McDermott 1998: 135). Predsednik Eisenhower se je posredovanja v sueški krizi lotil previdno, predvsem pa so Američani budno spremljali vsak odziv Moskve. Pomočnik

---

⁵⁸ Gradnja jezusa naj bi stala 1.4 milijarde ameriških dolarjev, od 400 milijonov, potrebnih za začetek gradnje, bi Svetovna banka zagotovila 200 milijonov, ZDA 56 milijonov, Velika Britanija pa 14 milijonov. Potem bi Svetovna banka, ZDA in Velika Britanija skupaj prispevale še 130 milijonov (Calvocoressi 1968/2001: 396).

⁵⁹ Poleg vseh že naštetih razlogov ne gre pozabiti, da je odobritvi denarja Egiptu nasprotoval tudi bombažni lobi v ameriškem kongresu. Asuanski jez, s katerim je želel Naser dokončno pokazati, da je Egipt za vedno prenehal igrati vlogo britanskega lakaja, bi egiptovskemu gospodarstvu prinesel 860 000 hektarjev rodovitne zemlje. Zato je bil bombažni lobi proti pomoči Egiptu, saj bi ta lahko pridelal velike količine bombaža in tako konkuriral ZDA (Calvocoressi 1968/2001: 396-397).

državnega sekretarja Bowie je zapisal: »ZDA so spor in tveganje zaradi prekopa ocenile glede na svoj odnos do prizadevanj, da bi zgradile svetovno stabilnost in red ter zadržale širitev Sovjetske zveze« (McDermott 1998: 148). Sovjetski vpliv v regiji je skušal Eisenhower zmanjševati z mirnim posredovanjem. Z diplomatskimi in finančnimi pritiski mu je tudi uspelo rešiti krizo brez vojaškega posega (ib.).

Angleški premier Anthony Eden je po Naserjevi nacionalizaciji prekopa Eisenhowerju nemudoma poslal telegram: »Menimo, da je malo verjetno, da bi lahko zgolj z gospodarskim pritiskom dosegli naš cilj ... S kolegi smo prepričani, da moramo biti v skrajni sili pripravljene uporabiti silo, da bi Naserja spravili k pameti« (McDermott 1998: 139). V Londonu so se zavedali, da izgubljajo nadzor nad Bližnjim vzhodom, zato ne preseneča, da je Eden brez večjih pomislekov Naserja primerjal s Hitlerjem (Nye 1997: 143).

Eisenhower je sprva razmišljal, da bi se pridružil evropskim zaveznikom in s silo pregnal Naserja iz Sueškega prekopa, a je presodil, da domača javnost vojaške akcije ne bi sprejela z navdušenjem pa še volitve so bile pred vrati. Še večja ovira vojaškemu posredovanju je bila nevarnost, da bi napad na priljubljenega, karizmatičnega voditelja vse arabske države pognal v Naserjev objem in s tem pod sovjetski vpliv (McDermott 1998: 145). Eisenhowerjeva administracija je bila zato prepričana, da je nasprotovanje britansko-francoski invaziji v Egiptu edinstvena priložnost, da si pridobijo prijateljstvo pri Arabcih (Spanier 1992: 103).

Velika Britanija in Francija sta rešitev spora prepustili Varnostnemu svetu, vendar Eisenhower ni bil navdušen nad vpletanjem OZN-a. Po najbolj črnem scenariju bi neuspeh pri posredovanju utegnil celo uničiti še vedno mlado svetovno organizacijo. Ko sta Francija in Velika Britanija začutili, da ZDA niso pripravljene odigrati večje vloge, sta prekinili komunikacijo z Washingtonom in začeli kopičiti svoje sile na Cipru. Američani so napak ovrednotili obveščevalne podatke, ko so menili, da se Izrael s kopičenjem sil ob jordanski meji pripravlja za napad na Jordanijo. »Nihče ni bil bolj v temi glede našega načrta kot prav ameriški predsednik ... Po odločitvi, da se povežemo z Izraelom, nismo Eisenhowerju povedali ničesar,« je priznal britanski zunanji minister Anthony Nutting (McDermott 1998: 140-141).

Britanci in Francozi torej niso bili kar tako pripravljene prepustiti Sueškega prekopa.⁶⁰ Vojaške priprave za napad na Egipt so se začele septembra 1956 (Šobajić 1982: 280).

---

⁶⁰ Britansko vodstvo si je predvsem prizadevalo zagotoviti ugled in vpliv v regiji, medtem ko je bila glavna skrb Francozov, da bi z mirnim sprejetjem nacionalizacije prekopa poslali napačne signale alžirskemu gibanju za neodvisnost, ki ga je podpiral Naser. Za ameriške nacionalne interese nov *status quo* ni bil bistveno drugačen:

Francozi pa so bili tisti, ki so si zamislili, da bi izraelski napad na Egipt izrabili kot izgovor za britansko-francosko intervencijo na območju Sueškega prekopa, in storili so vse, da je konec oktobra 1956 v Sevresu prišlo do sklenitve britansko-francosko-izraelskega vojaškega pakta (Shlaim 1997: 511).

Izraelski premier in obrambni minister Ben Gurion je bil navdušen nad možnim vojaškim sodelovanjem z velikima silama proti Egiptu, ki so mu ga predlagali Francozi, vendar je dvomil o britanski pripravljenosti za tako akcijo. Še posebej je bil nezaupljiv do britanskega premierja Edena. Dne 22. oktobra se je začelo tridnevno srečanje v Sevresu v bližini Pariza, na katerem je Ben Gurion predstavil svoj, kot se je izrazil, 'fantastičen' načrt za temeljito reorganizacijo Bližnjega vzhoda: Jordanijo kot nestabilno državo bi bilo treba razdeliti – Irak bi dobil Vzhodni breg, če bi obljubil, da bo sprejel palestinske begunce in priznal Izrael; Zahodni breg bi postal izraelsko polavtonomno območje; problem muslimanske večine na jugu Libanona bi rešili tako, da bi Izrael svoje ozemlje povečal do reke Litani, kar bi Libanon strnilo v krščansko državo; Sueški prekop bi dobil mednarodni status, medtem ko bi Tiranska ožina in Akabski zaliv prešla pod izraelski nadzor. Prvi pogoj za to 'reorganizacijo' pa bi bil: strmoglavljenje Naserjevega režima in postavitvev prozahodne vlade v Egiptu, ki bi bila pripravljena priznati Izrael. Čeprav je Ben Gurion poudaril, da bi po tem načrtu Velika Britanija obnovila svojo hegemonijo nad Irakom in Jordanijo ter si zagotovila dostop do nafte, Francija pa bi svoj vpliv na Bližnjem vzhodu utrdila prek Libanona in Izraela – s padcem Naserja bi izginile tudi francoske težave v Alžiriji –, so Francozi izraelskemu premierju vljudno odgovorili, da njegov plan vendarle ni tako 'fantastičen' (Shlaim 1997: 515).⁶¹

Francozi so poudarjali, da bi vsako zavlačevanje z napadom lahko pomenilo še večjo katastrofo, vendar Ben Gurion ni bil pripravljen igrati le vloge agresorja, pa še 72 ur do izteka ultimata, ki bi ga Francija in Velika Britanija postavili Egiptu in Izraelu za umik z območja prekopa, bi bil Izrael ranljiv za egiptovske povračilne napade. Ben Gurion je zato predlagal, da bi vse tri države hkrati napadle Egipt. Toda britanski premier Eden je bil tako 'zaskrbljen' zaradi sodelovanja z Izraelci, da je na srečanje v Sevres poslal zunanjega ministra Lloyda, ki je bil ves čas krize bolj naklonjen diplomatski rešitvi sueškega spora. Tudi zato je Lloyd

---

namesto Velike Britanije in Francije je pristojbine za plovbo pobiral Egipt. Eisenhower je bil temu celo bolj naklonjen, saj bi lahko vojaška akcija proti Egiptu sprožila vojaški spopad s Sovjetsko zvezo (McDermott 1998: 148-149).

⁶¹ Francozi so sicer potrpežljivo poslušali Ben Guriona, vendar so bili odločeni, da je treba vojaško akcijo proti Egiptu sprožiti nemudoma in s pomočjo Britancev. Ben Gurionu so dejali, da imajo Francija, Velika Britanija in Izrael zdaj edinstveno priložnost za napad na skupnega sovražnika. Vsako zavlačevanje, kar bi po mnenju Francozov zahtevalo uresničevanje Ben Gurionovega načrta, pa bi bilo lahko smrtonosno (Shlaim 1997: 515).

Izraelcem zatrdil, da bodo Britanci posredovali le ob popolnoma jasnem vojaškem aktu proti Egiptu, potem bi lahko tudi zmanjšali reakcijski čas na 36 ali 24 ur. Izraelci in Francozi so potrebovali Britance za napad, saj bi se lahko le britanski bombniki iz oporišč na Cipru uspešno uprli egiptovski vojski in tako zavarovali ranljiva izraelska mesta, npr. Tel Aviv (Shlaim 1997: 516-517).

Britanski premier Eden je v Sevres poslal sporočilo, da Velika Britanija ne zahteva nič od Izraela, vendar 'če bi se kaj zgodilo', so Britanci pripravljeni 'odigrati' svojo vlogo in podpreti načrt. Ta je predvideval, da bo Izrael na Sinaju izvedel očitno vojaško akcijo, tako da bosta Francija in Velika Britanija lahko trdili, da je prekop v nevarnosti. Francoske in britanske sile bodo posredovale 36 ur po izraelski akciji, medtem ko bo izdani ultimat previdno sestavljen, da bi Izrael ohranil vsaj nekaj ugleda. Da bi v teh 36 urah okrepili izraelsko obrambo, bodo Francozi, ki so v to privolili, v Izrael poslali več vojaških bombnikov, katerih oznake bodo prelepili z oznakami izraelskih zračnih sil (Shlaim 1997: 519-521).

Zadnji dan pogovorov v Sevresu, 24. oktobra, je Britance zastopal pomočnik zunanjega ministra Patrick Dean, ki je bil zelo presenečen, ko so mu ob zvečer, ob 19. uri, pokazali natipkan osnutek dogovora. Ker je bil dogovor korektno napisan, ga je Dean podpisal, ob tem pa poudaril, da ga mora potrditi še britanska vlada. Po podpisu so nazdravili s šampanjcem, ob odprtju druge steklenice pa so bili Britanci že na poti v London. Edena je formalni zapis tajnega načrtovanja osupel, zato je skušal storiti vse, da bi ga izbrisal iz zgodovine.⁶² Francozi so bili veseli, da jim je uspelo organizirati *menage-a-trois*, ker sta bila zanje že Naserjeva pomoč alžirskemu gibanju za neodvisnost in nacionalizacija Sueškega prekopa zadosten razlog za vojaško akcijo proti Egiptu. Najbolj ponosen na Protokol iz Sevresa pa je bil Ben Gurion, saj mu je uspelo stopiti v klub velikih sil, čeprav Sueški prekop ni bil največja izraelska skrb (Shlaim 1997: 522-529).

Dne 29. oktobra 1956 je Izrael zaradi vse hujših gverilskih napadov ob egiptovski meji, ki jih je 'seveda' podpiral Naser, napadel Gazo, se hitro prebil čez Sinaj in do 3. novembra zavzel vzhodno obalo Sueškega prekopa. Dan po napadu sta Francija in Velika Britanija poslali ultimat Izraelu in Egiptu, v katerem sta, kot je bilo dogovorjeno, zahtevali, da se državi takoj umakneta 10 milj od prekopa. Ko je Egipt zavrnil ultimat, so francoske in britanske sile 1. novembra bombardirale območje in s padalskimi enotami zasedle zahodno obalo Sueza

---

⁶² Britanci so svoj izvod uničili in Eden si je prizadeval, da bi Francozi in Izraelci storili enako. Francozi so svoj izvod izgubili, edino Izraelci, ki so bili tudi najbolj ponosni nanj, pa so ga ohranili. Podrobneje Shlaim (1997: 526-529).

(Nye 1997: 143; Šobajić 1982: 283). Ameriški predsednik je bil besen: »ZDA niso bile seznanjene z nobenim delom teh akcij ... Prepričani smo, da so te akcije napaka, saj uporaba sile ni pameten in pravilen način reševanja mednarodnih sporov« (McDermott 1998: 141). Dodatne skrbi je Eisenhowerju povzročilo sporočilo sovjetskega premierja Nikolaja Bulganina: Sovjetska zveza je pripravljena uporabiti tudi jedrsko orožje, če se Francija in Velika Britanija ne bosta umaknili (ib.).⁶³

Na pobudo ZDA je bilo sklicano izredno zasedanje Varnostnega sveta. ZDA in SZ so predlagale resolucijo, v kateri so zahtevale takojšen umik francoskih in britanskih sil, in zagrozile s sankcijami. Velika Britanija in Francija sta sprejetje resolucije preprečili z vetom.⁶⁴ Veta na nujnem izrednem zasedanju Generalne skupščine nista mogli uporabiti in 2. novembra je bila sprejeta res. GS 997 (ES-I), ki je zahtevala ustavitev napadov, umik vojaških sil in čimprejšnje odprtje prekopa.⁶⁵ Velika Britanija in Francija sta bili pripravljene spoštovati resolucijo, če na sporno območje pridejo mirovne sile OZN-a (Bennett 1995: 165). Eisenhower je dodatno pritisnil na Evropo, ko ni hotel poslati nafte ali dodeliti druge finančne pomoči, dokler se Britanci in Francozi ne umaknejo. Ameriške zahteve so presenetile Britance in Izraelce (McDermott 1998: 142). Generalna skupščina je prvič oblikovala in na krizno območje napotila mednarodne mirovne enote UNEF (*United Nations Emergency Force*). Prvi vojaki OZN-a so na Sinaj, v Gazo in Šarm el Šejk prišli 15. novembra. Konec decembra 1956 je Egipt spet nadzoroval Sueški prekop (Šobajić 1982: 284).

Izrael se je umaknil iz večjega dela Sinaja, upiral pa se je umiku iz Šarm el Šejka in Gaze. Izraelski premier Ben Gurion je od OZN-a zahteval zagotovilo o svobodni plovbi po Akabskem zalivu ter možnost, da izraelska administracija ostane v Gazi, dokler se razmere tam ne izboljšajo. Eisenhower ni bil pripravljen popustiti: »Ali je dopustno, da deželica, ki je napadla in okupirala tuje ozemlje, postavlja OZN-u pogoje za svoj umik? ... Prepričan sem, da OZN nima druge izbire, kot da prisili Izrael k umiku« (Šobajić 1982: 285).

Velika Britanija je bila kot vodilna zunanja sila v regiji po tem konfliktu poražena, iz krize pa so se kot glavna zunanja sila na Bližnjem vzhodu uveljavile ZDA (McDermott 1998:

---

⁶³ Ameriška obveščevalna agencija CIA (*Central Intelligence Agency*) je 9. novembra Eisenhowerju poslala še svoje sporočilo: »Naser je očitno dobil zagotovilo ruskega veleposlanika v Kairu, da je Rusija pripravljena podpreti Egipt, tudi če bi se zaradi tega začela tretja svetovna vojna.« In Eisenhowerjeva reakcija: »Če bodo tisti fantje (SZ, op. D. L.) kaj začeli, jih bomo morali močno udariti – če bo treba, z vsem, kar imamo« (McDermott 1998: 142).

⁶⁴ Na predlog Jugoslavije je VS sprejel resolucijo, ki je pozvala k sklicu prvega izrednega zasedanja Generalne skupščine, kot je to ob blokadi VS predvidevala leta 1950 sprejeta resolucija Združeni za mir (Bennett 1995: 165).

⁶⁵ Že v uvodu res. GS 997 (ES-I) ugotavlja, »da so izraelske oborožene sile prodrle globoko na egiptovsko ozemlje, kar ni v skladu s pogodbo o premirju med Egiptom in Izraelom, sklenjeno 24. februarja 1949.«

163).⁶⁶ Tudi Izrael je dobil pomembno lekcijo: pri nadaljnji politiki do Arabcev se bo moral obračati predvsem na ZDA. Poslej je bil Izrael vključen v ameriško vojaško-politično regionalno strategijo, čeprav je bil ogorčen, ker so ga ZDA, SZ in OZN prisilili k umiku (Šobajić 1982: 286). Kljub ostrim ameriškim besedam pa ameriško-izraelsko prijateljstvo ni bilo ogroženo. Od 1951 do 1956 je Izrael npr. prejel približno 373 milijonov ameriških dolarjev pomoči.⁶⁷

Izraelska zunanja ministrica Golda Meir je pred Generalno skupščino oktobra 1957 takole predstavila Bližnji vzhod po Suez:

Izrael se približuje desetletnici svojega obstoja oz. rojstva. Vi, Arabci, niste želeli, da bi se Izrael rodil ... Prišli smo sem, da tukaj tudi ostanemo. Zgodovina je določila, da naj bo Bližnji vzhod sestavljen iz neodvisnega Izraela in neodvisnih arabskih držav ... Izrael bo obstajal in napredoval tudi brez miru ... Niti malo ne dvomimo o tem, da bo prišlo do miru in sožitja med nami. K temu nas sili zgodovina. Mi smo pripravljeni in voljni to že zdaj uresničiti (Šobajić 1982: 286-287).

Iz besed Golde Meir veje neupogljiva odločnost, ki je Judom izborila Izrael, čutiti pa je tudi užaljenost. Izrael je bil obdolžen agresije, svoje enote je moral umakniti, ne da bi uresničil načrte. Al Joundi (1972: 179) še dodaja, da je drugo arabsko-izraelsko vojno, politično in vojaško, s svojo ostroumnostjo in nepopustljivostjo dobil Naser. V Arabcih je vzbudil veliko upanje, zato so ga množice priznavale za svojega voditelja. Odnosi med arabskimi državami in Izraelom so kmalu po vojni dobili poprejšnje, napete oblike, »vojno stanje se je sprevrglo v takšno premirje, iz kakršnega se še nikoli ni rodil mir« (ib.).⁶⁸

3.4.2. Nov začetek

Še preden so se razmere umirile, so ZDA že načrtovale, kako bi na novo, torej sebi v prid, uredile Bližnji vzhod in se približale Arabcem. Domnevale so, da je vpliv Velike Britanije po sueški krizi na Bližnjem vzhodu dokončno izginil, zato so želele čim prej zapolniti praznino, da jih ne bi prehitela Sovjetska zveza. Spomladi 1957 je ameriški kongres potrdil Eisenhowerjevo doktrino: ZDA bodo pošiljale denar in orožje vsem državam Bližnjega vzhoda, ki bi jih ogrožal komunizem. Kongres je za gospodarsko in vojaško pomoč državam, ki bi sklenile dogovor z ZDA, namenil od 400 do 500 milijonov dolarjev. Čeprav je Eisenhower predvideval, da Egipt ne bo privolil v sodelovanje, je tudi v Kairo poslal

---

⁶⁶ Dodajmo, da so ZDA med krizo igrale tudi na antikolonialno karto. Ko so nasprotovale napadu na Egipt, so se kazale kot rešiteljica sveta v razvoju. Hkrati pa so tudi nasprotovale posegu velike sile v manjši državi, in to v obdobju, ko so sovjetske sile že zasedle Madžarsko (Spanier 1992: 103).

⁶⁷ Po podatkih Kongresne raziskovalne službe in State Departmenta (Richman 1999).

⁶⁸ Izrael na svojem ozemlju ni dovolil razporeditve mednarodnih enot, v kar je Naser privolil, a le pod pogojem, da jih na njegovo zahtevo, kadar koli, takoj umaknejo. Ker so bili vojaki UNEF-a nameščeni v Šarm el Šejku, je imel Izrael prost dostop do Tiranske ožine. Leta 1958 pa je Egipt sporočil, da bo Tiranska ožina za Izrael zaprta, če bi sile Združenih narodov to območje zapustile (Al Joundi 1972: 179).

posebnega odposlanca (Calvocoressi 1968/2001: 403; Grier 2001). Tarča ameriških prizadevanj je bil Naserjev radikalni arabski nacionalizem, saj je bila v prenovljeni različici Eisenhowerjeve doktrine že država s tesnimi vezmi s Sovjetsko zvezo ožigosana za državo pod nadzorom mednarodnega komunizma (Spanier 1992: 105).⁶⁹

Pohod arabskega nacionalizma je močno zamajal vse režime na območju in ZDA so jim hitro priskočile na pomoč. Najprej so jordanskemu kralju Huseinu pomagale strmoglaviti Naserju naklonjeno vlado. Notranja trenja v Siriji so potem pripeljala do oblikovanja Združene arabske republike. Ta zveza med Sirijo in Egiptom je močno vplivala na razmere v politično krhkem Libanonu, ki je edini uradno sklenil sporazum z ZDA. Izbruhnila je državljanska vojna, Američani pa so po vojaškem posredovanju na oblast postavili generala Fuada Čehabo, ki je bil sprejemljiv za večino Libanoncev in tudi za Naserja. Do vojaškega udara je med tem prišlo v Iraku, kjer je general Kasem vrgel monarhijo z oblasti, izstopil iz Bagdadskega pakta in se povezal z Združeno arabsko republiko (Richman 1999; Safran 1992: 378).

Kljub tem neuspehom so se ZDA pri 'tekmovanju' konec 50. in v začetku 60. let odrezale bolje kot Sovjetska zveza. Sovjetske varovance so namreč pretresali medsebojni spori. Naserjeva moč je najprej začela upadati doma, saj so ljudje po spremembi oblasti leta 1952 pričakovali izboljšanje življenjskega standarda, dočakali pa so povečanje državnega nadzora in nacionalizacijo. Naserjevim zamislim se je upiral tudi iraški general Kasem, zato je predlagal novo obliko zveze. Združena arabska republika je po revoluciji v Siriji leta 1961 z izstopom te države razpadla. Položaj ZDA, ki je slonel na Turčiji in Iranu na severu ter Izraelu, Jordaniji in Savdski Arabiji v osrčju Bližnjega vzhoda, pa je bil popolnoma trden. Turčija, Iran in Izrael so ščitile še Savdsko Arabijo in Jordanijo pred vdori arabskega nacionalizma (Calvocoressi 1968/2001: 406-407; Safran 1992: 379).

3.4.3. Bližnji vzhod po sueški krizi

Naserjeve napovedi, da so ZDA želele z Bagdadskim paktom razdeliti arabski svet, so se uresničile. Ameriška prizadevanja pred sueško krizo pa so – ironično – dosegla prav nasprotni učinek. Konvergentni interesi so popolnoma naravno pripeljali do nove osi – Moskva-Kairo. Sueška kriza je na Bližnji vzhod dokončno pripeljala hladno vojno in povečala ameriške skrbi za arabske zaloge nafte. Eisenhower je bil prepričan, da bi prost dostop

---

⁶⁹ To dokazuje, da čeprav so si ZDA prizadevale predvsem za to, da bi izničile sovjetski vpliv v regiji, se je Eisenhower bal tudi arabskega nacionalizma. Njegova doktrina je bila oblikovana, da bi države pod nadzorom mednarodnega komunizma odvrnili od vojaških agresivnih hotenj. Sirija in Egipt pa nista bila pod sovjetskim nadzorom in nista vpeljala komunistične ureditve (Richman 1999).

Sovjetske zveze na to območje pomenil katastrofo za Evropo in zvezo NATO, saj je imel Zahod čedalje večje potrebe po nafti (Grier 2001).

Eisenhower se je zelo dobro zavedal pomena Bližnjega vzhoda kot zakladnice nafte. Že med sueško krizo je dejal:

Kot veste, je vsa zahodna Evropa za energetska sredstvo namesto premoga izbrala nafto, in ta prihaja z Bližnjega vzhoda. Regija je velikega, če ne kar izjemnega pomena za ves svobodni svet, zato moramo že zaradi materialnih razlogov tudi vsak najmanjši incident obravnavati kot skrajno resno zadevo (McDermott 1998: 158).

Arabska nafta je vsekakor pomemben del širše bližnjevzhodne krize, saj kot pravi Richman (1999), če bi bile banane glavni naravni vir Bližnjega vzhoda, ZDA ne bi regiji posvečale toliko pozornosti, kot so to počele v zadnjih 50 letih. Natančna analiza pomena arabske nafte za ameriško politiko do arabsko-izraelskega spora sicer ni predmet tega dela, zato o tem ne bom podrobno govoril. Zavedati pa se je treba, da so si ZDA vedno prizadevale, da bi bila arabska nafta v rokah do ZDA t. i. prijaznih režimov.

Še nečesa nikakor ne gre prezreti. Čeprav je bil Izrael užaljen, ker je moral popustiti pritiskom velikih, je Ben Gurion v Sevresu za še vedno mlado judovsko državo 'izbojeval' dolgoročno izjemno pomembno bitko. Po izraelski privolitvi v tajni načrt za strmoglavljenje Naserja je bil Francija pripravljena Izraelu dostaviti jedrski reaktor. Ben Gurion je menil, da bo Izrael z jedrsko energijo postal napredna industrijska država, še bolj pa ga je navduševala zamisel o izdelavi jedrskega orožja, saj bi z njim Izrael izjemno povečal svojo varnost, si zagotovil obstoj in za vselej odpravil možnost novega holokavsta (Shlaim 1997: 523). Septembra 1957 je Francija Izraelu poslala jedrski reaktor, ki je imel dvakrat tolikšno zmogljivost, kot je bilo dogovorjeno v Sevresu (Melman v Shlaim 1997: 523). Med pogoji za umik z ozemelj, zasedenih v sueški vojni, pa je Izrael od ZDA zahteval pomoč, seveda tajno, pri razvoju jedrskih programov (Hiro 1996: 306). To je začetek zgodbe o Izraelu kot jedrski sili, ki priča tudi o tem, da je bil izraelski politični vrh pripravljen storiti vse, da bi judovski državi zagotovil obstoj.

3.5. Proti novemu porazu (1958 – 1967)

Kljub napetostim je bilo obdobje med letoma 1958 in 1967 eno najbolj mirnih v zgodovini arabsko-izraelskega spora. Do zatišja je prišlo tudi zaradi spremembe v Naserjevi miselnosti. Namesto impulzivnega odzivanja se je egiptovski predsednik odločil za bolj strateški pristop in bil zato pripravljen počakati na najbolj primeren trenutek za uresničitev edinega cilja: uničenje Izraela (Safran 1992: 369).

Razmere, ki so na koncu izbruhnile v tretjo arabsko-izraelsko vojno junija 1967, je zaostriilo več dogodkov:

1. leta 1963 se je pojavil problem razdelitve vodnih virov. Arabci so ostro nasprotovali izraelskemu načrtu, da zgradi vodovod od Galilejskega jezera do puščave Negev;⁷⁰
2. z ustanovitvijo Palestinske osvobodilne organizacije (PLO) leta 1964 se je okrepil palestinski nacionalizem – to je bilo nevarno predvsem za Izrael, saj bi lahko palestinski upor znova povezal neenotne Arabce v boju proti Izraelu;⁷¹
3. leta 1964 se je izboljšanja svoje pozicije na Bližnjem aktivno lotila Sovjetska zveza – svoje varovance je skušala zblížati z nevarno taktiko razpihovanja sovraštva proti Izraelu;
4. najbolj agresivna in samosvoja v arabskem taboru je bila Sirija – leta 1966 je Sovjetska zveza v Siriji še dodatno utrdila svoj vpliv, ko je oblast s skupino vojaških generalov prevzelo levo krilo stranke BAAS (BA'ATH – Socialistična stranka arabskega preporoda).⁷² Moskva je po otoplitvi odnosov med Sirijo in Egiptom leta 1966 zlahka dosegla sklenitev vojaškega pakta med državama (Calvocoressi 1968/2001: 407-408; Richman 1999; Safran 1992: 379).

---

⁷⁰ Problema ustrezne vodne preskrbe judovske države se je zavedal že Chaim Weizmann leta 1919, ko je v pismu britanski vladi poudaril, da bi morala domovina Judov v Palestini zaradi vodnih potreb obsegati tudi reko Litani v Libanonu. Kmalu po razglasitvi Izraela so se v judovski državi začela prizadevanja, da bi vodo iz reke Jordan preusmerili tudi na območje ob Sredozemskem morju in v puščavo Negev. Tako so si začeli Izraelci lastiti vodne vire arabskih prebivalcev in sosednjih arabskih držav. V nasprotju z dogovori o premirju in ob nasprotovanju predstavnikov ZDA in Združenih narodov so Izraelci leta 1951 v demilitarizirano območje na meji s Sirijo namestili vojaške enote in pripeljali buldožerje. Izraelska namera preusmeritve vode iz Jordana je povzročala vse večje nemire na območju, zato je Eisenhowerjeva administracija pripravila načrt za razdelitev vode. Ameriški načrt je predvideval, da bi Izrael dobil 33 odstotkov vode iz Jordana, čeprav je le 23 odstotkov vode Jordana izviralo v Izraelu. (Podrobneje o prizadevanjih Eisenhowerjevega odposlanca Erica Johnsona, katerega naloga je bila razdelitev vodnih virov na Golanski planoti, Thomas 1999: 154.) Da bi prehiteli uresničevanje ameriškega načrta, so začeli Izraelci septembra 1953 graditi vodovod. Eisenhower je Izraelu tajno zamrznil gospodarsko pomoč, da ne bi vznemiril judovskega lobija. Potem ko so izraelske sile v napadu na vas Kibja na Zahodnem bregu ubile 53 ljudi, kar je postalo znano kot masaker v Kibji, je Eisenhowerjeva administracija javno oznanila odtegnitev pomoči. Po enajstih dnevih pritiska judovskega lobija in izraelskih obljub, da bodo ustavili izvajanje preusmeritvenega načrta, je Eisenhower pomoč sprostil. Izraelska gradnja je bila zamrznjena za dve leti. Do leta 1960 je bil projekt končan in postal tarča napadov PLO-ja. Jordanija in Sirija sta ostro nasprotovali izraelskemu preusmeritvenemu načrtu, saj je ogrozil kmetovanje arabskih prebivalcev na območju. Vendar je Izrael svoje namere, tudi s poznejšimi vojnami, dokončno izpeljal in se do 90. let prejšnjega stoletja polastil skoraj vse vode iz Jordana, Jordancem in Sircem pa prepustil le onesnaženo in neuporabno vodo (Bleier 1994).

⁷¹ Podrobneje o razvoju palestinskega gibanja v nadaljevanju.

⁷² Stranka BAAS je panarabska politična stranka, ki je nastala leta 1954 v Damasku. Stranka je utemeljena na načelih: enotnost in svoboda arabskih držav ter uresničitev posebne misije arabskega naroda, in sicer končati kolonializem in spodbujati človekoljubnost. Za doseg te ciljev je morala biti nacionalistična, populistična, socialistična in revolucionarna. Pripadniki stranke so bili prepričani, da so Arabci enoten narod, ki je trenutno razdeljen na več območij (držav). Sprva je bilo glavno poveljstvo stranke v Damasku, po razkol leta 1966, ko je levo, radikalno krilo stranke prevzelo popolno oblast in civilno, antimarksistično krilo izgnalo iz države, pa so ga ustanovili še v Libanonu in v Iraku. Stranka je postala aktivna v vseh arabskih državah (Hiro 1996: 40-43).

Do velike zaostritve odnosov med Izraelom in Sirijo je prišlo jeseni 1966 zaradi sirske namere, da preusmeri rečni tok Baniasa 3 km od izraelske meje.⁷³ Sirija pa je ostro nasprotovala izraelskemu načrtu, po katerem bi Izraelci spremenili v obdelovalne površine celotno demilitarizirano območje med državama, tudi dele, za katere je Sirija trdila, da so arabsko ozemlje. Ko se je na tem območju pojavil prvi traktor, so Sirci napadli (Richman 1999). Aprila 1967, ko so se sirskim tankom pri obstreljevanju naselja v dolini Hula z Golanske planote pridružila še vojaška letala, so izbruhnili siloviti spopadi. Kar 70 izraelskih lovcev je zasledovalo Sirce do Damaska in sestrelilo šest sirskih migov; sami pri tem niso imeli izgub (Šobajić 1982: 288-289).

Svet je bil prepričan, da bo prišlo do izraelskega vdora v Sirijo, a kot se je pozneje izkazalo, je šlo zgolj za zvijačo. S pritiski na Sirijo so v Izraelu zgolj pripravljali prizorišče za nov spopad z Egiptom in ga tako skušali prisiliti, da bi se odločneje zavzel za Sirijo. Pri tem je Izraelu pomagala tudi Sirija, saj je glasno obsojala nedejavnost Egipta ob izraelskih napadih na sirsko ozemlje in hkrati opozarjala na kar 'preveč mirno' izraelsko-egiptovsko mejo. V arabskem svetu je bilo slišati vse več kritik na Naserjev račun, češ da se skriva za mednarodnimi enotami Združenih narodov. Naser še ni bil pripravljen na spopad z Izraelom, vendar se je zavedal, da njegov ugled pri Arabcih upada in da mora nekaj storiti (Calvocoressi 1968/2001: 408; Richman 1999; Šobajić 1982: 290).⁷⁴

Razmere so se do skrajnosti zaostriale, ko je Moskva napačno obvestila Kairo, da se nakopičene izraelske sile ob sirski meji pripravljajo na napad nekje sredi maja 1967 (Richman 1999). Mobilizacija egiptovskih sil se je začela 14. maja. Ob nacionalističnih pesmih, ki so se razlegale iz zvočnikov, so egiptovski vojaki korakali po ulicah Kaira in se odpravili na Sinaj, egiptovski general Favzi pa je odpotoval v Sirijo, da bi se prepričal, ali so izraelske divizije že ob meji s Sirijo. Ko je videl, da izraelskih vojakov ni nikjer v bližini meje, je nemudoma odpotoval v Kairo. Moskva je posredovala tudi Siriji iste podatke, a Sirci navedb niso mogli potrditi; prav tako ne ameriški odposlanec, ki je obiskal sever Izraela (Bregman in El-Tahri 1998: 64-65).

Čeprav so se sovjetski podatki izkazali za napačne, je Moskvi uspelo tako povečati napetosti, da 'umik' ni bil več možen. Da bi se otrešel kritik arabskega radia, še posebej v Savdski Arabiji, Jordaniji in Siriji, je Naser nekaj dni po tem, ko je na Sinaj poslal dve

---

⁷³ Državi sta se pripravili tudi zaradi drugih zadev: ribiških pravic, izraelskega naseljevanja na demilitariziranem območju, ustanovljenem po vojni leta 1948, vdorov gverilcev v Izrael (Richman 1999).

⁷⁴ Stopnjevale so se tudi izraelske grožnje Siriji. Izraelski general Jicak Rabin je po radiu sporočil: »Prihaja trenutek, ko bomo korakali proti Damasku in strmoglavili sirsko vlado, ker se zdi, da lahko zgolj z vojaško operacijo ustavimo načrte za splošno vojno, s katero so nam zagrozili« (Richman 1999).

diviziji, od generalnega sekretarja OZN-a U Tanta zahteval, da umakne mirovne sile UNEF-a z egiptovskega ozemlja in iz Gaze. Vendar to še ni bilo dovolj za vojno. Naser se je odločil, da bo zaprl Tiransko ožino, ki je bila izjemnega pomena za izraelsko gospodarstvo. Zaprtje ožine 22. maja 1967 je za Izrael dejansko pomenilo *casus belli*. Naser naj bi s tem dejanjem dokazal, da je bil pripravljen ohraniti ugled v arabskem svetu (Bregman in El-Tahri 1998: 67-68; Šobajić 1982: 290). U Tant je presenetil vse, ko je brez odpora privolil v umik UNEF-a. Združeni narodi so predlagali, da bi svoje sile razvrstili znotraj Izraela, a so to v Izraelu, kot vsakokrat, odločno zavrnil (Richman 1999).

Izraelski premier Levi Eškol se ni takoj odločil za poseg, saj so se ZDA ponudile, da bodo z diplomatsko akcijo skušale doseči odprtje Tiranske ožine.⁷⁵ ZDA so se bale prenačljene in nepremišljene izraelske akcije. Zaradi velike vojaške in gospodarske odvisnosti od ZDA so bili previdni tudi v Izraelu (Šobajić 1982: 291).⁷⁶

ZDA niso bile navdušene nad novo vojno na Bližnjem vzhodu, zato je ameriški predsednik Lyndon B. Johnson 27. maja izraelskemu premieru Eškolu poslal naslednje sporočilo: »Če boste ukrepali sami, se zavedajte, da boste ostali sami. Če pa boste počakali z akcijo, in vas bo Egipt prvi napadel, vam bomo pomagali« (Šobajić 1982: 291). ZDA torej niso podpirale nove bližnjevzhodne vojne, vsekakor pa niso storile dovolj, da bi jo preprečile.⁷⁷

Eškol je doživljal tudi hude notranje pritiske. Po katastrofalnem radijskem nagovoru, ki ga je po popravkih pomočnikov dobil v roke zadnji hip, imel pa je tudi težave z lečo, zato je bil neprepričljiv, so bili Izraelci, še posebej pa predstavniki najvišjih političnih krogov, ogorčeni. Zahteve po odstopu so se stopnjevale, toda Eškol se ni vdal. Svoj položaj je obdržal, ko je privolil v oblikovanje vlade narodne enotnosti. Ta je bila ustanovljena 1. junija 1967 z obrambnim ministrom Mošejem Dajanom 'na čelu' (Bregman in El-Tahri 1998: 76-81).

3.6. Tretja arabsko-izraelska vojna (1967)

Čeprav so ZDA svarile Izrael, da mu ne bodo pomagale, če bo napadel prvi, je bil prav Washington tisti, ki je podprl napad. Naser ni bil pripravljen obnoviti stanja na Sinaju kot je bilo pred umikom enot Združenih narodov. Velika Britanija je predlagala oblikovanje

---

⁷⁵ Vojni je nasprotoval tudi David Ben Gurion, ki se je držal pravila, da Izrael ne sme začeti vojne, če ga pri tem ne podpira vsaj ena velesila (Bregman in El-Tahri 1998: 78).

⁷⁶ Ameriška vojaška pomoč je začela v Izrael prihajati leta 1959 (Richman 1999).

⁷⁷ Kljub temu sporočilu pa Johnsonova pomoč Izraelu ni bila nikoli sporna. Po uboju predsednika Kennedyja je Johnson nekemu izraelskemu diplomatu dejal: »Izgubili ste velikega prijatelja, toda dobili ste še večjega.« O vsem, kar je Johnson vedel o Bližnjem vzhodu, naj bi ga poučili prav Izraelci (Tivnan 1987: 59). Sicer so bile ZDA takrat diplomatsko oslajljene. Število ameriških žrtev v Vietnamu je skokovito naraščalo, Johnson pa se je že močno ukvarjal s predvolilno kampanjo. Ameriške Jude oz. njihove glasove je potreboval za ponovno izvolitev in za podporo vojne v Vietnamu (Richman 1999).

mednarodnih pomorskih sil, s katerimi bi skušali doseči odprtje Tiranske ožine. Zataknilo se je v ameriškem kongresu, ker ta ni bil pripravljen privoliti v 'še en Vietnam'. Na kapitolskem griču so se zato zavzeli za podporo izraelski samoobrambni akciji (Rostow 1993: 498). Med srečanjem vodje izraelske tajne službe Meirja Amita z ameriškim obrambnim sekretarjem McNamara v Washingtonu se je McNamara strinjal z izraelskimi zahtevami: da bodo ZDA po vojni obnovile izraelski vojaški arzenal, da bodo pomagale Izraelu v Združenih narodih in da bodo skušale po izbruhu vojne osamiti Sovjetsko zvezo (Bregman in El-Tahri 1998: 84).

Vojaški spopad je bil neizogiben, ko se je 30. maja 1967 k egiptovsko-sirski vojaški zvezi pridružila še Jordanija. Ko je McNamara po srečanju z vodjo Mosada obvestil Johnsona, da nameravajo Izraelci ukrepati sami, ga to ni presenetilo. Johnsonova administracija namreč Izraelcem ni mogla zagotoviti, da bo odprla Tiransko ožino tudi s silo, če bo treba, zato se je izraelski vladni kabinet 4. junija odločil to storiti sam (Bregman in El-Tahri 1998: 85; Rostow 1993: 498).

Z izraelskim napadom na Egipt, 5. junija 1967, se je začela tretja arabsko-izraelska vojna.⁷⁸ Posledice za Egipt so bile katastrofalne. Izrael je v nekaj urah na tleh uničil egiptovsko vojno letalstvo in zlahka zasedel Sinaj. Tam je bilo ubitih 15 tisoč egiptovskih vojakov. Še istega dne so se vneli spopadi z Jordanijo in Sirijo. Kljub močnemu odporu jordanske arabske legije, je Izrael drugi dan vojne zasedel vzhodni Jeruzalem in Zahodni breg. Tam živeči Palestinci sploh niso bili mobilizirani, kar je zasedbo olajšalo (Calvocoressi 1968/2001: 409; Šobajić 1982: 293).

Izraelski vojaški stroj je bil izjemno učinkovit, nič drugače ni bilo na diplomatski ravni. Izraelska vlada je v pismu ameriškemu predsedniku Johnsonu poudarila, da Izrael ne namerava izrabiti razmer za povečanje ozemlja. Po začetnih uspehih se je tudi to spremenilo. Direktor judovske Antidifamacijske lige⁷⁹ je ameriško administracijo prosil, naj predsednik Johnson v javnih govorih ne uporablja besed »ozemeljska celovitost« (Richman 1999).⁸⁰

Izraelska vlada je bila zelo presenečena, ko je Egipt 9. junija pozval k premirju, nekaj ur za njim je to storila še Sirija. Ko so v izraelskem poveljstvu izvedeli, da je Golanska planota

---

⁷⁸ Izraelska vlada je obvestila OZN, da so izraelska vojaška letala prestregla egiptovska, kar ni bilo nikoli potrjeno (Richman 1999).

⁷⁹ Uradno ime organizacije je *B'nai B'rith Anti-Defamation League*; njeni člani so bili predvsem premožni Judi. Med prvo svetovno vojno in po njej si je organizacija zelo prizadevala za pravice evropskih Judov, hkrati je sodelovala v akcijah glavnih ameriških judovskih organizacij za ustanovitev Izraela po drugi svetovni vojni. Veljala je za organizacijo, ki se je borila proti antisemitizmu ter za državljanske pravice in enakopravnost na vseh področjih (Šobajić 1982: 455).

⁸⁰ Ameriška judovska skupnost se je na potrebe Izraela odzvala bliskovito. V prvih treh tednih po izbruhu vojne je zbrala več kot 100 milijonov ameriških dolarjev pomoči. Ameriški Judi so junijsko vojno razumeli kot poskus uničenja Izraela, kot še en holokavst, zato so bili izjemno darežljivi (Tivnan 1987: 63-64).

zapuščena, so jo z bliskovito akcijo brez težav zasedli. Sirci so vztrajali pri sprejetju sklepa OZN-a o ustavitvi spopadov, saj so se bali, da bo Damask naslednji cilj izraelske vojske (Šobajić 1982: 293). Odprta vrata do Damaska so prestrašila tudi Sovjetsko zvezo. V Moskvi so zagrozili, da bodo vojaško posredovali, če se Izrael ne bo ustavil. Johnsonova administracija je odgovorila s približanjem Šeste flote sirski obali. Na koncu so se Američani raje odločili za diplomatski pritisk na Izrael,⁸¹ ki je 10. junija privolil v premirje (Richman 1999).

Šestdnevna vojna se je končala z velikim zmagoslavjem Izraela: vojska je zasedla Sinaj, vzhodni del Jeruzalema, Zahodni breg, Gazo in Golansko višavje. Pod okupacijo se je znašlo 1 100 000 Palestincev na Zahodnem bregu in v Gazi. Izraelski premier Eškol je 12. junija slovesno poročal v knesetu: »Izrael se ne bo nikoli več umaknil na stare meje, je pa pripravljen skleniti mir na neposrednih pogajanjih z vsako arabsko sosedo posebej, da bi dosegel priznanje meja in njihovo varnost« (Šobajić 1982: 295). Tako so se začela prva javna sklicevanja na *Eretz Yisrael* ali veliki Izrael.⁸² Z njimi pa priključitev 'osvobojenih' ozemelj, Zahodnega brega in Gaze (Tessler 1994: 411).⁸³ Vojaška zmaga je poenotila izraelski politični vrh in pomagala pri odpravi gospodarskih težav, saj so vojaške potrebe na zasedenih ozemljih povzročile pravi gospodarski razcvet (Šobajić 1982: 294). Da je imel izraelski politični vrh po junijski vojni jasne cilje, potrjuje izjava zunanje ministrice Golde Meir:

Nobenega smisla nima razpravljati o tem, ali naj zasedena ozemlja vrnemo ... Vojna je končana, arabske države in njihovi sovjetski pokrovitelji so jo izgubili. Toda, tokrat bo naša cena za umik dosti višja kot leta 1956. Tokrat bo naša cena mir, trajen mir, ki bo temeljil na pogajanjih in varnih mejah ... Johnson je bil eden redkih svetovih politikov, ki je dojel, kako veliko napako je storila ameriška administracija, ko nas je leta 1956 prisilila, da smo se umaknili brez poprejšnjega pogajanja z Arabci (Šobajić 1982: 295-296).

---

⁸¹ O izmenjavi sporočil po tako imenovani vroči liniji med Belo hišo in Kremljem podrobneje Bregman in El-Tahri (1998: 94-98).

⁸² *Eretz Yisrael* v hebrejščini pomeni zemlja Izraelcev, kot je bila to v obdobju kraljev Davida in Salomona, ko je obsegala več kot 45 tisoč kvadratnih kilometrov. Polovica ozemlja je ležalo vzhodno od reke Jordan, na zahodu je območje segalo do Sredozemskega morja, na vzhodu je mejilo na Sirsko puščavo, na jugu pa se je raztezalo od doline reke Ariš in južno od Rdečega morja ter po reki Arnon čez gorovje Hermon do Ijonske doline (Hiro 1996: 80).

⁸³ Levi Eškol je jasno načrtoval nadaljnjo izraelsko politiko: »V današnjem velikem Izraelu imamo 3 800 000 prebivalcev. Od teh je 2 400 000 Judov, 1 400 000 Nejudov. Judov je med prebivalstvom 64%, Nejudov 36% ... Kakršne koli že bodo politične odločitve, nikdar ne smejo ustvariti take situacije, da bi bilo prekinjeno priseljevanje ali možnost le-tega« (Le Monde, 19.10.1967 v Al Joundi 1972: 209).

Za Arabce je bila vojna še en sramoten poraz in ponižanje, kar je sprožilo novo obdobje notranjih trenj in nestabilnosti. Bliskovit arabski poraz je zelo vplival na značaj arabsko-izraelskega spora:

- čeprav so bili Arabci zlahka poraženi, jih mednarodna skupnost nikakor ni obravnavala kot nebogljene.⁸⁴ Sovjetska zveza jih je namreč hitro ponovno oborožila in okrepila navzočnost v Egiptu. Kljub temu je bilo gibanja za arabsko enotnost pod egiptovskim, torej Naserjevim vodstvom konec. Naser ni uresničil svojih napovedi, da bo izbrisal Izrael z bližnjevzhodnega zemljevida;
- izraelska zasedba Sinaja, Gaze, vzhodnega dela Jeruzalema, Zahodnega brega in Golanske planote je prispevala nov element v arabsko-izraelskem sporu. Med letoma 1948 in 1958 so se Arabci v imenu Palestincev z Izraelci spopadali zaradi posledic prve arabsko-izraelske vojne; med letoma 1958 in 1967 pa je bil generator konflikta panarabizem. V obeh obdobjih ne bi arabske države ničesar pridobile z mirom, v junijski vojni pa so Egipt, Sirija in Jordanija izgubili dele svojega ozemlja, ki bi jih s sklenitvijo miru lahko pridobili nazaj. V arabsko-izraelskem sporu se je tako prvič pojavilo neko pogajalsko izhodišče in z njim možnost pogajanj;
- pomembna posledica vojne je bila tudi dvig Palestincev; odločili so se, da bodo sami poskrbeli zase (Safran 1992: 370-371).

Šestdnevna vojna se je močno zarezala v zavest slehernega Palestinca, slehernega muslimana, saj je Izrael zasedel tretje najsvetejše mesto islama – Jeruzalem. Strahovit poraz je močno odmeval v arabskem svetu. Arabski nacionalizem je izgubil na pomenu, Arabci so začeli dvomiti tudi o primernosti ter skladnosti zahodnih modelov razvoja s njihovimi. Arabsko-izraelski konflikt in osvoboditev Jeruzalema sta kmalu postala glavna skrb islamističnih gibanj (Esposito 2001: 2).

Prav tako je izhlapela arabska enotnost, saj so bolj agresivne države zagovarjale nadaljevanje sovražnosti, medtem ko sta bila Naser in jordanski kralj Husein bolj naklonjena diplomatski rešitvi spora (Schulze 1999: 39-40). Že prej omenjeno novo pogajalsko izhodišče, zasedeno arabsko zemljo, je nameraval Izrael izkoristiti, še preden bi nanj pritisnil kak zunanji akter. Izraelci so bili pripravljene Arabcem v zameno za mir po tako imenovani formuli 'zemlja za mir' vrniti zasedeno ozemlje, seveda z nekaterimi popravki ob izraelsko-jordanski

---

⁸⁴ Hiter poraz arabskih vojsk je presenetil tudi Sovjetsko zvezo, ki je po izbruhu vojne sprva zavračala vse ameriške predloge za premirje. Ko so vse arabske vojske druga za drugo klonile in je izraelska vojska že dosegla Sueški prekop, so si v Moskvi hitro premislili (Rostow 1993: 498).

meji. Pobuda je kmalu propadla,⁸⁵ Arabci pa so svoje skrajno nepopustljivo stališče do Izraela oblikovali na septembrskem vrhu arabskih držav v sudanskem glavnem mestu Kartumu (Bregman in El-Tahri 1998: 99; Rostow 1993: 502-503).⁸⁶

V Kartumski deklaraciji so arabski voditelji prisegli, da bodo 'poskrbeli' za umik izraelskih sil z arabskih ozemelj, okupiranih po agresiji 5. junija. Pri tem naj bi bile arabske države zveste naslednjim načelom, bolj znanim kot trikrat ne: ne miru z Izraelom, ne priznanja Izraela, ne pogajanj z judovsko državo. Potrdili so vdanost pravicam Palestincev v njihovi državi. Za Izraelce so bili ti sklepi le še en dokaz več, da Arabci ne nameravajo ustaviti sovražnosti in si bodo še naprej prizadevali za uničenje judovske države. Čeprav so arabska stališča v Kartumski deklaraciji na prvi pogled nepopustljiva, je na vrhu prevladala zmernejša smer. V deklaraciji ni pozivov na uničenje Izraela, zato pa dokument poziva na poenotenje političnih prizadevanj na mednarodni ravni, da bi tako dosegli izraelski umik z ozemelj, zasedenih po 4. juniju. Zavračanje pogajanj pa je bila strateška poteza, saj bi lahko Izrael z ločenimi pogajanjmi razdelil arabski svet in si zagotovil *de facto* priznanje brez vrnitve vsega ozemlja.⁸⁷ Znotraj sprtih strani je divjala tudi močna propaganda. V mesecih po vojni je med arabskimi množicami prevladalo mnenje, da je Izraelu pomembnejša ozemeljska ekspanzija kot mir s sosedi, med večino Izraelcev pa, da jih želijo Arabci zbrisati z zemljevida (Tessler 1994: 409-410, 414).

3.6.1. Resolucija Varnostnega sveta št. 242 (1967)

S tako popotnico se je reševanje spora nadaljevalo v Organizaciji združenih narodih. Varnostni svet je 14. junija sprejel res. VS 237 (1967), v kateri je pozval Izrael, naj »zagotovi varnost, blaginjo in zaščiti prebivalce, kjer so potekale vojaške operacije, in omogoči vrnitev prebivalcev, ki so po izbruhu sovražnosti zapustili območje.« Prav tako je resolucija vse vpletene vlade pozvala, naj upoštevajo humanitarna načela, ki v času vojne ščitijo civilno prebivalstvo.

Šestdnevna vojna je bila vsekakor nova priložnost za mednarodno skupnost, da skuša najti rešitev dolgoletnega spora, vendar ZDA in SZ nikakor niso našle skupnega jezika. V pomembnem govoru 19. junija je ameriški predsednik Johnson poudaril pet načel, ki bi jih bilo treba upoštevati pri zagotavljanju miru na Bližnjem vzhodu: pravico vsake države v regiji, da živi v miru; pomoč brezdomcem in pravico za begunce; svobodno uporabo morskih

⁸⁵ Podrobneje o diplomatskih aktivnostih glede pobude 'zemlja za mir' Bregman in El-Tahri (1998: 99-101).

⁸⁶ Sicer si Arabci niso bili edini, kakšno stališče naj bi zavzeli do Izraela po vojni. Bolj militantni vladi Sirije in Alžirije ter PLO so že od začetka nasprotovali vsaki spravi z Izraelom. Ostrejše arabske skupine so si za cilj zastavile osvoboditev vse Palestine (Tessler 1994: 408).

⁸⁷ Še podrobneje Tessler (1994: 408-414).

poti; konec oborožitvene tekme na Bližnjem vzhodu; spoštovanje ozemeljske celovitosti vseh držav na območju. Na drugi strani so Arabci in Sovjetska zveza menili, da se mora Izrael čim prej umakniti z zasedenih ozemelj, in to na meje, ki so veljale pred 5. junijem 1967 (Tessler 1994: 407).

Po številnih razpravah je Varnostni svet 22. novembra sprejel novo resolucijo, res. VS 242 (1967), ki je postala temeljni načrt za dokončno rešitev spora in je še danes najpomembnejši dokument OZN-a za reševanje bližnjevzhodne krize. V resoluciji Varnostni svet:

poudarja nedopustnost pridobivanja ozemlja z vojno in potrebo po dosegi pravičnega in trajnega miru, ki bi zagotovil varnost vsem državam na območju;

1. potrjuje, da izpolnjevanje načel Ustanovne listine zahteva vzpostavitev pravičnega in trajnega miru na Bližnjem vzhodu, ki bi moral vsebovati naslednji načeli: (i) umik izraelskih sil z ozemelj, okupiranih v minulem konfliktu; (ii) umik vseh zahtev ali sovražnosti ter spoštovanje in priznanje suverenosti, ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti vseh držav tega območja in njihove pravice, da živijo v miru znotraj varnih in priznanih meja brez groženj ali nasilnih dejanj;

2. nadalje poudarja nujnost, da se (a) zagotovi svobodna plovba po mednarodnih vodnih poteh na tem območju; (b) doseže pravična rešitev begunskega vprašanja; (c) zagotovi ozemeljska nedotakljivost in politična neodvisnost vseh držav na tem območju z ukrepi, ki obsegajo ustanovitev demilitariziranih con.

Predsednik Johnson si je prizadeval, da se Izraelu ne bi treba umakniti z zasedenih ozemelj, tako kot se je moral po sueški krizi, preden bi mu Arabci zagotovili priznanje in ustavitev sovražnosti, kar res. VS 242 (1967) v celoti izraža (Christison 2002). Res. VS 242 (1967) je hkrati tudi ena izmed najbolj kontroverznih v zgodovini svetovne organizacije, predvsem del zapisa: »... umik izraelskih sil z ozemelj (*from territories*), okupiranih v minulem konfliktu.« Odsotnost angleškega določnega člena *the* ali *all the* je posledica petmesečne intenzivne javne in zasebne diplomacije (Rostow 1993: 500-501).

Christisonova (2002) to formulacijo označi kot 'kreativno nejasnost', ki so si jo privoščile članice Varnostnega sveta in s katero so ZDA 'izdale' Arabce,⁸⁸ medtem ko Rostow (1993: 500-502) trdi, da ni razloga za kakršno koli nejasnost. Po njegovem mnenju resolucija od Izraela ne zahteva, da se mora umakniti na črte premirja, določene po prvi arabsko-izraelski vojni. O mejah se morajo sprte strani dogovoriti, poskrbeti, da bodo varne in mednarodno priznane, šele potem bi se moral Izrael umakniti. Resolucija torej dopušča sprtim stranem, da ozemeljske spremembe prilagodijo trenutnim razmeram, od Izraela pa ne zahteva,

---

⁸⁸ Podrobneje o tem, kako so si res. VS 242 (1967) razlagale poznejše ameriške administracije, Christison (2002).

da mora Arabcem vrniti vsa, večino ali sploh kateri koli del okupiranih ozemelj. Po šestdnevni vojni ZDA niso hotele potisniti Izraela v zanj negotov varnostni položaj. Predsednik Johnson je leta 1968 poudaril, da ZDA niso tiste, ki bi drugim državam govorile, kje morajo potegniti varne razmejitvene črte. »Vendar je očitno, da vrnitev na položaj, kakšen je bil 4. junija 1967, ne bo prinesel miru. Meje morajo biti varne in priznane. Kje bodo, pa se morajo dogovoriti sosedi.«⁸⁹

Arabske države so si resolucijo razlagale kot popoln umik izraelskih sil z ozemelj, okupiranih v šestdnevni vojni, medtem ko je Izrael to razlago zavračal. Britanski veleposlanik pri OZN-u lord Caradon, pokrovitelj resolucije, je pred glasovanjem v Varnostnem svetu dejal, da resolucija pomeni uravnoteženo celoto. Leta 1973 pa je dodatno pojasnil, da so besede previdno izbirali ter da resolucija pravzaprav pomeni umik izraelskih sil na varne in priznane meje. To naj bi bilo bistvo kompromisa, kajti meje ne morejo biti varne, če niso priznane, zato bi si morale sprte strani prizadevati za določitev teh meja. Tako pozicijo Velike Britanije je leta 1969 pred britanskim parlamentom zagovarjal tudi zunanji minister Michael Stewart, ko je dejal, da je treba umik izraelskih sil ter varne in priznane meje obravnavati skupaj, zato naj bi članice Varnostnega sveta med pogajanja o resoluciji namerno izpuštile določni člen *the* iz besedila. Britanski zunanji minister v obdobju šestdnevne vojne George Brown pa je leta 1970 za časnik Jerusalem Post dejal, da so bili pogovori o besedilu resolucije izjemno naporni in zapleteni. »Preden smo resolucijo predložili Varnostnemu svetu, smo jo pokazali arabskim voditeljem. Predlagano je bilo, da se bo Izrael umaknil z ozemelj, ki so bila okupirana, ne pa z *the* ozemelj, kar je pomenilo, da se Izrael ne bo umaknil z vseh ozemelj.«⁹⁰ Ruski predstavnik v OZN-u Vasilij Kuznecov je v razpravi pred sprejetjem resolucije menil, da so že same fraze, npr. »varne in priznane meje« nerazumljive. Kdo bi lahko presodil, kdaj so meje varne? Po mnenju Kuznecova so formulacije v resoluciji dopuščale različne razlage in tako omogočale Izraelu, da začrta nove meje ter umakne svoje sile, kakor mu najbolj ustreza.⁹¹

Res. VS 242 (1967) Palestinecev sploh ne omenja. Čeprav je zapisano, da je treba zagotoviti ozemeljsko nedotakljivost in politično neodvisnost vseh držav na območju, arabska država v Palestini ni posebej omenjena. Združeni narodi so se tako odrekli leta 1947 sprejetemu Delitvenemu načrtu in palestinski Arabci so postali zgolj postranski begunski problem, saj v resoluciji ni obrazložitve, kaj pomeni »pravična rešitev begunskega vprašanja.«

---

⁸⁹ Background Material on Resolution 242, *Tzemaeh Dovid Web Site* (<http://www.tzemaehdovid.org/Facts/more242.shtml>, 20.1.2003).

⁹⁰ *Ib.*

⁹¹ *Ib.*

Rostow (1993: 503) pravi, da nova palestinska država ni bila v interesu ZDA. Zahodni breg so Američani videli v okviru Jordanije ali gospodarske povezave med Jordanijo in Izraelom, ker bi taka rešitev najbolj prispevala k varnosti in blaginji na območju. Zavzemali so se za izraelsko-jordansko mejo, kakor je bila načrtovana po prvi arabsko-izraelski vojni – z možnimi manjšimi popravki. A tudi stališče glede ozemlja so bili Američani hitro pripravljene spremeniti, če bi Arabci nadaljevali politiko zavračanja pravice Izraela do obstoja.

Izpeljava resolucije je bila naloga švedskega veleposlanika v Moskvi Gunnarja Jarringa. Ta je takoj naletel na številne težave. Egipt in Jordanija sta resolucijo sprejela, pogoj pred začetkom kakršnih koli pogajanj pa je bil zanju brezpogojni umik izraelskih sil. Tudi Izrael je resolucijo sprejel, vendar je poudaril, da se lahko vprašanja umika in beguncev rešita le na neposrednih pogajanjih, ki bi pripeljala do obsežne mirovne pogodbe z arabskimi državami. Sirija je resolucijo zavrnila, ostro so ji nasprotovali tudi Palestinci, saj jih je resolucija obravnavala le kot begunski problem (Department of Public Information 1994).

Leta 1969 je v Belo hišo vstopil predsednik Richard Nixon – »stari prijatelj Judov.«⁹² Ob stopnjevanju napetosti⁹³ ob Sueškem prekopu so v Washingtonu konec leta 1969 izdelali t. i. Rogersov⁹⁴ mirovni načrt, ki je predvideval umik Izraela s skoraj vseh zasedenih ozemelj, podpis mirovnih sporazumov in reševanje begunskega vprašanja. Tako Izrael kot večina arabskih držav sta načrt zavrnila (Šobajić 1982: 299). Tudi Jarring je obnovil svoje poslanstvo, a je to spomladi leta 1971, predvsem zaradi izraelske nepripravljenosti, dokončno propadla. V Washingtonu so pripravili drugi Rogersov načrt, ki bi omogočil odprtje Sueškega prekopa in izraelski umik z zasedenih ozemelj, a je tudi ta poskus propadel. Februarja 1970 je Naser sporočil, da je možno uveljaviti trajen mir med Izraelom in arabskimi sosedami, če »Izrael zapusti zasedena ozemlja in sprejme rešitev problema palestinskih beguncev.« Izrael je pobudo preslišal (Chomsky 1983/1999: 64).

Namesto izvajanja določil res. VS 242 (1967), je začel Izrael po šestdnevni vojni hitro integrirati zasedena ozemlja. Vzhodni Jeruzalem je bil anektiran že konec junija 1967. Nova vlada predsednice Golde Meir pa je leta 1969 izrecno podprla naseljevanje Judov na zasedenih ozemljih. Izraelski voditelji so bili po 50-letni izkušnji graditve judovske države v

---

⁹² Tako je Nixona imenovala izraelska predsednica vlade Golda Meir. Podrobneje Tivnan (1987: 71-79).

⁹³ Konec leta 1968 je začel Egipt bombardirati izraelske položaje vzdolž Sueškega prekopa, na kar so Izraelci odgovorili z bombardiranjem egiptovskega ozemlja globoko v zaledju. Izrael je hotel z materialnim uničevanjem doseči padec Naserjevega režima, izraelski napadi pa so samo še pospešili sovjetske pošiljke sodobnega orožja Egiptu. Državi sta prišli na rob vojne, ko so Izraelci 30. julija 1970 nad Sueškim prekopom sestrelili egiptovsko letalo s sovjetsko posadko. Da bi obdržale nadzor nad krizo, so ZDA in SZ posredovale pri Izraelu in Egiptu. Taktika vojaškega izčrpanja se je tako končala neodločeno – s sporazumom o premirju v Sueškem prekopu 7. avgusta 1970 (Šobajić 198: 298-299).

⁹⁴ William P. Rogers je bil Nixonov državni sekretar med letoma 1969 in 1973.

Palestini prepričani, da so prav s civilnimi judovskimi naselji Judi pridobili suverenost in definirali svoje ozemlje. S temi naselji so tudi lažje opravičili navzočnost izraelske vojske na zasedenih ozemljih.⁹⁵ Glavno vlogo pri teh projektih je imel obrambni minister Dajan, ki je popolnoma jasno opredelil njihov namen: »Naselbine, ustanovljene na zasedenih ozemljih, bodo tam za vedno in prihodnje meje bodo vključevale te naselbine kot del Izraela« (Chomsky 1983/1999: 104).

Ker je res. VS 242 (1967) v 1.(i) točki jasno opredelila Izrael kot okupacijsko silo na območjih, ki jih je zavzel, je prebivalce teh območij takoj zaščitila 4. ženevska konvencija o zaščiti civilnega prebivalstva v vojnem času. Izrael je konvencijo ratificiral leta 1951. V 49. členu konvencije je zapisano: »Okupacijska sila ne sme deportirati ali premestiti delov svoje civilne populacije na okupirana ozemlja.« Četrta ženevska konvencija torej izrecno prepoveduje poseljevanje zasedenih ozemelj, a so kljub temu vse izraelske vlade zavestno kršile to načelo mednarodnega prava.⁹⁶

3.6.2. Bližnji vzhod po junijski vojni

Šestdnevna vojna je ustoličila Izrael kot prvo vojaško silo na Bližnjem vzhodu. Moč judovske države je bila predvsem produkt ameriškega denarja in prizadevnosti posameznikov. Izraelu je z bliskovito vojno uspelo prepričati Washington, da je ta država strateško pomembna, regionalna naložba, po katastrofalnem porazu Arabcev pa tudi neprecenljiva utrdba. Kljub prizadevanjem Američanov, da bi se približali Egiptu, je Sovjetska zveza Egiptu še naprej pošiljala velike količine orožja, tudi rakete zemlja-zrak za obrambo pred fantomi F-4. Moskva se je bolj približala tudi Siriji in PLO-ju (Richman 1999).⁹⁷

Izrael je postal vojaška trdnjava, entiteta, ki je imela jasno začrtane cilje in jih je bila tudi pripravljena doseči, čeprav bi s tem razjezila ameriške prijatelje. Izrael je kot glavnega zunanjega akterja izrecno priznaval ZDA in ne OZN-a, vse države na Bližnjem vzhodu pa so spoštovale vojaško moč in se pogajale z orožjem. Pri tem je imel Izrael zaradi finančne pomoči ZDA veliko prednost, ki se je z leti le še povečevala. Leta 1967 je Izrael od ZDA prejel 7 milijonov dolarjev vojaške in 16,7 milijona dolarjev nevojaške pomoči, že naslednje

---

⁹⁵ Obrambni minister Moše Dajan je pojasnil, da so judovske naselbine ključne, »ker brez njih ne moremo obdržati vojske na teh ozemljih. Brez njih bi bila izraelska vojska tuja vojska, ki bi vladala tujemu prebivalstvu« (Israeli Settlements in the Occupied Territories, 2002, *Foundation for Middle East Peace* (<http://www.fmep.org/reports/2002/sr0203.html>), 21.6.2002).

⁹⁶ Israeli Settlements in the Occupied Territories, 2002, *Foundation for Middle East Peace* (<http://www.fmep.org/reports/2002/sr0203.html>), 21.6.2002).

⁹⁷ Naser je tako strnil posledice vojne: »Čeprav nas hočejo ZDA prisiliti v minimalizacijo odnosov s Sovjetsko zvezo, nas prav to pelje v drugo smer, saj nam ne dajejo druge možnosti« (Richman 1999).

leto pa 25 milijonov dolarjev vojaške in 81,5 milijona dolarjev nevojaške pomoči.⁹⁸ Izraelci so tako zlahka napredovali po načrtani poti.

Na drugi strani so Arabci doživeli velik vojaški poraz, še bolj pa je bil prizadet njihov ponos. Pod izraelsko oblastjo se je znašlo poldrugi milijon Palestincev. Zelo pomembna posledica junijske vojne je bil dvig Palestincev kot vojskujoče se strani v arabsko-izraelskem sporu z vse močnejšim občutkom pripadnosti skupni, palestinski identiteti. Zahteve po samostojni državi so se stopnjevale, saj so bili palestinski begunci v drugih arabskih državah potisnjeni v begunska taborišča in razen v Jordaniji niso mogli dobiti državljanstva. Zaradi skupnih izkušenj, trpljenja, potreb in skupne usode se je med palestinskimi Arabci krepil močnejši občutek pripadnosti tej skupnosti (Lewis 1986/1997: 186-187).

Poleg tega je bila politika arabskih voditeljev na bojišču poražena. PLO je arabskemu svetu ponudila nov, gverilski način bojevanja. Mladi bojevniki se je poslej upirali močnejšemu sovražniku, in ne kot prej, ko se je neuspešno boril proti šibkejšemu nasprotniku. Takrat se je prvič po ustanovitvi Izraela tudi večina v svetovni skupnosti zavedala, da so Palestinci narod brez države ter da PLO vodi revolucionarni boj za osvoboditev. Arabske države so sprva podprle aktivnosti PLO-ja in bile naklonjene arabskemu gverilskemu bojevniku (Lewis 1986/1997: 187-188), potem pa si premislile. Podrobneje v nadaljevanju.

3.7. Dogajanje do jomkipurske vojne (1967 – 1973)

Po prepričljivi zmagi leta 1967 je bil Izrael prepričan, da je popolnoma varen in da ga arabski sosedi ne morejo več ogroziti. Mednarodna skupnost se je med tem ukvarjala z drugimi problemi – vietnamska vojna, indijsko-pakistanska vojna. Nixon ni kazal nikakršnega zanimanja za Bližnji vzhod, kar dokazuje tudi ime državnega sekretarja Rogersova na predlogu za izraelski umik na meje, ki so veljale pred junijsko vojno 1967.⁹⁹ Kljub temu se svetovalec za nacionalno varnost Kissinger ni mogel upreti izzivu in se je v reševanje spora vključil kot protiutež Rogersu. Kissinger je Bližnji vzhod obravnaval kot še eno območje spopada velesil, zato je bila izraelska zmaga v šestdnevni vojni zanj predvsem poraz Sovjetske zveze. Zato je nasprotoval vsakemu procesu, ki bi spremenil *status quo*, kar je bilo skladno tudi z Nixonovo doktrino, da naj bi se ZDA zanašale na regionalne sile, ki bodo ohranjale mednarodni red, v zameno pa jim bodo ZDA pošiljale vojaško in gospodarsko pomoč, ko bodo zanjo zaprosile in bo za to primeren čas. Poenostavljeno je to pomenilo, da naj bi ameriški varovanci v določenih regijah igrali vlogo ameriškega policista in preprečevali

---

⁹⁸ Vira: Kongresna raziskovalna služba in State Department (Richman 1999).

⁹⁹ Kissingerjevi glavni nalogi sta bili vietnamska vojna in diplomatsko odpiranje proti Kitajski (Richman 1999).

vzpon sil, ki bi lahko ogrozile ameriške interese. Takrat sta bila to na Bližnjem vzhodu Izrael, poleg njega pa še Iran (Richman 1999).

Varno počutje Izraela je bilo predvsem zasluga znatne ameriške finančne pomoči, ki je po vojni 1967 pripeljala državo do gospodarskega razcveta.¹⁰⁰ Ta je le še utrdil enotnost izraelskih stališč in nepopustljivost do Arabcev. V šestih letih po junijski vojni 1967 je Izrael od ZDA prejel že skoraj milijardo štiristo milijonov dolarjev vojaške in dobrih 675 milijonov dolarjev nevojaške pomoči.¹⁰¹ Kljub vsej moči pa je bil temeljni problem Izraela, da mu vojaških zmag ni uspelo prevesti v zadovoljiv politični dogovor. Arabce so izraelske zmage poniževale in povečevale njihov odpor do judovske države (Spanier 1992: 252).

Občutno drugačen razvoj dogodkov je sprožila nenadna Naserjeva smrt 28. septembra 1970. Novi predsednik Egipta Anvar Sadat je želel čim prej rešiti krizo, ki je trajala že skoraj 25 let. Februarja 1971 je Izraelu ponudil vseobsegajočo mirovno pogodbo v zameno za popoln izraelski umik s Sinaja. V Izraelu so bili presenečeni, celo panični. Izrael je k pogajanjem z Egiptom silil tudi ameriški državni sekretar Rogers, a sta ga Nixon in svetovalec za nacionalno varnost Henry Kissinger zaradi uspešne izraelsko-ameriške akcije med črnim septembrom v Jordaniji leto prej (podrobneje v nadaljevanju) potegnili v ozadje. Izraelska vlada je pobudo zavrnila in hkrati napovedala gradnjo novih naselbin na hribih, ki so obkrožali arabski del Jeruzalema (Chomsky 1983/1999: 64-65; Safran 1992: 371).

V mednarodni skupnosti je od začetka 70. let prejšnjega stoletja veljal konsenz glede rešitve arabsko-izraelskega spora na temelju res. VS 242 (1967). Znotraj ameriške administracije je potekalo več ostrih razprav o pomenu resolucije. Na koncu je prevladala Kissingerjeva razlaga, po kateri je res. VS 242 (1967) zahtevala delen izraelski umik, in to pod pogoji, ki jih bodo določili Izrael in ZDA. S tem je Kissinger dokončno uveljavil doktrino 'zemlja za mir', ki je postala izhodišče za reševanje arabsko-izraelskega spora (Chomsky 2001b; Christison 2002).

Maja 1971 sta Sovjetska zveza in Egipt podpisala sporazum o prijateljskem sodelovanju, nakar je sledilo Sadatovo sporočilo, da bo Egipt obnovil sovražnosti, če do konca leta ne bo dosežen dogovor o odprtju Sueškega prekopa.¹⁰² Egiptovsko prijateljevanje s SZ je še dodatno zblížalo Izrael in ZDA, ki so jeseni 1971 odpravile embargo za izvoz letal fantom v Izrael (Šobajić 1982: 301).

---

¹⁰⁰ Leta 1973 je bruto domači dohodek na prebivalca v Izraelu znašal 2 000 ameriških dolarjev, velik priliv tujih sredstev pa je pomagal pri premagovanju notranjih družbeno-gospodarskih težav, kot sta bila brezposelnost in nizka življenjska raven (Šobajić 1982: 302).

¹⁰¹ Vira: Kongresna raziskovalna služba in State Department (Richman 1999).

¹⁰² Sueški prekop je bil prvič zaprt med vojno leta 1967 – zaradi potopljenih ladij, potem pa zaradi t. i. vojne izčrpanja. Ponovno so ga odprli šele junija 1975 (Hiro 1996: 305).

Prijateljstva z ZDA pa si je želel tudi Sadat, saj je prav Washington videl kot kraj rešitve bližnjevzhodne krize. A se tudi po izgonu sovjetskih svetovalcev iz Egipta¹⁰³ leta 1972 v Washingtonu niso odzvali in niso podprli Sadatovih prizadevanj, čeprav so bila ta predstavljena kot grožnje (Richman 1999).¹⁰⁴

3.7.1. Palestinska osvobodilna organizacija in črni september

Palestinci kot narod ne obstajajo ... Nismo prišli sem in jih izgnali ter jim vzeli njihovo državo. Nikoli niso niti obstajali.
Golda Meir za The Sunday Times, 15. junij 1969

Kissingerjeva obstrukcija je za Palestince prišla v najslabšem obdobju, saj so bili prepričani, da so jih arabske države z vse pogostejšimi pozivi k bilateralnim sklenitvam miru z Izraelom pripravljene žrtvovati za mir (Richman 1999). Palestinci so bili po koncu mandata neorganizirani, skoraj 20 let niso imeli nobene skupne organizacije. Poleg tega so bili razkropljeni po številnih begunskih taboriščih v Jordaniji, Siriji in Libanonu, za tiste na zasedenih ozemljih pa je Izrael kmalu sprejel stroge administrativne ukrepe. Leta 1957 je bil ustanovljen *Fatah* (Gibanje za osvoboditev Palestine), za palestinski osvobodilni boj pa je bila najpomembnejša ustanovitev PLO-ja (*Palestinian Liberation Organization* – Palestinska osvobodilna organizacija) leta 1964 v vzhodnem Jeruzalemu (Isseroff 2002).¹⁰⁵ Ustanovitelja PLO-ja Ahmada Šukarjija je po šestdnevni 'katastrofi' zamenjal vodja *Fataha* Jaser Arafat, ki je PLO reorganiziral in s sodelavci napisal novo ustavo. V njej so Palestinci ob upadu ugleda arabskih vojsk prvič jasno povedali, da hočejo svojo državo. Z leti so PLO kot legitimnega predstavnika Palestine priznale vse arabske države, ne pa tudi Izrael. Če pogledamo nekaj členov iz tedanje palestinske ustave, je to povsem razumljivo, saj ta ni priznavala Delitvenega načrta OZN-a in ustanovitve Izraela in je pozivala vse arabske države na osvoboditev Palestine in izgon vseh Judov, ki so prišli v Palestino po letu 1917. V 20. členu palestinske ustave piše:

Balfourjevo deklaracijo, mandat za Palestino in vse, kar je temeljilo na tem, razglašamo za nično in prazno. Zgodovinske in verske vezi Judov s Palestino so nezdružljive z zgodovinskimi dejstvi in koncepti, ki sestavljajo državništvo. Judaizem nima neodvisne narodnosti, ker je religija, zato judi

---

¹⁰³ Kissinger Sadatove poteze ni jemal resno, čeprav je bilo iz Egipta izgnanih kar 15 tisoč sovjetskih svetovalcev. Kot razlogi za skrhanje odnosov med Kairom in Moskvo so bili navedeni: obotavljivost SZ pri pošiljanju sovjetske vojaške pomoči Egiptu, emigracija sovjetskih Judov v Izrael, sovjetsko nasprotovanje novi vojni v regiji in kulturne razlike (Richman 1999).

¹⁰⁴ Užaljeni Sadat je za Newsweek dejal: »Vsa vrata, ki sem jih odprl, je Izrael zaloputnil pred mojim nosom – z ameriškim blagoslovom« (Richman 1999).

¹⁰⁵ Odločitev o ustanovitvi palestinske krovne organizacije so arabske države sprejele na vrhunskem zasedanju Arabske lige septembra 1964 v Kairu, da bi ta pomagala osvoboditi Palestino sionističnega imperializma. Arabska liga, sicer ustanovljena leta 1945 v Kairu (več Hiro 1996: 22-24), je leta 1974 priznala PLO kot edinega predstavnika Palestine in mu odobrila članstvo v organizaciji (Hiro 1996: 23, 247).

ne predstavljajo enega naroda s skupno identiteto. Judi so državljani držav, v katerih živijo.

Z jasnimi cilji PLO-ja se je krepil palestinski nacionalizem in s tem upor proti Izraelu. Šestdnevna vojna in spoznanje, da si je Egipt, do takrat nosilec arabske pobude za osvoboditev Palestine, vse bolj prizadeval za mir z Izraelom, sta prepričala Palestince, da morajo sami poskrbeti za svojo prihodnost. PLO je menil, da so ga arabske države izdale, zato se je odločil za radikalnejšo politiko, ki je pripeljala do okrepitve napadov na Izrael. Uspešne akcije so zbujele upanje med razseljenimi Palestinci. Ker so ti postajali vojaško vse močnejši, arabski voditelji niso bili več pripravljeni odločneje podpreti PLO-ja (Farsoun 1997: 181-184).

Potem je leta 1970 prišel črni september in PLO je bil izgnan iz Jordanije, ker je postal nevarna opozicija kralju Huseinu. Husein je palestinskim gibanjem dovolil nadzorovati oporišča v Jordaniji, ker pa so Palestinci slutili, da bo skušal kralj Husein doseči dogovor o Zahodnem bregu brez soglasja PLO-ja, so se spopadi med jordansko vojsko in palestinskimi gibanji stopnjevali.¹⁰⁶ Septembra 1970 je kralj Husein ukazal vojski, da uniči infrastrukturo palestinskih gverilcev. V znamenje podpore je Sirija Palestincem poslala svoje tanke, po posredovanju Kissingerja pa se je na jordansko stran postavil Izrael. Izraelska letala so preletavala sirske enote, dokler se te niso umaknile. Ves september so potekali hudi spopadi – od tod tudi ime črni september: ubitih je bilo več tisoč Palestincev. Čeprav se izraelske sile niso neposredno vključile v spopade, je njihova mobilizacija potrdila tezo, da je Izrael strateška ameriška utrdba v regiji. S tem se je končalo obdobje politike ravnovesja do Arabcev in Izraelcev, ki je zaznamovala začetne korake Nixonove administracije (Richman 1999).

Manj kot leto dni po črnem septembru so jordanske sile, tudi s krutimi poboji, obračunale s Palestinci in PLO dokončno izgnale iz države. Ta se je preselil v Libanon, potem ko so mu libanonske oblasti priznale pravico avtonomnega delovanja. S prihodom PLO-ja je postal jug Libanona še bolj nevaren in nestabilen; Palestince so nadlegovale krščanske milice, ki jih je podpiral Izrael, palestinska oporišča na jugu Libanona pa so omogočala gverilske vdore v Izrael (Isseroff 2002).

---

¹⁰⁶ Vse pogostejši gverilski napadi Palestincev na Izrael iz jordanskih oporišč so sprožali čedalje ostrejše maščevalne akcije Izraela. Jordanski kralj Husein je bil zato prisiljen ukrepati. Tudi Libanon je nasprotoval palestinskim gverilskim operacijam na Izrael z libanonskega ozemlja. V Bejrutu so se vzdržali vpletanja v vojno leta 1967, zato je bil Libanon edini izraelski sosed, ki ni izgubil dela svojega ozemlja. Vendar palestinske skupine niso upoštevale želja Bejruta. Julija 1968 so pripadniki palestinske organizacije PFLP (*Popular Front for Liberation of Palestine* – Ljudska fronta za osvoboditev Palestine) ugrabili letalo izraelske družbe El Al in ga prisili k pristanku v Alžiriji. Ob vse bolj drznih gverilskih vdorih na sever Izraela je izraelska vojska 28. decembra 1968 izvedla spektakularno operacijo na mednarodno letališče v Bejrutu in uničila 13 libanonskih, večinoma potniških letal. Kljub temu so se palestinske operacije nadaljevale, z njimi pa tudi izraelske povračilne akcije (Tessler 1994: 451-456).

V 1970. letih je bil PLO mednarodno priznan. Generalna skupščina Združenih narodov je sprejela vrsto pomembnih odločitev za Palestince, novembra 1974 pa je predstavnike OZN-a prvič nagovoril vodja PLO-ja Jaser Arafat (Hiro 1996: 247). Za palestinska prizadevanja je izjemnega pomena res. GS 3236 (XXIX), sprejeta 22. novembra 1974, ki v 1. točki »*ponovno potrjuje* neodtujljive pravice palestinskega naroda v Palestini, med drugimi: (a) pravico do samoodločbe brez zunanjih intervencij; (b) pravico do državne neodvisnosti in suverenosti.« Resolucija prav tako potrjuje neodtujljivo pravico palestinskim beguncem, da se vrnejo na svoje domove, in poziva k vrnitvi njihovega odvzetega premoženja. Pomembna je še 3. točka, v kateri Generalna skupščina »priznava palestinski narod za enega izmed glavnih akterjev pri zagotovitvi pravičnega in trajnega miru na Bližnjem vzhodu.« Naslednja resolucija, res. GS 3237 (XXIX), je še povišala status PLO-ja v OZN-u. Generalna skupščina je v 1. točki povabila Palestinsko osvobodilno organizacijo, »da se udeleži zasedanj in sodeluje pri delu Generalne skupščine kot opazovalka.« Predstavniki PLO-ja so lahko poslej sodelovali na vseh zasedanjih Generalne skupščine in pri delu vseh drugih organov OZN-a, ki so obravnavali palestinsko problematiko, ter na vseh mednarodnih konferencah pod pokroviteljstvom OZN-a. Tako se je PLO, kot leta 1948 Izrael, neizbrisno zapisal na svetovni 'politični' zemljevid.

3.7.2. Nova kvaliteta v ameriško-izraelskih odnosih

Izvajamo politiko, ki je veliko širša od vprašanja Izraela in Judov. Zadeva problem terorizma, ki sega prav v središče našega civiliziranega življenja.
George H. Bush, ameriški veleposlanik v OZN-u ob vložitvi prvega veta v prid Izraelu, leta 1972

Prijateljstvo med ZDA in Izraelom se je še dodatno utrdilo, ko so ZDA 10. septembra 1972 vložile prvi veto v Varnostnem svetu v prid Izraelu. Pripravljena resolucija je obsodila izraelske zračne napade na Libanon in Sirijo, ki so se začeli 6. septembra – dan po uboju enajstih izraelskih športnikov na olimpijskih igrah v Münchnu. Palestinski skrajneži so s takimi akcijami le škodovali palestinskim prizadevanjem za neodvisnost. Ameriški veleposlanik v Združenih narodih George H. Bush je vložitev veta utemeljil kot del nove ameriške politike v boju proti terorizmu. Zagotovo pa je tudi Bush vedel, da je bilo med izraelskim bombardiranjem palestinskih taborišč v Siriji in Libanonu ubitih od 200 do 500 ljudi, predvsem civilistov (Neff 1993).

Izrael je tako dobil še eno zelo pomembno bitko. V najpomembnejši mednarodni organizaciji si je zagotovil podporo najmočnejše države. Varnostni svet OZN-a je bil poslej še ena točka izraelskega pritiska na ameriško politiko, ki je tako izgubljala svoj ugled v mednarodni skupnosti, še posebej pri Arabcih. Vsaka resolucija, ki so jo ZDA v prid Izraela

preprečile, četudi upravičeno, je za Arabce pomenila le potrditev ameriške brezkompromisne podpore Izraelu.

3.8. Od jomkipurske vojne do miru v Camp Davidu (1973 – 1979)

Po izraelski zavrnitvi Sadatove mirovne ponudbe leta 1971 je na Bližnjem vzhodu prišlo do pat položaja: Sadatu ni uspelo doseči mirne vrnitve egiptovskega ozemlja, tudi zaradi pomanjkanja vojaškega ali diplomatskega pritiska na Izrael, da bi se pogajal z Egiptom (Safran 1992: 372). V začetku 70. let prejšnjega stoletja je prišlo tudi do popuščanja napetosti med blokoma, ko je Sovjetska zveza z medcelinskimi vojaškimi zmogljivostmi in tako možnostjo uničenja ZDA dosegla strateško ravnotežje (Spanier 1992: 189). S podpisom sporazuma SALT (*Strategic Arms Limitation Treaty* – Sporazum o zmanjševanju strateškega orožja) leta 1972 na ameriško-sovjetskem vrhu v Moskvi so se odnosi med velesilama izboljšali. Nixon in Brežnjev sta govorila predvsem o interesih svojih držav na Bližnjem vzhodu, krize kot take pa nista niti omenila (Šobajić 1982: 301).

Septembra 1973 je laburistična vlada v Izraelu odobrila obširno graditev urbanih naselbin ter trgovinskih in industrijskih objektov na zasedenih ozemljih – tudi na severovzhodu Sinaja, kjer naj bi postavili mesto Džamit. Tamkajšnji prebivalci so bili na ukaz generala Ariela Šarona brutalno izgnani;¹⁰⁷ Izraelci so njihove domove zravnali z zemljo. Sadatov odgovor je bil jasen: »Džamit za Egipt pomeni vojno« (Chomsky 1983/1999: 105). Sledil je nenaden napad Egipta in Sirije na Izrael, ki je bil veliko presenečenje tudi za ZDA, še posebej za novega državnega sekretarja Kissingerja (Grier 2001).

Vojaške načrte arabskih držav so zanemarili tako v Izraelu kot v ZDA. Washington je namreč teden dni pred začetkom vojne Izraelu poslal satelitske posnetke o zbiranju egiptovskih sil, vendar nihče ni niti pomislil na to, da bi lahko Sirija in Egipt napadla brez sovjetske pomoči (Šobajić 1982: 306). Egipčani in Sirci so napad pripravljali skoraj leto dni, in to v popolni tajnosti. Štiri dni pred napadom je za podrobnosti vojaškega načrta vedelo le 15 ljudi. Za usklajevanje sta predsednika Egipta in Sirije, Sadat in Asad, izrabila tudi arabski vrh v Kairu, ki ga je za 13. september 1973 sklical Sadat. Jordanski kralj Husein je bil nezadovoljen, ker ga niso seznanili z načrti, saj je slutil, da se nekaj pripravlja. Celotno posvaril je izraelsko predsednico vlade Goldo Meir na tajnih pogovorih v Tel Avivu 25. septembra, vendar ta ni verjela, da je Egipt vojaško dovolj močan za napad (Bregman in El-Tahri 1998:

---

¹⁰⁷ Šaron je bil kot poveljnik Južnega poveljstva znan po krutem ravnanju s Palestinci na Sinaju, v Gazi in na jugu Libanona. Januarja 1971 je v Gazi odstavil župana in občinski svet, v begunskih taboriščih pa uvedel strog 24-urni nadzor, hišne preiskave in mnoge moške prisilil, da so morali pozimi po več ur stati v Sredozemskem morju. Več kot 12 tisoč družinskih članov palestinskih gverilcev so Izraelci zaprli v taborišča na Sinaju. Julija 1971 je Šaron v taborišča poslal še 13 tisoč ljudi (Thomas 1999: 196).

116-119). V svojih spominih je zapisala: »6. oktobra v dopoldanskih urah je bila seja ožjega kabineta, na kateri smo ... sklenili, da ne bomo izvedli svarilnega napada, ker bi ta Izraelu in ZDA povzročil mednarodne probleme. Med sejo smo sprejeli sporočilo, da so Egipčani napadli 200 km dolg pas ob Sueškem prekopu, Sirci pa 80 km dolg pas ob sirsko-izraelski meji« (Šobajić 1982: 308).¹⁰⁸

Četrta arabsko-izraelska vojna, ki se je začela 6. oktobra leta 1973, se imenuje po največjem judovskem prazniku in je bila tudi zaradi tega popolno presenečenje za Izrael. Na ta dan je prepovedano sleherno delo, celo radijski prenosi, zato je mobilizacija izraelskih vojakov potekala z alarmnimi sireni in po kurirjih. Javnost je bila tudi prepričana, da gre za običajne spopade ob meji (Šobajić 1982: 309).

Izraelska vojska je doživljala poraz za porazom, Kissinger pa je sprva zavrnil izraelsko prošnjo za vojaško pomoč. Prepričan je bil, da je Izrael dobro oborožen in da bo vojna kratka, zato bi pošiljanje orožja po nepotrebnem razjezilo arabske države (Richman 1999). Kljub temu so vzporedno potekali pogovori Washingtona in Moskve o dobavi orožja sprotima stranema. Moskva je odprla manjši zračni most s Sirijo, kar je Izraelu zaradi ameriškega omahovanja pri dostavi vojaške pomoči povzročalo hude preglavice. Ko je Izrael zagotovil Washingtonu, da ne bo uničil egiptovskega mostišča na vzhodnem bregu Sueza, je bil 14. oktobra odprt zračni most. ZDA so v Izrael prepeljale tudi do 8 000 ton vojaške opreme na dan (Šobajić 1982: 313). Kissingerjeva nepopustljivost izraelskim zahtevam je bila tako le podoba za javnost, saj so ZDA Izraelu orožje pošiljale tajno. Pri tem so Američani tudi kršili egiptovski zračni prostor, saj so del pomoči prepeljali naravnost na Sinaj (Richman 1999).

Po približno tednu dni je izraelska stran strnila svoje vrste in udarila nazaj. Na golanski fronti je zlahka zasedla Golansko planoto in pridrla 60 km do Damaska. Dne 16. oktobra so se izraelska letala znesla nad Damaskom, kar je bilo brutalno maščevanje Izraelcev, ker jim mesta zaradi angažiranosti sil na sueški fronti ni uspelo zavzeti. Na sueškem bojišču je bil najbolj uspešen general Šaron, ki je kljuboval obotavljivemu poveljstvu in prodrl na zahodni breg prekopa. Po prihodu okrepitev je izraelska vojska obkolila tretjo egiptovsko armado. Velesili, ki sta oboroževali svoje varovance, pa sta družno nastopili pri zahtevi po premirju (Šobajić 1982: 310-311). Sovjetska zveza je pritiskala na Združene države, naj podprejo premirje, in zagrozila, da bo vojaško posredovala, če bi se izraelske sile še bolj približale

---

¹⁰⁸ Na mejah je bilo le simbolično število izraelskih sil, saj se je vlada dan prej odločila, da ne bo izvedla splošne mobilizacije – zato tudi tragično priznanje Golde Meir: »Dobro vem, kaj bi morala storiti, in zato bom do konca življenja živela s to strašno vestjo. Nikoli več ne bom isti človek, kot sem bila pred jomkipursko vojno« (Šobajić 1982: 308).

Damasku. Kissinger je skušal Izraelu kupiti čas, da bi ta lahko zavaroval svoje pridobitve (Kissinger v Thomas 1999: 201).

Varnostni svet je 22. oktobra sprejel res. VS 338 (1973), v kateri je sprte strani pozval, naj takoj ustavijo spopade in vojaške aktivnosti na položajih, ki so jih zavzele (1. točka), in »takoj po prekinitvi ognja začnejo uresničevati določila resolucije Varnostnega sveta št. 242« (2. točka). V 3. točki pa je Varnostni svet zapisal, da se morajo nemudoma začeti pogajanja med vpletenimi državami, ki naj bi pripeljala do pravičnega in trajnega miru na Bližnjem vzhodu.

Izraelski veleposlanik v ZDA je dan prej prejel usklajeni načrt ameriško-sovjetske resolucije, hkrati pa so mu izročili osebno zahtevo predsednika Nixona za izraelsko predsednico vlade. Nixon je zahteval, da brezpogojno sprejme načrt resolucije, ki je odsev ameriških koristi ob takšni rešitvi krize. Namreč, Sovjetska zveza je neuradno predlagala ZDA, da bi na kriznem območju razvrstili mirovne enote Združenih narodov, sestavljene tudi iz ameriških in sovjetskih pripadnikov. Toda Kissinger je temu odločno nasprotoval.¹⁰⁹ Ko je razvrstitev mirovnih sil potem predlagal še Egipt, kar je Sovjetska zveza javno podprla, so se Američani burno odzvali. Kissinger ni želel sodelovanja s sovjetskimi enotami, saj bi bila s fizično navzočnostjo sovjetskih sil v regiji vloga Moskve še bolj legitimna.¹¹⁰ Ko so iz Moskve sporočili, da bodo enostransko poslali svoje enote na krizno območje, so ZDA ukazale najvišjo stopnjo pripravljenosti vsem rodovom svoje vojske po svetu. Nevarnost posredovanja velesil na Bližnjem vzhodu je spet potisnila svet na rob jedrske vojne. Sovjetska zveza je potem umaknila podporo predlogu o napatitvi mednarodnih sil. ZDA so bile torej tiste, ki niso želele še enega poraza Arabcev, zato so Izrael prisilile k prekinitvi spopadov in sprejetju res. VS 338 (1973). Ameriška zahteva je razjezila Izraelce,¹¹¹ saj so jim ZDA preprečile uničenje obkoljene tretje egiptovske armade (Calvocoressi 1968/2001: 416; Richman 1999; Šobajić 1982: 312-313).¹¹²

---

¹⁰⁹ Kissinger je dejal: »Nismo si vsa ta leta zaman prizadevali za zmanjševanje sovjetskega vpliva v Egiptu, da bi zdaj pod pokroviteljstvom Združenih narodov spet povečali njihovo vojaško navzočnost« (Richman 1999).

¹¹⁰ Moskva sprva ni bila pripravljena žrtvovati popuščanja napetosti z ZDA in se neposredno vplesti v novo arabsko-izraelsko vojno, a se tudi ni bila pripravljena odpovedati svojemu vplivu pri Arabcih. Kljub detantu so se v Moskvi odločili pomagati Arabcem. To odločitev je še olajšal začetni uspeh arabskih vojsk. Moskva je pozvala tudi druge arabske države, naj se vključijo v vojno, ter ni skrivala zadovoljstva nad naftnim embargom (Spanier 1992: 210).

¹¹¹ Izraelska premierka Golda Meir razočaranja zaradi ameriškega pritiska ni mogla skriti: »Usoda vsake majhne države je odvisna od velikih sil, zato je moral Izrael proti svoji volji sprejeti, kar so mu vsilile ZDA, ki so sicer največji izraelski prijatelj« (Šobajić 1982: 315).

¹¹² Izraelski obrambni minister je v knesetu razložil: »Povem vam, gospodje, tanki in orožje, s katerimi se naše sile bojujejo z Egiptom, so bili pred tremi tedni v Združenih državah Amerike« (Schulzinger 1994: 306).

In zakaj ZDA niso želele še enega poraza arabskih držav? Gre za zgleden primer ameriške pragmatične politike. Na ameriški ultimatum Izraelu je pomembno vplivalo novo orožje, ki so ga med jomkipursko vojno uporabile arabske države. Več kot očitna izraelska premoč jih je močno razjezila, zato so posegle po nafti, ki se je za ZDA, ki so takrat največ nafte dobile iz Savdske Arabije, izkazala za 'smrtonosno' orožje.¹¹³ Enajst arabskih proizvajalk nafte, združenih v OAPEC (*Organisation of Arab Petroleum Exporting Countries* – Organizacija arabskih držav izvoznic nafte),¹¹⁴ je najprej zvišalo ceno soda črnega zlata za 70 odstotkov, potem pa so zagrozile, da bodo črpanje vsak mesec zmanjševale za 5 odstotkov, dokler se ne bo Izrael umaknil z arabskih ozemelj in Palestincem priznal pravice do samoodločbe. Savdska Arabija je zmanjšala proizvodnjo za 25 odstotkov, pošiljanje nafte v ZDA in evropske države pa popolnoma ustavila. Članice OAPEC-a so države prejemnice nafte razdelile glede na njihovo podporo arabskim prizadevanjem v tri skupine: 'prijateljske' države so prejemale septembrske količine; 'nevtralne' države so prejemale znižane količine; 'sovražne' države pa nič (Calvocoressi 1968/2001: 419; Hiro 1996: 228).

Zahodnoevropske države so takoj 'popravile' svojo držo in prepovedale ZDA, da iz skladišč v njihovih državah odvažajo pomoč Izraelu (Calvocoressi 1968/2001: 419). Naftni embargo je močno prizadel ameriško gospodarstvo – letni BDP se je zmanjšal za 10 do 20 milijard ameriških dolarjev (Hiro 1996: 228). Britanski premier Edward Heath je decembra 1973 javno pripomnil, da bo embargo oslabil Zahod in zelo okrepil komunizem. Zaradi tega je začela popuščati odločenost arabskih držav, zlasti savdski kralj Aziz je bil namreč nasprotnik komunizma. Egiptovskemu predsedniku Sadatu je s sodelovanjem ameriškega državnega sekretarja Kissingerja uspelo pridobiti Aziza za odpravo embarga. Aziz in Sadat pa sta nato pritiskala na druge arabske države, ki so 18. marca 1974, po petih mesecih, odpravile embargo kot znak arabske dobre volje do Zahoda, čeprav njihovi zahtevi – izraelski umik z zasedenih arabskih ozemelj in priznanje pravic Palestincem – nista bili izpolnjeni (Hiro 1996: 228).

Po vojni je Izrael le stežka popuščal Kissingerjevim zahtevam. ZDA so se hotele prikupiti arabskim državam, saj so te z naftnim embargom jasno povedale, da bodo, če bo

---

¹¹³ Arabske države so se za ta ukrep dokončno odločile zaradi 2,2 milijarde dolarjev ameriške pomoči Izraelu, ki jo je odobrila Nixon, oslabiljen zaradi afere Watergate (Thomas 1999: 201).

¹¹⁴ Organizacija je nastala januarja 1968, potem ko so arabske države nafto kot orožje prvič uporabile med vojno leta 1967 in uvedle embargo za ZDA, Veliko Britanijo in Zvezno republiko Nemčijo. Francija je bila izpuščena, ker je obsodila Izrael. Vendar embargo leta 1967 ni občutno prizadel ZDA, ker še niso bile tako odvisne od arabske nafte (Hiro 1996: 228).

potrebno, svojo gospodarsko moč uporabile za dosego političnih ciljev.¹¹⁵ Kissinger je zato nemudoma začel obiskovati Jeruzalem in Kairo, začela se je t. i. *shuttle* diplomacija (Chomsky 1983/1999: 67).¹¹⁶

Izrael je začel javno dramtizirati ameriško-izraelske odnose. Zaskrbljenost je bila upravičena, saj so pogajanja pod vodstvom Washingtona in Moskve oznanila nov ameriški pristop k reševanju krize, ki je poslej vključeval tudi največjega arabskega partnerja – Egipt. Pogajanja so potekala v znamenju ameriškega pritiska na Izrael in egiptovskega sodelovanja. S Kissingerjevim obiskom Kaira novembra 1973 so ZDA in Egipt obnovili diplomatske stike, prekinjene sredi leta 1969 (Šobajić 1982: 317).¹¹⁷ Mirovna konferenca v Ženevi decembra 1973 ni bila uspešna. Udeležili so se je Egipt, Izrael in Jordanija; Sirija je sodelovanje zavrnila. Po treh srečanjih so sicer delo odložili (Department of Public Information, 1994), toda velik uspeh konference je bil, da so smrtni sovražniki sploh sedli za isto mizo in se pogovarjali.

Pogajanja so bila težka, zato se je Kissinger odločil za postopno reševanje problemov (korak za korakom). Sprva rešili lažja vprašanja – umik izraelskih sil s Sinaja in Golanske planote –, potem pa bi prešli na težja. Najtežji vprašanji sta bili zagotovo ustanovitev palestinske države in nadzor nad vzhodnim delom Jeruzalema. Kissingerju je uspelo doseči dva pomembna premika. Leta 1974 je Izrael ločeno z Egiptom in Sirijo sklenil začasna dogovora o delnem umiku izraelskih sil s Sinaja in Golanske planote, septembra 1975 pa dogovor o še dodatnem umiku Izraela z dveh strateško pomembnih prehodov in črpališča nafte na Sinaju.¹¹⁸ V zameno za privolitev v t. i. drugi sinajski sporazum so morali Američani obljubiti Izraelcem, da ne bodo niti priznali niti se pogovarjali s PLO-jem, dokler ta ne bo brezpogojno sprejel res. VS 242 (1967) in judovski državi priznal pravico do obstoja. Toda Sirci so bili prepričani, da jih je Egipt zapustil in da so zdaj sami v boju proti Izraelu. Ker so

---

¹¹⁵ Nixon je že prej opozoril Kissingerja, naj se ne kaže kot preveč proizraelski, da ne bi arabske države prekinile oskrbe z nafto. Nixon je bil prepričan o izraelski zmagi, a se je hkrati zavedal: »Z Izraelci bo zdaj še težje« (Grier 2001).

¹¹⁶ Kissingerjevo posredovanje na Bližnjem vzhodu po jomkipurski vojni je tako ime dobilo zaradi pogostih letov med Izraelom in Egiptom. Sicer sodi *shuttle* diplomacija v mirno reševanje sporov: posredovanje. Pri tem tretja stran pomaga sprtim stranem poiskati rešitev s ponujanjem vsebinskih predlogov. Posredovanje lahko tretja stran ponudi sama ali zanjo prosijo sprte strani. Posredovanje pa je uspešno, če pripelje do zmanjšanja napetosti med sprtimi stranmi in zblizevanju njihovih nasprotujočih si zahtev (Plano in Olton 1988: 256-257).

¹¹⁷ Kissinger je pozneje priznal, da so ZDA Sadata podcenjevale in zanemarile njegove grožnje z vojno. Dodal je še, da je bil Sadat prvi arabski voditelj, ki je spoznal, da je arabsko-izraelski konflikt tudi psihološki, ne le politični in vojaški. Sadat je takoj po vojni Kissingerju izročil sporočilo za Goldo Meir: »Ko sem grozil z vojno, sem mislil resno. Zdaj, ko govorim o miru, mislim resno.« Januarja 1974 je Kissinger Sadatu prenesel odgovor izraelske premierke, v katerem je ta zapisala, da bo storila vse za vzpostavitev zaupanja in razumevanja med državama. »Naša naroda potrebujeta in si zaslužita mir« (Kissinger 1999: 354-355).

¹¹⁸ Še podrobneje o teh sporazumih Tessler (1994: 481-482).

Egipt in ZDA obnovili diplomatsko sodelovanje, je Sovjetska zveza podporo z Egipta prenesla na Sirijo (Spanier 1992: 224-225; Tessler 1994: 481).

Sadat se je z jomkipursko vojno izkazal za bistroumnega voditelja. Z dolgoročnimi pripravami in previdnim načrtovanjem vojaške akcije je Izraelu povzročil večje izgube kot v kateri koli prejšnji vojni. Tudi zato je Izrael po vojni preplavilo veliko nezadovoljstvo. Zaradi dvomov o zadostni vojaški pripravljenosti države in sposobnostih obveščevalnih služb sta odstopila predsednica vlade Golda Meir in obrambni minister Moše Dajan (Tessler 1994: 478-479).

Ob tem so bile izraelske zahteve po ameriški pomoči popolnoma jasne. Nova laburistična vlada Jicaka Rabina, ki je začela delati leta 1974, je zahtevala potrditev desetletnega načrta, po katerem bi Izrael dobil 40 milijard dolarjev pomoči. Ko so Izraelci odobritev pomoči postavili kot pogoj za nadaljevanje mirovnega procesa, je Nixonu, ki je bil že do vratu v aferi Watergate, prekipelo in ustavil je vse postopke. Novi ameriški predsednik Gerald Ford (1974-1977) je že nekaj dni po nastopu na sestanku Sveta za nacionalno varnost doživel realnost odnosa z Izraelom. Obrambni sekretar Schlesinger je Forda obvestil, da bi morale ZDA vzeti sredstva svojim silam, če bi hotele ustreči izraelski zahtevi. To bi seveda občutno zmanjšalo ameriško vojaško pripravljenost. Ford je bil previden, saj mandata ni nameraval začeti s sporom z Izraelci in judovskim lobijem v ZDA. Predlog je odobril in ga poslal birokratskemu aparatu (Kissinger 1999: 363-365).

Egipt si je še naprej prizadeval za mirovni sporazum, a so ZDA spet podprle Izrael in januarja 1976 vložile veto na resolucijo VS, ki je predvidevala rešitev krize v okviru mednarodnega konsenza – ta pa je takrat že vključeval oblikovanje palestinske države. Resolucijo so podprli Egipta, Sirija, Jordanija, PLO in SZ. Rabin pa je celo obtožil Sadata, da zdaj zahteva več kot leta 1971, ko je za sklenitev miru z Izraelom zahteval 'le' umik izraelskih sil s Sinaja, zdaj pa je Sadat podpis miru med Izraelom in Egiptom že povezoval z ustanovitvijo palestinske države na Zahodnem bregu in v Gazi (Chomsky 1983/1999: 67-68).¹¹⁹ Sadat je imel zaradi svojih mirovnih predlogov vse več težav v svoji 'bližini'. Napetosti med arabskimi državami je še zaostрила državljanska vojna v Libanonu v letih 1975 in 1976 (Safran 1992: 373).¹²⁰

---

¹¹⁹ Marca 1976 je PLO sprejel deklaracijo, v kateri je pozval k oblikovanju palestinske države in zahteval sodelovanje pri mirovnih pogajanjih. Rabinov odgovor je bil: »/E/dini kraj, kjer se lahko Izrael sreča s palestinsko gverilo, je na bojnem polju« (Chomsky 1983/1999: 68).

¹²⁰ Arabska nesoglasja so bila predvsem posledica pešajoče Kissingerjeve diplomacije po jomkipurski vojni, zato ameriško administracijo ni niti najmanj motilo, da so imeli Arabci z izbruhom državljanske vojne v Libanonu novo skrb. Namreč, Kissingerju je leta 1974 uspelo doseči podpis sporazumov med Izraelom in Egiptom ter Izraelom in Sirijo, vendar ne tudi med Izraelom in Jordanijo o izraelskem umiku z Zahodnega brega. Sirija pa je

Nova ameriška administracija predsednika Jimmyja Carterja (1977-1981) je bila že na začetku odločena, da na Bližnjem vzhodu doseže mir. To je bila težka naloga, saj je Izrael z leti postajal zelo samovoljen. Primer ameriške nemoči je bila konferenca v Ženevi oktobra 1977. ZDA in SZ so v skupni izjavi pozvale k odpravi vojnih razmer in ureditvi odnosov med Izraelom in arabskimi sosedami. Izrael je protestiral in ZDA so kmalu umaknile podporo načrtu. Ker tudi egiptovski predstavniki niso bili zadovoljni s predloženim ameriško-sovjetskim načrtom, so se odločili za neposredna pogajanja (Tillman v Chomsky 1983/1999: 69).

Če natančneje analiziramo obdobje Sadata, lahko ugotovimo, da si je Sadat ves čas prizadeval za rešitev krize. Medtem ko so Arabci predlagali mirovne kompromise, je Izrael ob pomoči (ali nemoči) ZDA vsa ta prizadevanja vztrajno sabotiral.

Izrael je odločno zavračal tudi pogajanja s PLO-jem, premier Rabin na primer o palestinski državi ni hotel niti slišati.¹²¹ V Izraelu so ostro napadli govor predsednika Carterja, v katerem je ta poleti 1977 pozval k oblikovanju domovine za razseljene Palestince. Carter se je moral popraviti, da s tem ni mislil na ustanovitev palestinske države. Leta 1977 je prišlo tudi do korenitega zasuka v izraelski politiki. Na oblast je prišla desničarska koalicija Likud, predsednik vlade pa je postal veteran boja proti Britancem in biblijski fundamentalist Menahem Begin.¹²² Begin je že pred prevzemom oblasti napovedal, da ne bo nadaljeval mirovnega procesa. Menil je tudi, da mora Izrael obdržati Zahodni breg, zato je oznanil občutno povečanje gradnje naselbin na zasedenih ozemljih (Calvocoressi 1968/2001: 425; Schulzinger 1994: 322).¹²³

Carter je gradnji judovskih naselbin nasprotoval, toda julija 1977 je Begin zavrnil Carterjevo prošnjo za odlog gradnje. Takrat je v vzhodnem delu Jeruzalema živelo okoli 50 000 judovskih naseljencev, na Zahodnem bregu in v Gazi pa v 45 naselbinah le 7 000 Judov.

---

ostro napadla Egipt po podpisu t. i. drugega sinajskega sporazuma z Izraelom leta 1975. Tradicionalna rivalstva med muslimani in maronitsko krščansko skupnostjo v Libanonu so v začetku 70. let prejšnjega stoletja zaostri palestinški gverilci in PLO, ki so po črnem septembru iz Jordanije prišli na jug države. Od arabskih držav je v vojno, ki je izbruhnila aprila 1975, najbolj posegla Sirija in to tako, da je podprla maronitsko Libanonsko fronto, ne pa večinske muslimanske skupnosti (Hiro 1996: 179; Safran 1992: 373-374). Več v nadaljevanju.

¹²¹ Rabin je v knesetu (izraelski parlament) razložil, da bi pogajanja s katerim koli predstavnikom Palestine pomenila podlago za morebitno oblikovanje tretje države med Izraelom in Jordanijo. »Trdno ponavljam, povsem jasno, kategorično, ta država ne bo ustanovljena« (citirano po Kapeliouku, Chomsky 1983/1999: 70).

¹²² Likud, politični blok ali koalicija, je nastal po jomkipurski vojni decembra 1973, ko se je stranka Gahal združila z dvema manjšima desničarskima strankama, Svobodnim centrom in gibanjem Veliki Izrael. Stranka Gahal je nastala leta 1965 z združitvijo stranke Herut (politična naslednica Irguna) in Liberalne stranke, katere član je bil Ariel Šaron (Hiro 1996: 87/187). V svojem programu je Likud poudarjal zagotovitev varnosti in brezkompromisno politiko do Arabcev. V Likudu so si prizadevali za t. i. ozemeljski maksimum, torej integracijo ozemelj palestinskih Arabcev v Izrael, kar so povezovali z vojaško močjo in z načeloma, da je zemlja Izraela nedeljiva in da so Arabci sovražniki, zato naj bi se vojna s PLO-jem nadaljevala (Schulze 1999: 55).

¹²³ Begin je Zahodni breg imenoval s starima hebrejskima imenoma Judejo in Samarijo, ki ju ni nikakor nameraval vrniti Arabcem – pospešena gradnja naselbin je to jasno dokazovala (Spanier 1992: 256).

Beginova vlada se je namenila ta položaj zelo spremeniti. Glavno vlogo pri vladni politiki agresivnega naseljevanja zasedenih ozemelj je prevzel minister za kmetijstvo Ariel Šaron, ki je septembra leta 1977 predstavil vizijo Izraela ob koncu stoletja. Načrt je predvideval naselitev dveh milijonov Judov na zasedenih ozemljih do konca stoletja, s čimer bi tudi na teh ozemljih spremenili demografski položaj v prid Izraelu.¹²⁴ Judovske naselbine so bile posledaj največji problem v ameriško-izraelskih odnosih.

3.8.1. Pogajanja v Camp Davidu

Novembra 1977 je prišlo do še enega osebnega dejavnika v arabsko-izraelskem sporu, ki je odločilno vplival na nadaljnje dogajanje. Sadat je med pogovorom za ameriško televizijo CBS osupnil svet, ko je dejal, da je pripravljen obiskati Izrael. Do zgodovinskega dogodka, ki je presegel pat pozicijo, je prišlo še istega meseca.¹²⁵ Predsednik najmočnejše arabske države je obiskal Jeruzalem in nagovoril kneset, kar je bil še en dokaz več, da je bil Sadat pripravljeni zakopati bojne sekire, a v Izraelu ni naletel na evforijo. Gostitelj Begin je sicer govoril o ustavitvi sovražnosti, vendar je predlagal številna srečanja, ki naj bi pripeljala do bilateralne mirovne pogodbe (Schulzinger 1994: 322; Spanier 1992: 255). Sadat je verjel, da bo s pomembnim psihološko naravnanim korakom prepričal Izraelce, da so Arabci v zameno za umik z leta 1967 zasedenih ozemelj pripravljeni priznati judovsko državo. Tako je spodbodel Izraelce, ki so ves čas govorili, da so se pripravljeni umakniti šele po neposrednih pogajanjih z Arabci in njihovem priznanju Izraela. A Begin je spremenil strategijo in v zameno za mir predlagal umik s Sinaja, Palestincem na Zahodnem bregu in v Gazi pa ponudil le avtonomijo (Spanier 1992: 256).

Nadaljnje dogajanje je paradoksalno močno ogrozilo Sadatov položaj. Med obiskom Washingtona februarja 1978 je ameriški kongres egiptovskega predsednika pozdravil kot pravega junaka, novinar Walter Cronkite pa ga je razglasil za človeka stoletja, toda med Arabci je bil Sadat osovražen. Sirija, Libija, Alžirija, Jemen in PLO so njegov obisk Izraela razglasili za izdajo, Sadat je zato z njimi prekinil diplomatske stike. Poleg tega so propadla še bilateralna pogajanja med Izraelom in Egiptom. Da bi preprečil nov zastoj, se je predsednik Carter odločil za tvegano potezo in voditelja Izraela in Egipta povabil na pogovore v Camp David (Schulzinger 1994: 323; Spanier 1992: 256).

---

¹²⁴ Israeli Settlements in the Occupied Territories, 2002, *Foundation for Middle East Peace* (<http://www.fmep.org/reports/2002/sr0203.html>, 21.6.2002).

¹²⁵ Tukaj je treba dodati, da je pat pozicija ZDA ustrezala, saj je Kissinger iz mirovnega procesa uspešno izključil Sovjetsko zvezo, Japonsko in Evropo (Spanier 1992: 255).

Ameriška administracija je bila v zadregi, Carter se je namreč zavedal teže in priložnosti, ki se je ponudila s Sadatovo mirovno pobudo. Tega premika Američani niso bili pripravljeni žrtvovati, toda hkrati si niso želeli javnega razhajanja z Izraelom. Carter je vedel, da bi zamujena priložnost za mir pomenila politično katastrofo za Izrael in najverjetneje tudi gospodarsko katastrofo za Zahod (Spanier 1992: 257).

Carter je bil v marsičem drugačen predsednik od svojih predhodnikov, bil je bolj odprt in strožji do Izraela. Zavedal se je, da je rešitev palestinskega vprašanje ključna za mir na Bližnjem vzhodu, zato je menil, da je treba Palestince dejavno vključiti v pogajalski proces. Vztrajal je tudi pri rešitvi krize na podlagi res. VS 242 (1967), z manjšimi popravki, kot tretji pogoj za mir pa je navedel arabsko priznanje Izraela ter diplomatsko in gospodarsko normalizacijo odnosov. Begin se je strinjal le z zadnjim pogojem. Do največjih razhajanj med ZDA in Izraelom je prišlo zaradi neprekinjene graditve judovskih naselbin na zasedenih ozemljih. Carter je bil prvi ameriški predsednik, ki je javno poudaril, da je graditev naselbin v nasprotju z mednarodnim pravom, da torej ni le politični problem. Zato sploh ni mogel verjeti, da Izraelci kljub kritikam gradijo naprej. Za ZDA je to pomenilo namerno spodkopavanje mirovnih prizadevanj (Spanier 1992: 257).

Septembra 1978 so se v predsedniškem letovišču Camp David v Marylandu začela trda dvotedenska pogajanja, na katerih je skušal Izrael na vsak način izločiti palestinsko vprašanje iz dogovora. Sadat je postajal vse bolj nestrpen zaradi izraelskega dlakocepstva – in da ne bi pogovori propadli, se je Carter postavil na egiptovsko stran. Medtem ko je bil Sadat skrajno kooperativen, so bila srečanja z Beginom za ameriškega predsednika prava muka. Carter je zagrozil, da bo prekinil pogajanja, tako bi Begin postal glavna ovira miru. Begin se je zato le 'potrudil' in Egiptu ponudil separaten mir, obljubil umik s Sinaja in preselitev tamkajšnjih judovskih naselbin, Palestincem pa več pravic in udeležbo pri nadaljnjih pogajanjih. Izraelci so še naprej odločno zavračali pogajanja s PLO-jem in ustanovitev palestinske države (Schulzinger 1994: 323; Spanier 1992: 258).

Ko je Sadat ponudbo sprejel, je Begin dobil vsa potrebna varnostna zagotovila za podpis mirovne pogodbe. Izraelci so vedeli, da jih Arabci brez Egipta ne morejo več vojaško ogroziti, saj sta bili Jordanija in Sirija prešibki za resnejšo vojaško akcijo. Prav zato je Sirija tako ostro nasprotovala Sadatovemu obisku Jeruzalema. V Damasku so spoznali, da Izrael po sklenitvi miru z Egiptom nikakor ne bo vrnil Siriji Golanske planote. Na predvečer podpisa dveh okvirnih dogovorov 18. septembra 1978, bolj znanih kot Sporazuma iz Camp Davida – Okvirni sporazum za mir na Bližnjem vzhodu in Okvirni sporazum za sklenitev mirovne

pogodbe med Egiptom in Izraelom –, ¹²⁶ je Begin poslanecem v knesetu zatrdil, da se Izrael ne bo nikoli umaknil z mej iz leta 1967, da bo Jeruzalem večno glavno mesto Izraela, in da na Zahodnem bregu nikoli ne bo palestinske države (Spanier 1992: 258).

Kljub tem besedam je Begin 26. marca 1979 pred Belo hišo brez zadrege segel Sadatu v roke po podpisu mirovne pogodbe in uresničitvi le enega od sporazumov iz Camp Davida. To je bilo mogoče, saj uresničevanje podpisanih sporazumov ni bilo medsebojno povezano (Richman 1999). Z uradno sklenitvijo miru z Egiptom je Izrael odpravil največjo in edino arabsko grožnjo, ne da bi bila usoda Palestincev rešena.

Trda pogajalska zgodba v Camp Davidu, pred in po njem je imela bogato finančno ozadje. Sadat je zaradi kompromisov že hotel zapustiti pogajanja, a ga je najverjetneje ustavil ameriški denar, saj je egiptovsko gospodarstvo zelo opešalo. Ameriška finančna pomoč Egiptu se je izjemno povečala, več je je prejemal le še Izrael. Egipt je dobil 1,5 milijarde dolarjev za vojaške namene, 200 milijonov dolarjev nevojaške podpore in za 100 milijonov dolarjev posojil za gospodarstvo. Izrael pa je prejel 3 milijarde dolarjev za gradnjo nadomestnih letališč, ki jih je moral zapustiti na Sinaju. Uresničitev campdavidskih sporazumov je ameriške davkoplačevalce do leta 1982 stala kar 17,5 milijarde dolarjev (Richman 1999).

Camp David je razbesnel arabski svet. Palestinci na zasedenih ozemljih so sporazumoma ostro nasprotovali, saj nista odpravila izraelske zasedbe. Arabska liga je marca 1979 suspendirala članstvo Egiptu, vse članice Arabske lige, razen Omana, pa so tudi pretrgale diplomatske stike s Kairom (Richman 1999). Arabske države so vso krivdo za mirovno pogodbo med Izraelom in Egiptom, ki je obšla rešitev palestinskega vprašanja, zvalile na ZDA. Američane je sicer najbolj skrbelo dejstvo, da je bila njihova politika sporna tudi za Savdsko Arabijo (Spanier 1992: 259).

Leto 1979 je razkrilo še druge razsežnosti širše bližnjevzhodne krize in ameriške skrbi so se povečale, saj se je že tako visoka cena nafte v kratkem podvojila. ZDA so bile takrat že zelo odvisne od savdskoarabske nafte, s Camp Davidom pa je bil ogrožen prozahodni in protikomunistični položaj Savdske Arabije. Prebivalcem Savdske Arabije ni bilo všeč, da so bili ločeni od Egipta, zaradi protiameriškega razpoloženja v sosedah pa se je morala država oddaljiti tudi od ZDA. Savdsko monarhijo je tega leta ogrožala še islamska revolucija v Iranu.

---

¹²⁶ Prvi sporazum, ki je temeljil na resolucijah VS št. 242 in št. 338 je narekoval, da prebivalci Zahodnega brega in Gaze izvolijo svojo upravo, ki naj bi nadomestila izraelsko vojaško administracijo. V petih letih prehodnega obdobja bi s pogajaji med Izraelom, Egiptom, Jordanijo in predstavniki Zahodnega brega in Gaze dosegli končni dogovor. Carterjev svetovalec William B. Quandt je potrdil, da so bili deli pogodbe, ki so zadevali Palestince, namerno megleno zapisani. Dokument o izraelsko-egiptovski mirovni pogodbi je pozval k podpisu pogodbe v treh mesecih in k njeni popolni izpolnitvi v treh letih (Richman 1999).

Bleščeči pohod Homeinijevih islamskih fundamentalistov v Iranu je spremenil razmerje sil v Perzijskem zalivu. ZDA so izgubile pomembnega bližnjevzhodnega varovanca, možni notranji udari tudi v drugih državah pa bi lahko ogrozili nemoteno dobavo arabske nafte na svetovne trge. Ves svet je namreč opazoval, kako je islamska revolucija v Iranu z zasedbo ameriškega veleposlaništva v Teheranu ponižala Združene države Amerike in kako so bile te pri reševanju nastale situacije 14 mesecev popolnoma nemočne.¹²⁷ Prav tako je bila regija priča širitvi sovjetskega vpliva v Etiopiji in južnem Jemnu, na severnem obrobju pa je sovjetska armada vdrla v Afganistan (Safran 1992: 383; Spanier 1992: 259-260).

S Camp Davidom so začele ZDA neposredno krojiti usodo arabskega sveta, ki je prav ZDA obtožil za sprejetje separatne mirovne pogodbe med Egiptom in Izraelom. Na vse dogajanje na Bližnjem vzhodu konec 1970. let, predvsem pa na sovjetski vdor v Afganistan, je predsednik Carter decembra 1980 odgovoril z novo ameriško zunanjepolitično doktrino. Z njo je dal Sovjetski zvezi jasno vedeti, da je Perzijski zaliv ameriško strateško interesno območje, zato so ga pripravljene braniti tudi s silo.¹²⁸ Največjo ceno pa je po desetletju prizadevanj za mir plačal egiptovski predsednik Sadat – islamski fundamentalisti so ga ubili med vojaško parado v Kairu oktobra leta 1981 (Richman 1999).

3.8.2. Judovske naselbine in vloga ZDA v Varnostnem svetu

Kot rečeno, je Izrael, kljub mirovni pogodbi z Egiptom in kljub protestom mednarodne skupnosti, gradil nove naselbine na zasedenih ozemljih. Carter, ki je naselbinam ostro nasprotoval, je na veliko ogorčenje Izraela to počel celo v Varnostnem svetu.¹²⁹ Res. VS 446 (1979) je potrdila, da 4. ženevska konvencija o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne velja za arabska ozemlja, ki jih je Izrael okupiral leta 1967, pa tudi za Jeruzalem. Varnostni svet tako v 1. točki resolucije ugotavlja, da »izraelska politika in praksa graditve naselbin na palestinskih in drugih arabskih ozemljih pod okupacijo po letu 1967 nimata nobene zakonite veljave in pomenita resno oviro za doseglo obsežnega, pravičnega in trajnega miru na

---

¹²⁷ Dne 4. novembra 1979 je skupina islamističnih študentov v Teheranu zavzela poslopje ameriškega veleposlaništva in ugrabila 67 ameriških diplomatov. V zameno za izpustitev talcev so zahtevali izročitev takratnega vladarja šaha Pahlavija, ki je bil na zdravljenju v New Yorku. Bela hiša je takoj zamrznila obilne iranske rezerve v ZDA, prekinila diplomatske stike in sprejela gospodarske sankcije proti Iranu. Vsi tajni načrti za rešitev talcev in reševalna akcija aprila 1980 so propadli. Osvoboditev talcev je bila ena izmed glavnih točk Carterjeve predvolilne kampanje, kar je dodatno okrepilo položaj nepopustljivega Homeinija. Tajni sporazum med Iranom in ZDA o izpustitvi talcev je dosegla Alžirija. Po 444 dneh so bili talci 21. januarja 1981 v Alžiru izpuščeni le nekaj minut po prisegi novega ameriškega predsednika Ronald Reagana (Hiro 1996: 114).

¹²⁸ Carterjeva administracija je bila zaskrbljena zaradi vse večjih izdatkov Sovjetske zveze za vojsko, medtem ko sta v ZDA naraščala brezposelnost in inflacija (Rourke, Carter in Boyer 1996: 61).

¹²⁹ Kljub temu so ZDA še naprej redno pošiljale finančno pomoč Izraelu. Leta 1979 je Izrael po podatkih Kongresne raziskovalne službe in State Departmenta prejel nekaj manj kot 5 milijard dolarjev pomoči, od tega kar 4 milijarde za vojsko (Richman 1999).

Bližnjem vzhodu.« Prav tako resolucija v 3. točki »Še enkrat poziva Izrael, kot okupacijsko silo, da dosledno spoštuje ženevsko konvencijo o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne ... še posebej naj ne preseljuje svojega prebivalstva na okupirana arabska ozemlja.«

Carterjeva administracija 20. julija 1979 ni preprečila niti sprejetja res. VS 452 (1979), ki v 3. točki »Poziva vlado in izraelske državljane, naj nujno ustavijo oblikovanje, graditev in načrtovanje naselbin na arabskih ozemljih, okupiranih od leta 1967, tudi v Jeruzalemu.« Dne 1. marca 1980 je bila sprejeta nova obsodba Združenih narodov, tudi tokrat ji ZDA niso nasprotovale. V res. VS 465 (1980) je Varnostni svet ugotovil, da Izrael ni izpolnil zahtev iz prejšnjih resolucij, in poudaril, »da so vsi ali kateri koli izraelski ukrepi, s katerimi ta spreminja fizično podobo, demografsko sestavo, institucionalno strukturo ali status palestinskih in drugih arabskih ozemelj, ki jih je okupiral leta 1967, in tudi Jeruzalema, nezakoniti in da izraelska politika in praksa naseljevanja delov izraelskega prebivalstva in priseljencev na ta ozemlja pomeni grobo kršitev ženevske konvencije o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne.« Te ukrepe je Varnostni svet razglasil za resno grožnjo miru na Bližnjem vzhodu, zato je pozval Izrael, naj čim prej odstrani obstoječe naselbine, posebni komisiji Varnostnega sveta pa je naložil, da razišče poročila o izraelski »veliki kraji naravnih virov, še posebej vodnih« na zasedenih ozemljih.

Carter si je tako zapiral vrata, ki so vodila do nove izvolitve. Judovski lobi v ZDA je bil povezan kot še dolgo ne, prav vsi v njem pa ogorčeni nad Carterjevo politiko.¹³⁰ Campdavidška sporazuma sta bila največji dosežek Carterjeve administracije, vendar je predsednik, ki je miru med Arabci in Izraelci posvetil več časa kot kateri koli njegov predhodnik, izgubil prijateljstvo z judovskim lobijem (Tivnan 1987: 131).

---

¹³⁰ Ameriški judovski lobi se je dokončno oblikoval leta 1954 zaradi nezadovoljstva z Eisenhowerjevo politiko do Izraela – sprva kot AZCPA (*American Zionist Council of Public Affairs* – Ameriški sionistični svet za javne zadeve), leta 1959 pa se je preimenoval v AIPAC (*American Israeli Public Affairs Committee* – Ameriško-izraelski odbor za javne zadeve). Naloga AIPAC-a, ki je imel začetni letni proračun 50 000 ameriških dolarjev, je bila, da pridobi člane ameriškega kongresa, ki niso Judi, pa tudi druge funkcionarje za podporo pri ameriški zakonodaji ob političnih in finančnih zahtevah Izraela (Tivnan 1987: 39). Še posebej pomemben je bil pritisk na predstavnike ameriškega kongresa v njihovih volilnih okrožjih – s pisemskimi kampanjami, peticijami, protesti in opozorili judovskim volivcem pred volitvami. Judovski lobi je nihal uspehe, tudi z grobimi pritiski. Leta 1975 je AIPAC vodil akcijo 75 senatorjev, ki so s protestnim pismom Beli hiši ter z obsežno javno kampanjo dosegli nekajmesečni odlog podpisa sinajskega sporazuma. Po tej poti si je Izrael zagotovil tudi večjo vojaško pomoč, Bela hiša pa je morala AIPAC-u večkrat pisno zagotoviti, da Washington ne bo prisilil Izraela, da se umakne na meje iz leta 1967. Ameriški judovski letopis opisuje AIPAC kot organizacijo, ki v ameriški zakonodaji ureja vprašanja, povezana s sovjetskimi Judi in ameriško prodajo orožja na Bližnji vzhod. Judovski lobi je bil že v 1970. letih tarča številnih kritik zaradi svojih metod. Čeprav je Izrael po Camp Davidu nadaljeval politiko nepopuščanja, so predstavniki judovskega lobija pritiskali na člane zakonodajnih teles in zahtevali, da podprejo Izrael. Takratni senator Ribicoff, ki je bil eden od petih judovskih senatorjev, je javno napadel glavno pisarno AIPAC-a, češ da pri svojih zahtevah ne upošteva širših ameriških interesov na Bližnjem vzhodu ter da je izraelska politika nepopuščanja tudi po Camp Davidu neposredno v nasprotju z ameriškimi interesi. Drugi judovski senator Javit pa je na Ameriškem judovskem kongresu leta 1976 dejal, da bi morala organizacija vplivati na Izrael, da bi se ta bolj zavzel za mir na Bližnjem vzhodu (Šobajić 1982: 455-457).

Bližala se je predvolilna kampanja, Carterjevi administraciji pa propad. Izrael je izvedel, da se je ameriški veleposlanik v OZN-u Andrew Young na domu kuvajtskega veleposlanika srečal s predstavnikom PLO-ja. To je bilo v nasprotju z dogovorom iz leta 1975, po katerem je Kissinger v zameno za umik s Sinaja Izraelu obljubil, da ZDA ne bodo priznale ali se pogajale s PLO-jem, dokler ne bo PLO Izraelu priznal pravice do obstoja (Tivnan 1987: 132).

Tudi Carterjeva izjava, da je bila podpora res. VS 465 (1979) napaka,¹³¹ ni omehčala judovskih volivcev med predvolilno kampanjo za predsedniškega kandidata Demokratske stranke v zvezni državi New York. Dokončno pa je bila Carterjeva usoda zapečaten, ko je državni sekretar Cyrus Vance v kongresu potrdil stališče administracije, da so judovske naselbine na zasedenih ozemljih kršitev mednarodnega prava (Tivnan 1987: 132).

Novo obsodbo Izraela v Varnostnem svetu je prinesla res. VS 478 (1980). Ta je izraelsko razglasitev Jeruzalema za večno in nedeljivo glavno mesto judovske države obsodila kot kršitev mednarodnega prava in državam svetovala umik veleposlaništev iz Jeruzalema. Vsa zakonodajna in administrativna prizadevanja Izraela, da bi spremenil status Jeruzalema, je resolucija razglasila za »nična in neveljavna« in naj bi bila »nemudoma preklicana.«

Na predsedniških volitvah novembra 1980 je judovski lobi pokazal vso svojo moč. Carter, ki ga je leta 1976 podprlo 68 odstotkov judovskih volivcev, je bil deležen le še 45 odstotne podpore, kar je bilo za demokratskega kandidata najmanj v zgodovini. Ameriška judovska skupnost je tako jasno podprla Beginovo politiko in poskrbela, da na kapitolskem griču ni bilo več ovir (Tivnan 1987: 134).

3.8.3. Izrael – tajna jedrska sila

Septembra 1979 je Izrael v najstrožji tajnosti opravil jedrska poskusa v južnem Indijskem oceanu. Eksploziji je zaznala le ameriška Agencija za nacionalno varnost, a so vse ameriške administracije vsa leta po tem to zanižale oz. celo skušale prikriti. Tudi ko je izraelski jedrski tehnik Mordičaj Vanunu leta 1986 v Veliki Britaniji objavil fotografije in podatke o izraelskem jedrskem orožju, ki so ga razvijali v kompleksu Dimona v puščavi Negev, sta izraelska tajna služba in vlada ob pomoči judovskega lobija sprožili obsežno propagandno kampanjo, med katero so vse Vanunujeve navedbe zanižali in jih razglasili za

---

¹³¹ Pri ameriški podpori res. VS 465 (1979) naj bi prišlo do nesporazuma med ameriškim veleposlanikom in Belo hišo. Carter naj bi bil obveščen, da so bile vse omembe Jeruzalema izločene iz resolucije. Carter se je namreč zavedal, da se tudi zmerni izraelski politiki niso bili pripravljene odpovedati vzhodnemu delu Jeruzalema (Tivnan 1987: 132).

lažne. Izraelska tajna služba je Vanunuja prijela v Italiji, sodišče pa ga je obsodilo na 18 let zapora.¹³²

Zanimivo je, da je Izrael pri razvoju jedrskega orožja najtesneje sodeloval z Južnoafriško republiko (JAR), čeprav je bil tedanji južnoafriški premier John Vorster med drugo svetovno vojno povezan z nacisti. Zaradi veličastne zmage nad Arabci v junijski vojni leta 1967 so Izraelci postali pragmatični. Z Južnoafričani, kot so poudarjali, jih je družil prezir dela mednarodne skupnosti: do Izraela zaradi vojn z Arabci, do JAR-a pa zaradi apartheida. To je državi zblížalo in okrepilo sodelovanje pri jedrskem programu in na vojaškem področju. Izrael je imel strokovnjake in tehnologijo, JAR pa uran in drugo strateško pomembno gradivo (Levkov 2001: 298).

Leta 1988 je izraelska vlada sporočila, da njihove zmogljivosti zadoščajo za izstrelitev rakete tudi z jedrsko konico (Levkov 2001: 292). Sicer pa Izrael še do danes ni ne priznal ne zanikal, da ima jedrsko orožje, čeprav 'jedrske opcije' ne zavrača. Prav tako Izrael ni podpisnik Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. Ameriška 'potrpežljivost' glede izraelskega jedrskega programa zelo moti države na širšem Bližnjem vzhodu, saj v Washingtonu ostro obsojajo celo njihove civilne jedrske programe. Kompleks Dimona pa je zaprto območje, na katero mednarodni inšpektorji nimajo dostopa (Donovan 2002).

3.9. Osemdeseta leta

V začetku 80. let prejšnjega stoletja je bil položaj na Bližnjem vzhodu napet, arabsko-izraelski spor so zasenčile okoliške krize. Sovjetska zveza se je vojskovala v Afganistanu in uporabljala svoje vojaške zmogljivosti v Jemnu in Etiopiji. Nestabilnost velesil se je prenesla še na druge države: Indijo in Pakistan, Irak in Iran (Spanier 1992: 317).

Nova ameriška administracija s hollywoodskim igralcem Ronaldom Reaganom na čelu se je problema lotila na dveh področjih. Prva naloga je bila okrepiti odnose s Savdsko Arabijo in si spet pridobiti zaupanje najpomembnejšega naftnega kraljestva. Reagan je vsekakor želel preprečiti, da bi se Savdska Arabija spremenila v še en Iran, zato je državi prodal velike količine orožja in tako ohranil Carterjevo doktrino.¹³³ Reagan se je zavedal, da lahko zgolj stabilni politični sistemi omogočijo ZDA nemoteno dobavo nafte, zato si je prizadeval preseči arabske zamere zaradi ameriške podpore Izraelu. Poleg tega je hotela Reaganova administracija še bolj poudariti svojo protisovjetsko politiko. Reagan je nagovarjal Egipt,

---

¹³² Podrobneje o obsežni akciji prijete Vanunuja, med katero je izraelska tajna služba za vabo uporabila neko Američanko, Levkov (2001: 291-292, 303-307).

¹³³ Ameriška prodaja orožja kateri koli arabski državi ni bila sprejemljiva za Izrael (Spanier 1992: 317). Oktobra 1982 je Reagan celo dejal: »Vsak napad na Savdsko Arabijo bo razumljen kot napad na ZDA« (Hiro 1996: 62).

Jordanijo, Savdsko Arabijo, Pakistan in seveda Izrael, da bi skupaj zajezili vpliv Sovjetske zveze. Nove prednostne naloge so odrinile reševanje palestinskega vprašanja. Tudi arabske države se niso strinjale s tako politiko. Savdska Arabija je skušala Američanom dopovedati, da vse večje nezadovoljstvo in jeza zaradi zastoja pri reševanju palestinskega vprašanja najbolj ogrožata nemoteno dobavo nafte (Spanier 1992: 317).

Prizadevanja Reaganove administracije je izpodkopavalo več dogodkov. Izraelsko letalstvo je junija 1981 tik pred odprtjem napadlo in uničilo iraški jedrski reaktor v Osiraku. Irak je nasprotoval dogovorom v Camp Davidu, izraelski premier Begin pa je iraškega predsednika Sadama Huseina označil za tirana in norca (Spanier 1992: 318). ZDA so napad obsodile, ker je mir v regiji spet ogrozil Izrael. Američani so v tej vlogi želeli videti le Sovjetsko zvezo (ib.). Napad na iraški jedrski reaktor je bil še bolj sporen prav zato, ker ga je Izrael uničil z ameriškimi lovci F-15 in F-16. Ameriški državni sekretar Alexander Haig je obvestil kongres, da je s tem Izrael najverjetneje kršil vojaški sporazum med državama, sklenjen leta 1952. Po nekaj dneh je Haig svojo izjavo omilil. Takrat tudi še ni bilo znano, da je Izrael za napad uporabil satelitske posnetke, ki mu jih je poslala CIA (Richman 1999).

S ponovno izvolitvijo Beginja za premierja je dobil Izrael najbolj skrajno desničarsko vlado. Čeprav sta Egipt, zdaj pod vodstvom predsednika Hosnija Mubaraka, in Izrael prisegla, da bosta kljub uboju Sadata še naprej uresničevala campdavidiska sporazuma, tega nista storila. Izrael je nadaljeval z agresivno politiko naseljevanja Zahodnega brega in drugih zasedenih ozemelj,¹³⁴ Begin pa se je pri vodenju vse manj oziral na ZDA. Prva večja poteza, ki jo je storil brez posvetovanja z Washingtonom, je bila priključitev Golanske planote decembra 1981. Varnostni svet je to odločitev ostro obsodil z res. VS 497 (1981), v kateri je izraelsko pripojitev Golanske planote razglasil za »nično in neveljavno in brez mednarodnopravne potrditve.« Od Izraela je zahteval, da takoj razveljavi to odločitev, in vnovič poudaril, da na okupiranem sirskega ozemlju velja 4. ženevska konvencija. Tudi v Washingtonu so izrazili nezadovoljstvo zaradi Beginove poteze in zamrznili izvajanje leto prej podpisanega vojaškega sporazuma.¹³⁵ Begin je Američane obtožil antisemitizma,

---

¹³⁴ Leta 1985 je število judovskih naseljencev na Zahodnem bregu in v Gazi naraslo na 42 tisoč, kar je pomenilo stodontno povečanje v primerjavi z letom 1982. Na leto so zgradili od 2 000 do 5 000 stanovanjskih enot (Israeli Settlements in the Occupied Territories, 2002, *Foundation for Middle East Peace*, <http://www.fmep.org/reports/2002/sr0203.html>, 21.6.2002).

¹³⁵ Leta 1981 je Reagan Izraelu ponudil sporazum o strateškem sodelovanju, ki ni potreboval potrditve v ameriškem kongresu. Po podpisu je bil ustanovljen skupni odbor za vojaške vaje, medtem ko sta bila za ZDA pomembna predvsem uporaba izraelskih letališč in skladiščenje vojaške opreme v Izraelu. Ko si je Izrael pripojil Golansko planoto, je Reagan zamrznil izvajanje sporazuma, novembra 1983 je začel spet veljati (Richman 1999).

neizpolnjevanja obljub in vedenja do Izraela, kot da bi bil kakšna 'banana republika' (Spanier 1992: 319).

Ameriški državni sekretar Shultz je septembra 1982 predstavil t. i. Reaganov mirovni načrt, ki je Palestincem priznaval določene pravice, saj je pozval k palestinski samoupravi na zasedenih ozemljih v povezavi z Jordanijo. Po Reaganovem mnenju bi bila to najboljša možnost za dosego pravičnega in trajnega miru. Načrt je predvideval tudi zamrznitev graditve judovskih naselbin na zasedenih ozemljih. Čeprav je temeljil na načelih res. VS 242 (1967), je bil pri mejah ohlapien. Na Reaganov načrt je še isti mesec s svojim predlogom odgovorila Arabska liga. V Fezu v Maroku so članice sprejele deklaracijo, v kateri so pozvale k izraelskemu umiku z ozemelj, okupiranih leta 1967, odstranitvi judovskih naselbin z zasedenih ozemelj, priznanju pravic Palestincev do samoodločbe in k ustanovitvi neodvisne palestinske države po prehodnem obdobju pod nadzorom Združenih narodov. Begin je oba načrta zavrnil in napovedal gradnjo 42 novih naselbin (Department of Public Information 1994; Richman 1999).

3.9.1. Izraelski vdor v Libanon

Še iz prejšnjega desetletja se je vlekla libanonska kriza, v katero se je Izrael v začetku 1980. let dokončno zapletel. V drugi polovici 70. let prejšnjega stoletja je postal Libanon¹³⁶ največje krizno žarišče na Bližnjem vzhodu. Državljska vojna med kristjani in muslimani je v državi divjala že od aprila 1975. Kristjani so bili v boljšem položaju, politično vplivnejši. Ostro so ukrepali tudi proti vse večji skupini Palestincev, ki se je po črnem septembru zatekla v Libanon. Libanonska muslimanska skupnost pa je v dobro oboroženih Palestincih videla priložnost, da končno uveljavi tudi svoj vpliv (Spanier 1992: 318). Možni razdelitvi države je nasprotovala Sirija, ki je junija 1976 po pozivu krščanskega predsednika Sulejmana Franjeha intervenirala, saj so bile krščanske sile tik pred porazom. Libanonsko nacionalno gibanje in PLO sta namreč nadzorovala že dve tretjini države. Sirski predsednik Asad se je bal, da bi lahko Izrael prevlado radikalnejšega muslimanskega krila izrabil za intervencijo, zato je podprl Libanonsko fronto. Z diplomatskim posredovanjem Libije je bilo doseženo premirje, nestabilen pa je ostal jug Libanona, kjer se je oblikovala krščansko-izraelska zveza, katere skupni cilj je bil zmanjšati moč PLO-ja (Hiro 1996: 179).¹³⁷

---

¹³⁶ Po letu 1948 so se številni Palestinci zatekli v Libanon. Največja begunska taborišča so zrasla v okolici Sidona, Tira in Bejruta. Druga skupina palestinskih beguncev je prišla po letu 1970 iz Jordanije. Vse to je povečalo nemire na jugu države. Razmere so se prvič resneje zaostriale v začetku 1972, ko je Izrael zaradi vdorov in napadov Palestincev bombardiral palestinska taborišča. Na libanonsko prošnjo so začeli Združeni narodi nadzorovati izraelsko-libanonsko mejo (Department of Public Information 1994).

¹³⁷ Podrobneje o razmerah v Libanonu in stopnjah državljanske vojne Hiro (1996: 179-181).

Po več let trajajočih gverilskih napadih pripadnikov PLO-ja na Izrael z libanonskega ozemlja je izraelska vojska marca 1978 napadla in zasedla jug države. Varnostni svet je z res. 425 (1978) zahteval umik izraelskih sil in je na predlog libanonske vlade ustanovil mednarodne sile za nadzor umika izraelskih sil iz Libanona UNIFIL (*United Nations Interim Force in Lebanon – Začasne enote Združenih narodov v Libanonu*). Po umiku le-teh pa Izrael nadzora nad zavzetimi položaji ni prepustil Združenim narodom, temveč krščanskim milicam in drugim proizraelskim skupinam. Območje je bilo nemirno, vendar so se razmere z velikim trudom OZN-a in ZDA do leta 1981 umirile (Department of Public Information 1994).

Beginov glavni cilj ni bil ureditev razmer, ampak diskreditacija in uničenje PLO-ja, saj je postopno obračanje PLO-ja k diplomaciji za Izrael pomenilo nepredvidljivo grožnjo. Sicer so za Begin deli Libanona po svetopisemskem izročilu tako pripadali Izraelu. Do vojaškega obračuna s PLO-jem so pripeljale tudi zamenjave v izraelski vladi. Leta 1981 je zunanjski ministar Mošeja Dajana zamenjal Jicak Šamir, obrambnega ministra Ezeza Wiezmana pa Ariel Šaron – oba sta zagovarjala vojaško opcijo. Reagan je bil z načrti invazije seznanjen že oktobra 1981, saj jih je Begin na Sadatovem pogrebu zaupal ameriškemu državnemu sekretarju Haigu. Maja 1982 jih je Haigu ponovno predstavil Šaron. Ob tem je Haig dejal, da ZDA takšne akcije ne podpirajo, vendar ZDA ne bi nikoli zahtevale, da se Izrael ne sme braniti, če bi bil napaden, zato mora biti vsaka akcija, ki jo sproži Izrael, odgovor na mednarodno priznana provokacija. Šaron ni dolgo čakal. Dne 3. junija je bil v Londonu napaden izraelski veleposlanik. Čeprav je preiskava pokazala, da je bila za napad odgovorna Abu Nidalova organizacija *Fatah* – revolucionarni svet, zagrizena sovražnica tako Arafatovega PLO-ja kot Izraela, je Begin krivdo zvalil na PLO.¹³⁸ Prepričan je bil, da vse napade na Izrael pripravlja PLO, te priložnosti pa Šaron nikakor ni hotel izpustiti (Richman 1999; Schulze 1999: 64).

Izraelski kabinet je 4. junija dal soglasje za napade izraelskih sil na položaje PLO-ja, zavedajoč se, da bodo ti sprožili povračilne akcije palestinskih gverilcev, ki so sicer še kar spoštovali premirje. Dve uri po napadih so pripadniki PLO-ja že raketirali mesta na severu Izraela in tako dali Izraelu povod za začetek vojne. Šaron in Begin sta si želela vsaj načelne privolitve ZDA. Ali je državni sekretar Haig dejansko privolil, pa iz dosegljive literature ni popolnoma jasno. Kot kaže, napada ni eksplicitno odobril; vsekakor mu ni eksplicitno nasprotoval. Begin pa je pisno zagotovil predsedniku Reaganu, da bo to omejena operacija, ki

---

¹³⁸ Podrobneje o Abu Nidalovi organizaciji Tessler (1994: 572-573) in Hiro (1996: 49-50). Kot zanimivost pa to, da je Abu Nidala sodišče *Fataha* v Bejrutu leta 1974 v odsotnosti obsodilo na smrt zaradi načrtovanja uboja voditelja *Fataha* Mahmuda Abasa ali Abu Mazna, torej prvega palestinskega premierja (Hiro 1996: 50; New PM for Palestinians, 19. marec 2002, *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2863609.stm, 20.4.2003).

ne bo prodrla dlje kot 40 kilometrov v notranjost libanonskega ozemlja. Ko je izraelski vrh soglasno ugotovil, da vse večja moč PLO-ja na jugu Libanona resno ogroža Izrael in da je treba ukrepati, je Šaron 6. junija 1982 sprožil obsežen letalski napad na položaje PLO-ja ali z izraelskimi besedami: začela se je operacija Za mir v Galileji (Tessler 1994: 570-574).

Po prvih napadih se je izkazalo, da je pravi cilj izraelskih sil zahodni del Bejruta, kjer je imel svoj sedež PLO. Izrael je z uničujočim letalskim bombardiranjem in topniškim obstreljevanjem zahodnega Bejruta kmalu izgubil podporo na Zahodu. Do tedaj je namreč vedno segel po orožju zaradi ogroženosti ali ko je bil že napaden, tokrat pa so bili napadi izraelskih sil razumljeni kot neizzvana ofenzivna akcija (Spanier 1992: 320).

Begin je kneset obvestil, da to omejena akcija, katere cilj je odstranitev Palestincev s približno 45 km širokega pasu libanonskega obmejnega ozemlja. Šaron pa je imel druge načrte. Že šest mesecev pred invazijo je z libanonskimi krščanskimi milicami sklenil dogovor o skupnem preboju do Bejruta (Calvocoressi 1968/2001: 429; Richman 1999). Varnostni svet je na vseh zasedanjih junija, julija in avgusta 1982 zahteval umik izraelskih sil, da bi lahko oskrbeli prebivalstvo v Bejrutu. Sprejel je tudi odločitev o razvrstitvi opazovalcev OZN-a (*Observer Group Beirut* – Opazovalna skupina za Bejrut), ki naj bi nadzorovali razmere v mestu (Department of Public Information 1994).

Razmahnila se je vojna s katastrofalnimi posledicami za prebivalstvo. ZDA so samo leta 1982 kar šestkrat vložile veto na resolucije VS, ki bi obsodile izraelsko invazijo v Libanon (Neff 1993). Ob tem je Haig poslal ostro pismo Beginu in zahteval takojšen izraelski umik (Richman 1999). Kljub vsem pritiskom je Izrael dosegel svoj cilj: Reagan se je strinjal, da mora PLO zapustiti Bejrut. PLO je, potem ko je izgubil podporo arabskih in sovjetskih prijateljev, avgusta privolil v ameriški kompromisni predlog: Izraelci so zapustili zahodni del Bejruta, zahodne večnacionalne sile MNF (*Multi-national Force*), ki so jih sestavljali francoski, italijanski in ameriški vojaki, pa so nadzorovale umik članov PLO-ja. Glavni štab se je preselil na sever, drugi so se umaknili v arabske države (Department of Public Information 1994; Spanier 1992: 320).

Dne 23. avgusta 1982 je bil za predsednika Libanona izvoljen vodja maronitske krščanske skupine Bašir Džemajel. Ko je bil 14. septembra ubit,¹³⁹ so se razmere izjemno poslabšale. Že čez dva dni so libanonske krščanske milice ob podpori izraelskih sil znova

---

¹³⁹ Džemajel je začel pogovore z Izraelom in si skušal zagotoviti podporo, s katero bi se na oblasti obdržala maronitska manjšina, Palestince in Sirce pa bi izgnali iz države. Begin in Šaron sta zahtevala, da postane obrambni minister izraelski varovanec major Hadad, a je bil Džemajel pred sklenitvijo sporazuma ubit. Bombo je podtaknil pripadnik Sirske nacionalne stranke, ki se je zavzemala za sklenitev zveze med Sirijo in Libanom. Džemajela je nasledil brat Amin (Tessler 1994: 594; Richman 1999).

vdrle v zahodni Bejrut, da bi maščevale Džemajelovo smrt. Med tridnevnim pokolom v begunskih taboriščih Sabra in Šatila je bilo v navzočnosti izraelskih sil surovo pobitih od tisoč do dva tisoč Palestincev (Calvocoressi 1968/2001: 429; Department of Public Information 1994).

Čeprav je bil PLO izgnan, je bil pohod na Libanon politična in moralna katastrofa za Izrael, saj se je v ospredje spet prebilo palestinsko vprašanje. Izraelska čezmerna uporaba sile v Bejrutu, še bolj pa grozodejstva, storjena v Sabri in Šatili, so osupili ameriško javnost in predsednika Reagana. Izraelsko-ameriško prijateljstvo se je znašlo pred najhujšo preizkušnjo po letu 1945, saj je bila pretresena tudi ameriška judovska skupnost. Reagan je hkrati spoznal, da palestinskega problema ne more podrediti regionalni protisovjetski politiki. Bela hiša je tako začela arabsko-izraelski spor obravnavati kot posebno vprašanje. Z njegovo rešitvijo bi si lahko pridobili naklonjenost arabskih držav, so bili še prepričani v ZDA (Calvocoressi 1968/2001: 429; Spanier 1992: 320-321).

Pokol v Sabri in Šatili je pretresel ves svet. Svetovni sionistični kongres, ki je ravno takrat zasedal v Izraelu, je neprizanesljivo nasprotoval Beginovi politiki. Izraelci so namreč vedeli za velika verska razhajanja na jugu Libanona, zato je bila njihova odločitev, da po uboju novega proizraelsko usmerjenega libanonskega predsednika krščanskim milicam dovolijo vstop v palestinska begunska taborišča, nesprijemljiva. Begin je zanikal krivdo, za jug Libanona in Zahodni breg je skrbel obrambni minister Šaron. Oba sta se upirala preiskavi, kar je sprožilo množične proteste po Izraelu. Številni Judi v Izraelu in drugje po svetu so bili prepričani, da sta Begin in Šaron zapravila najdragocenejši vrednoti, ki ju je imel Izrael: samospoštovanje in spoštovanje sveta. Notranja izraelska preiskava je ugotovila, da je bil Izrael posredno odgovoren za pokol nekaj sto palestinskih civilistov v Sabri in Šatili, predvsem žensk, otrok in starejših (Spanier 1992: 321-322).

Varnostni svet je v več resolucijah, npr. v res. VS 521 (1982), obsodil pokol palestinskih civilistov. Na prošnjo libanonske vlade so se konec septembra 1982 v Libanon vrnile večnacionalne sile, ki so se jim pridružili še britanski vojaki, Reagan pa je poslal kar 1800 marincev. Enote MNF-a so imele nalogo delovati kot nevtralna sila med Izraelom in drugimi skupinami, vendar razmeram niso bile kos. Stopnjevalo se je predvsem nasilje proti ameriškim pripadnikom mednarodnih enot. Skrajno gibanje Islamski džihad je aprila 1983 napadlo ameriško veleposlaništvo v Bejrutu in ubitih je bilo 46 ljudi (Department of Public Information 1994; Richman 1999). Junija 1983 so na vzhodu Libanona izbruhnili spopadi tudi med različnimi palestinskimi skupinami. Kmalu je bila vsa pozornost usmerjena v mesto Tripoli na severu Libanona. Po doseženem dogovoru med različnimi palestinskimi skupinami

so 20. decembra vodja PLO-ja Arafat in njemu privrženi vojaški odredi pod zastavo OZN-a odšli v Tunizijo, kjer je PLO vzpostavil svoj sedež, preostali Palestinci pa v Jemen in druge arabske države (Department of Public Information 1994).

Ameriško posredovanje se je končalo 23. oktobra 1983, ko je tovornjak, poln eksploziva, zapeljal na letališče v Bejrutu, kjer so imeli sedež ameriški marinci. Ob eksploziji je bilo ubitih 241 ameriških vojakov. Do februarja 1984 je Reagan umaknil vse sile iz Libanona (Richman 1999). Do konca marca 1984 je sledil še umik italijanskih, britanskih in francoskih vojakov, medtem ko so izraelski vojaki ostali na t. i. varnostnem območju (Department of Public Information 1994).

Ameriško posredovanje v Libanonu je pomembno predvsem zaradi dveh dejstev: prvič so v arabskem svetu padle ameriške žrtve, in to kot posledica prvih samomorilskih napadov na Bližnjem vzhodu. So bili ti oz. bi morali biti jasno sporočilo Washingtonu, da prisotnost ameriških enot na arabskih tleh ni zaželena?

3.9.2. Zaostrovanje razmer na zasedenih ozemljih in izbruh intifade

Medtem je Izrael na ozemljih, zasedenih med šestdnevno vojno, vzpostavil trdo vojaško administracijo. Palestincem so bile odvzete številne temeljne politične in civilne pravice, med drugimi do svobodnega izražanja, svoboda medijev, pravica do političnega združevanja. Palestinski nacionalizem je bil kriminaliziran in razumljen kot nevarnost izraelski varnosti. Že javno izobešanje palestinske zastave je bilo opredeljeno kot kaznivo dejanje (Beinin in Hajjar 2001).

Združeni narodi so zaskrbljenost zaradi položaja prebivalstva zapisali že med junijsko vojno v res. VS 237 (1967), ki je vpletene strani opozarjala, da morajo spoštovati humanitarna načela, zapisana leta 1949 v 4. ženevski konvenciji o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne. Izrael je kršitev konvencije opravičeval z besedami, da Zahodni breg in Gaza tehnično nista okupirani ozemlji, ker nikoli nista bila del kake države. Zato naj Izrael ne bi bil okupator, temveč zakoniti administrator ozemlja, katerega status mora biti šele določen (Beinin in Hajjar 2001). Če upoštevamo mednarodni konsenz, ki je temeljil na res. VS 242 (1967) in je bil potrjen v vrsti poznejših resolucij, so bila izraelska stališča brez podlage. Na ozemljih, ki jih je Izrael zasedel med vojno 1967, so vse resolucije Izrael opredelile za okupacijsko silo. Vse aktivnosti, ki so jih izraelske sile tam izvajale v nasprotju s 4. ženevsko konvencijo o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne, so bile razumljene kot kršitev mednarodnega prava.

Izraelski dokumenti pričajo, da so imeli Judi že od začetka izjemno negativno mnenje o palestinskih Arabcih.¹⁴⁰ Ameriški novinar Vincent Sheean, ki je leta 1929 obiskal Palestino, je opazil izjemno negativno držo judovskih priseljencev do prebivalcev. Judi so jih imeli za necivilizirano raso, divjake, ljudi, ki že 13 stoletij zasedajo tujo zemljo. Po besedah Bena Guriona so bili to ljudje, ki bi bili enako zadovoljni v Jordaniji, Libanonu ali kje drugje (Chomsky 1983/1999: 481).

Izraelske oblasti so na tisoče 'sumljivih' Palestincev deportirale v Jordanijo in Libanon, kar je bilo v popolnem nasprotju s prvim odstavkom 49. člena 4. ženevske konvencije. Ta pravi: »Individualna ali skupinska nasilna preseljevanja in deportacije prebivalcev okupiranih ozemelj na ozemlje okupacijske sile ali v katero koli drugo državo, pod okupacijo ali ne, so prepovedani, ne glede na njihov motiv.« Izraelske sile so zaplenile več deset tisoč hektarjev palestinske zemlje, čeprav v 53. členu konvencije piše, da je uničevanje osebne ali skupinske lastnine zaščitenega prebivalstva prepovedano. Po letu 1971 je bilo mučenje Palestincev v zaporih nekaj običajnega in na desetine jih je umrlo tudi zaradi zlorab in zanemarjanja v priporu. Izraelci so ves čas trdili, da so ostri ukrepi in množično zapiranje Palestincev nujni, saj tako preprečujejo terorizem. Po izraelski definiciji pa je bil palestinski terorizem vsako, tudi nenasilno nasprotovanje okupaciji (Beinin in Hajjar 2001).

Najbolj sporno je bilo izraelsko naseljevanje zasedenih ozemelj, prav tako v nasprotju z ženevsko konvencijo o zaščiti civilnega prebivalstva (49.člen) in z že omenjenimi resolucijami Varnostnega sveta. Judovske naselbine so se začele skokovito razraščati s prihodom Menahema Begina in Likuda na oblast leta 1977.

Tabela 2: Naraščanje judovskih naseljencev na zasedenih ozemljih

	Zahodni breg in Gaza	vzhodni Jeruzalem	Golanska planota
1972	1 500	6 900	-
1992	109 784	141 000	10 000
2002	Zahodni breg 206 000 Gaza 7 000	175 000	17 000

Vir: *Foundation for Middle East Peace* (<http://www.finep.org/reports/2002/sr0203.html>, 21.6.2002).

¹⁴⁰ Na vladnem sestanku septembra 1967 je obrambni minister Dajan želel, da bi Arabcem po veličastni zmagi v junijski vojni rekli: »N/imamo nobene rešitve, nadaljevali boste živeti kot psi, zato lahko vsakdo, ki hoče, gre«. Temu je nasprotoval Šimon Peres, ker je menil, da mora Izrael ohraniti svojo moralno držo (Chomsky 1983/1999: 481).

Razmere na zasedenih ozemljih je zaostrovalo tudi vse več ekscesov, ki so jih povzročali judovski priseljenci.¹⁴¹ Vse to je dolga leta zgolj utrjevalo jezo Palestincev, ki so jih izraelske sile s svojimi dejanji poniževale in spravile na rob obupa, a obupati (še) niso bili pripravljeni.

Po skoraj 20 letih izraelske okupacije, Arafatovega nasprotovanja, da bi priznal Izrael in skušal z diplomacijo rešiti konflikt, neuspelih palestinsko-jordanskih pogovorih in ukvarjanju arabskih držav z iransko-iraško vojno, je bilo ponižanim Palestincem dovolj. Dne 8. decembra 1987 so v Gazi izraelska vojaška vozila trčila v več avtomobilov, s katerimi so se Palestinci peljali v službo. V trčenju so umrli štirje Palestinci, sedem jih je bilo ranjenih. Ko se je med Palestinci razvedelo, da je bila nesreča povračilna akcija za Juda, ki je bil dan prej zaboden v Gazi, so ob pogrebu žrtev izbruhnile množične demonstracije. Te so se potem razširile po vsej Gazi in Zahodnem bregu. 'Prometna nesreča' je bila povod za začetek množične ljudske vstaje ali intifade proti izraelski okupaciji (Schulze 1999: 74; Spanier 1992: 324).

Vstaje ni organiziralo vodstvo PLO-ja v Tuniziji, ampak se je razširila s pomočjo palestinskih organizacij in institucij, ki so se razvile pod okupacijo. Intifada je vključevala na tisoče ljudi, tudi otroke in ženske. Veliko jih z uporom ni imelo izkušenj, a jim je ta spet vrnil ponos in občutek identitete. Sprva je šlo za državljansko nepokorščino (množične demonstracije, splošne stavke, zavračanje plačevanja davkov, bojkot izraelskih izdelkov, politični grafiti, ustanavljanje tajnih šol, ker so bile uradne šole zaradi intifade zaprte), pozneje pa je vstaja vključevala tudi nasilje: metanje kamnov, zažigalnih steklenic, postavljanje barikad, ki so izraelski vojski otežile gibanje (Beinin in Hajjar 2001).

Intifada je zbudila velikansko medijsko pozornost in mednarodna javnost je vendarle začela razmišljati o nemogočem položaju Palestincev. Izraelci niso niti pomislili na to, da bi lahko metanje kamnov po vseh teh letih najbolj omajalo njihovo okupacijo (Beinin in Hajjar 2001). Problem so bili namreč posnetki, ki so obkrožili svet: izraelska vojska je za obrambo proti metanju kamnov uporabljala orožje in veliko Palestincev je bilo, največkrat brez sodnega procesa, zaprtih. Vojska je uničevala palestinske domove že spričo najmanjšega suma, da kateri izmed družinskih članov sodeluje v intifadi. Čezmerna uporaba sile pri

---

¹⁴¹ Novembra 1987 je Šimon Jifrah, prebivalec judovske naselbine Guš Katif v Gazi, na šolskem igrišču ubil palestinsko deklico Intisar Atar. Po mesecu dni so ga oblasti priprle, a ga je sodnik obtožil le povzročitve smrti iz malomarnosti. Sodnik je razložil, da je bil Jifratov namen s streljanjem zgolj prestrašiti deklico, ubiti je ni nameraval, zato ga je obsodil na sedemmesečno pogojno kazen. V sodni dvorani so judovski priseljenci potem začeli peti in plesati (Chomsky 1999: 473).

reševanju političnega vprašanja je Izrael stala več kot sto življenj in ogromno denarja, predvsem pa je spet zmanjšala izraelski moralni kapital v svetu (Spanier 1992: 326).¹⁴²

Izraelski obrambni minister Rabin je skušal ustaviti intifado s silo in poveljniki so vojakom ukazali, da demonstrantom »polomijo kosti« (Beinin in Hajjar 2001). Med letoma 1987 in 1991 je bilo v spopadih ubitih več kot tisoč Palestincev, od tega dvesto mlajših od 16 let. V štirih letih je izraelskim silam uspelo zajeti vse pomembne palestinske voditelje. Palestinci pa so obračunavali tudi med seboj. Palestinski skrajneži so ubili kakih 250 Palestincev, obtoženih kolaboracije z Izraelom (ib.).

Združeni narodi so bili zaradi izraelskih povračilnih ukrepov zaskrbljeni. Varnostni svet je 22. decembra 1987 sprejel res. VS 605 (1987), v kateri je bilo jasno zapisano, da je Izrael okupacijska sila, njegova dejanja pa imajo lahko resne posledice pri zagotavljanju trajnega miru. Resolucija je ostro obsodila izraelsko politiko in kršitev človekovih pravic Palestincev na zasedenih ozemljih ter ponovno pozvala Izrael, naj spoštuje ženevsko konvencijo o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne.

Televizijski posnetki so zbudili tudi vest ameriške administracije in januarja 1988 je skušala spet izpeljati Reaganov mirovni načrt. Izraelski premier Šamir je bil odločno proti načrtu, ki je temeljil na načelu 'zemlja za mir' in predvidel diplomatsko konferenco. Šamir je bil namreč prepričan, da je Izrael z umikom s Sinaja izpolnil svoje obveznosti, ki mu jih je naložila res. VS 242 (1967).¹⁴³ Tudi PLO je nasprotoval Reaganovemu načrtu, ker ta ni vključeval pravice do samoodločbe Palestincev. Kljub izraelski zavrnitvi načrta je Reagan z velikim zadovoljstvom v Washingtonu sprejel Šamirja in pred obiskom dodatno pospešil dobavo 75 lovcev F-16 Izraelu ter s tem potrdil Sporazum o strateškem sodelovanju, sprejet leta 1981 (Richman 1999).

Julija 1988 je prišlo do novega obrata v arabsko-izraelskem sporu. Jordanski kralj Husein se je po več letih poskusov, da bi z Arafatom skupaj oblikovala diplomatski pristop do Izraela, odpovedal vsakršni zahtevi po Zahodnem bregu. S tem je ugodil želji PLO-ja, ki je tako postal edini legitimni predstavnik Palestincev. Huseinova poteza je presenetila ZDA, saj je bil zanje Husein glavni palestinski 'pogajalec', tudi končne rešitve vprašanja Zahodnega brega si niso zamišljale brez Jordanije (Spanier 1992: 326).

---

¹⁴² Številne človekoljubne organizacije in organizacije za varstvo človekovih pravic so poročale o surovih ukrepih izraelske strani, nečloveškem ravnanju in mučenju, smrtno nevarni uporabi solzivca, streljanju, pretepanju demonstrantov, pa tudi kolektivnih ukrepov, na primer uničevanju hiš, uvajanju predolgih policijskih ur ter restriktivnih gospodarskih ukrepov. Med intifado je Izrael prepovedal tudi medijsko obveščanje in civilne organizacije (Department of Public Information, 1994).

¹⁴³ Izrael se je dokončno umaknil s Sinaja aprila 1982 (Hiro 1996: 301).

Palestinci na zasedenih ozemljih so od PLO-ja zahtevali, da sprejme jasen politični program boja za neodvisnost. Palestinski nacionalni svet je novembra 1988 na zasedanju v Alžiriji razglasil neodvisno palestinsko državo v Gazi in na Zahodnem bregu z glavnim mestom Jeruzalemom in priznal Izrael v skladu z res. GS 181 (II), torej po načelih Delitvenega načrta iz leta 1947. Arafat je pozval k takojšnji vrnitvi beguncev in hkrati obsodil terorizem. Vendar je bila ta obsodba pogojna, saj je Arafat palestinski upor na zasedenih ozemljih podpiral. Palestinsko državo je do leta 1989 priznalo več kot 100 držav.¹⁴⁴ Palestinski nacionalni svet je poudaril, da se je z Izraelom pripravljen pogajati na podlagi res. VS 242 (1967) in res. VS 338 (1973), vendar je Šamirjeva vlada Palestincem ponudila le delno avtonomijo, kar so ti zavrnili (Schulze 1999: 78; Spanier 1992: 327).

Združeni narodi so skušali izrabiti to priložnost za ponovni zagon mirovnega procesa, vendar so ZDA povzročile nov zaplet, ko Arafatu niso izdale vstopnega vizuma. Generalna skupščina OZN-a se je zato sestala v Ženevi, kjer je decembra 1988 Arafat podprl zamisel o mednarodni konferenci, ki bi pripeljala do mirovne pogodbe. Tudi Generalna skupščina je pozvala k čimprejšnjemu sklicu konference, na kateri bi v enakopravnem položaju z drugimi sprtimi stranmi sodeloval PLO. Arafat je na zasedanju priznal »pravico vseh vpletenih strani na Bližnjem vzhodu, da živijo v miru in varno, tudi Palestina, Izrael in drugi sosedi, v skladu z resolucijo VS 242« (Department of Public Information, 1994). Izraelska vlada se ni odzvala na palestinske poteze, Šamir pa je še naprej trdil, da je PLO teroristična organizacija in da se z njim v Izraelu ne bodo nikoli pogajali. ZDA so sicer priznale, da se je politika PLO-ja spremenila, vendar si niso močneje prizadevale za to, da bi Izrael spremenil svoje nespravljivo stališče (Beinin in Hajjar 2001).

Ameriško-izraelski odnosi so v Reaganovem obdobju (1981-1989), vsaj po besedah Šamirja, naravnost cveteli. Šamir je Reaganovo administracijo označil za najbolj prijateljsko v

---

¹⁴⁴ Atributi državnosti so teritorij, prebivalstvo in organizirana politična oblast. V mednarodnem pravu si nasproti stojita deklarativen in konstitutiven učinek priznanja nove države. Zagovorniki konstitutivnega učinka menijo, da je s priznanjem države izpolnjen še četrti pogoj za nastanek neke države, ki po priznanju postane subjekt mednarodnega prava in vstopi v mednarodno skupnost kot njen enakopravni član. Drugi pogled na priznanje nove države, ki prevladuje, pa je, da ima priznanje nove države popolnoma deklarativen učinek. Obstoj nove države z vsemi pravnimi učinki tako ne more biti sporen, če nove države ena ali več držav noče priznati. Zavrnitev priznanja nove države ne more tej državi preprečiti njenega obstoja, zgolj priznanje pa ni dovolj za oblikovanje države, če nima vseh treh atributov. Nesporno je, da si skuša vsaka nova država čim prej zagotoviti priznanje večine drugih držav ter sprejem v OZN in druge mednarodne organizacije. Dokler je zunaj mednarodnih organizacij, je bolj ali manj izolirana v večstranskih odnosih (Degan 2000: 276-277). Razglasitev nove države Palestinskega nacionalnega sveta je problematična: glede teritorija ni nikjer natančno zapisano, katero ozemlje naj bi obsegala nova palestinska država. Arafat je Izrael priznal na podlagi Delitvenega načrta, čeprav je Izrael že v prvi arabsko-izraelski vojni to ozemlje povečal in je bilo od takrat, tudi na podlagi sporazumov o premirju, sklenjenih po prvi vojni in res. VS 242 (1967) del izraelskega ozemlja. Prav tako težko govorimo o suvereni politični oblasti na palestinskih zasedenih ozemljih. Države niso priznali ne Izrael ne ZDA in ni bila sprejeta v OZN.

izraelski zgodovini. To seveda ni presenetljivo, saj je Reagan že ob prihodu na oblast dejal, da izraelsko naseljevanje Zahodnega brega ni nelegalno ter da je varnost Izraela ena izmed prednostnih nalog njegovega predsedovanja. In tako je tudi bilo: vojaška in gospodarska pomoč sta naraščali in odpisanih je bilo čedalje več posojil (Richman 1999).

3.10. Devetdeseta leta

Četudi je imel Arafat zadržke, ko je priznal Izrael, ZDA in Izrael niso znali pravilno odgovoriti na nastale razmere. Izrael je vztrajno zavračal pogajanja s 'terorističnim' PLO-jem, kar je bilo vse težje upravičiti. V Likudu so bili vdani viziji velikega Izraela, pa tudi laburistična stranka bi se le težka odrekla večjemu delu Zahodnega brega. Leta 1989 je novi predsednik ZDA postal George H. Bush. Ker se njegova administracija za svojo izvolitev ni čutila dolžna judovski skupnosti v ZDA, je Izrael obravnavala v širšem kontekstu ameriških interesov na Bližnjem vzhodu. Državni sekretar James Baker je razbil Reaganov model reševanja spora, ki je izhajal predvsem iz izraelskih potreb. Baker je bil prepričan, da bi morale ZDA problem proučiti tudi s palestinske perspektive, kar je bil še en dokaz več, da je konec hladne vojne nekoliko spremenil ameriški pogled na Izrael kot na strateško utrdbo na Bližnjem vzhodu (Beirman 1997: 265).

Baker je s svojimi izjavami razjezil obe strani. Izrael je pozval, naj se končno odreče nerealistični ideji o veliki državi in obravnava Palestince kot sosede, ki si zaslužijo politične pravice. Palestincem pa je predlagal, naj storijo vse, da bodo prepričali Izrael o svojih mirovnih namerah in naj ne čakajo, da jim bo kdo pri tem pomagal (Spanier 1992: 327).

Zaradi močnega pritiska Washingtona je premier Šamir, da bi se izognil pogajanjem s PLO-jem, izdelal načrt za volitve na Zahodnem bregu, na katerih bi prebivalci izbrali predstavnike za pogajanja. Baker je ta prizadevanja podprl, čeprav je vedel, da Šamir nasprotuje neodvisni Palestini, da se ne namerava pogajati s PLO-jem ali s kom, ki ima stike z njim, in da se bo status zasedenih ozemelj spremenil le, če se bo za to odločila izraelska vlada. Šamir pa je dobro vedel, da Palestinci ne bodo podprli nobenega načrta, ki bi izključeval PLO. Kljub temu je Baker privolil v izraelsko zahtevo, da ima Izrael pravico veta na sogovornike s palestinske strani (Richman 1999). Šamirjeva vlada si je ves čas tudi prizadevala preprečiti oblikovanje zmerne palestinskega vodstva; zmerne predstavnike Palestincev so zapirali ali izganjali. Palestinski nacionalizem, tudi v pozitivnem pomenu besede, je bil za Izrael nesprejemljiv. Izraelska prizadevanja, da bi ga zadušila, pa so pomenila le nadaljevanje konflikta, stopnjevanje nasilja in hkrati uničenje nekoč velikega izraelskega ugleda v svetu (Spanier 1992: 328).

Bushevi administraciji je preglavice povzročala tudi palestinska stran. Pogovori s PLO-jem so potekali na nizki diplomatski ravni, a še to je Arafat ogrožal, ker je zavračal obračun s skrajneži v svoji organizaciji. Pogovori so namreč temeljili na Arafatovi zavezi, da PLO ne bo podpiral terorističnih akcij skrajnih gibanj. Ameriška administracija je bila tako stisnjena med skrajnimi desničarji v izraelski politiki, 'neubogljivim' PLO-jem ter naraščajočimi grožnjami arabskih držav – najbolj skrajen primer je bil Irak (Spanier 1992: 329). S padcem berlinskega zidu in korenitimi političnimi spremembami v vzhodni Evropi je postal arabsko-izraelski konflikt drugotnega pomena za ameriško administracijo (Beirman 1997: 265).

3.10.1. Zalivska vojna

Popolno ohladitev odnosov med Izraelom in ZDA je preprečila nenadna poteza iraškega predsednika Sadama Huseina: 2. avgusta 1990 so iraške sile zavzele Kuvajt. Pol leta se je ameriška javnost ukvarjala le z dogodki v Perzijskem zalivu. Predsednik Bush se je odločno postavil proti Iraku, kar je iraški predsednik težko razumel. Tako Reaganova kot Busheva administracija sta si prizadevali za dobre odnose z Irakom; ameriške in iraške obveščevalne službe so si med iransko-iraško vojno izmenjevale podatke, predsednik Bush je pomagal Iraku pri razvoju kemičnega in biološkega orožja ter pri razvoju drugih vojaških zmogljivosti. State Department je celo ukazal ameriški veleposlanici v Bagdadu April Glaspie, da se osebno opraviči Huseinu, ko je Glas Amerike objavil izjemno kritično zgodbo o teptanju človekovih pravic v Iraku. Teden dni pred iraško invazijo je ameriška veleposlanica v Bagdadu Huseinu zatrdila, da ZDA niso država, ki bi se vmešavala v mednarodne spore (Schulzinger 1994: 372).

Diplomatska prizadevanja za rešitev zalivske krize niso bila uspešna. Baker se je z iraškim zunanjim ministrom Tarikom Azizom srečal v začetku januarja 1991 v Ženevi, a brez uspeha. Aziz je zavrnil kakršen koli dogovor o umiku iz Kuvajta, popustil bi le, če bi ZDA obljubile, da bodo prisilile Izrael, da PLO-ju izroči Zahodni breg in Gazo. Baker ni bil pripravljen povezovati iraške invazije z izraelsko okupacijo, zato se je začela Busheva ekipa pripravljati na vojno. Ko Irak ni izpolnil zahtev OZN-a, se je 16. januarja 1991 začela vojaška operacija Puščavska nevihta (Schulzinger 1994: 372).

Bližnji vzhod je pretresla nova vojna, palestinsko vodstvo pa je med zalivsko vojno podprlo Sadama Huseina. Čeprav Arafat ni podpiral iraškega napada na Kuvajt, je v Huseinovem nasprotovanju ZDA in zalivskim državam izvoznicam nafte videl možnost, kako spremeniti regionalni *status quo* in pozornosti spet obrniti k palestinskemu vprašanju. Podpora Iraku se PLO-ju ni obrestovala, saj je bil po vojni diplomatsko izoliran. Po odtegnitvi

savdske in kuvajtske finančne pomoči pa se je znašel še v globoki notranji krizi, saj so zalivske države izgnale več kot 400 tisoč palestinskih delavcev, ki so z denarjem, ki so ga pošiljali družinam na zasedenih ozemljih in v begunska taborišča, ohranjali palestinsko gospodarstvo (Beinin in Hajjar 2001; Selfa 1998).

Medtem ko so Palestinci s podporo Iraku zapravili ves kapital, ki so si ga pri Američanih pridobili konec 1980. let, je zalivska vojna pomenila pozitiven preobrat v ameriško-izraelskih odnosih. Kljub iraškim raketnim napadom se je Izrael na ameriško željo vzdržal uporabe sile in požel pomembne finančne in diplomatske dividende. Z zmago nad Irakom so ZDA okrepile svojo politično moč na Bližnjem vzhodu, saj je bila Sovjetska zveza – nekoč močna protiutež ZDA in zaveznica arabskega sveta – po razpadu države le še nemočna opazovalka (Beirman 1997: 267). Po zalivski vojni so se v Washingtonu odločili, da bodo na Bližnjem vzhodu zagotovili mir in presekali izraelsko-palestinski gordijski voz. Tudi Kuvajt in Savdska Arabija sta si želela miru in stabilnosti v regiji, čeprav sta PLO-ju zamerila podporo Sadamu Huseinu. Busheva administracija se je poleg tega čutila dolžno arabskim zaveznicam zaradi podpore v zalivski vojni,¹⁴⁵ zato je pritisnila na izraelskega premierja Šamirja, naj vendarle sede za pogajalsko mizo (Beinin in Hajjar 2001). Baker je vse poletje 1991 potoval po Bližnjem vzhodu, Evropi in Sovjetski zvezi ter dosegel dogovor o mednarodni konferenci pod pokroviteljstvom ZDA in SZ. Arabske države so sprejele izraelsko zahtevo, da PLO ne sme biti neposredno navzoč na pogajanjih,¹⁴⁶ Izrael pa je ugodil arabski zahtevi, da morajo pogovori temeljiti na res. VS 242 (1967) in res. VS 338 (1973), to je na načelu 'zemlja za mir'. Vsi so se tudi strinjali, da morajo plenarna zasedanja čim prej preiti v neposredna pogajanja (Schulzinger 1994: 375).

Oktobra 1991 se je v Madridu v Španiji začela zgodovinska mirovna konferenca, ki so se je udeležili Izrael, Sirija, Libanon in palestinsko-jordanska delegacija. Neposredni pogovori so kmalu sledili v Washingtonu, a so se ti zaradi sporov glede sedežnega reda sprevrgli v srečevanja na hodnikih. Poleg tega so morali palestinske delegate prej odobriti Izraelci, največji problem pa je bil izraelski premier Šamir, saj je med njim in Bushem, predvsem zaradi Šamirjeve nepopustljivosti pri judovskih naselbinah, prišlo do velikega spora (Beinin

---

¹⁴⁵ Arabske države, kot tudi večina drugih, so v protiiraški koaliciji sodelovale zaradi svojih ekonomskih in drugih interesov. Busheva administracija si je vzdržan glas Kitajske pridobila tako, da je po diplomatski izolaciji države zaradi krvavega obračunu s študenti med protesti na Trgu nebeškega miru leta 1989 na obisk v Washington povabila kitajskega zunanjšega ministra. Več milijard dolarjev je za svoje propadajoče gospodarstvo prejela Sovjetska zveza. Egiptu je bilo odpisanih 7 milijard dolarjev dolga, Izrael pa je prejel dodatno gospodarsko pomoč vredno, 13 milijard dolarjev (Gerson 1994: 77).

¹⁴⁶ Palestinskim delegatom iz vzhodnega Jeruzalema je bila udeležba na pogajanjih prepovedana, ker je bil po izraelskem prepričanju ta del Jeruzalema del Izraela. Čeprav je bil PLO izključen s pogajanj, so se njegovi voditelji pogosto posvetovali in svetovali palestinskim predstavnikom na pogajanjih (Beinin in Hajjar 2001).

in Hajjar 2001; Calvocoressi 1968/2001: 438). Bush Šamirjevim obljubam ni več verjel, volitve v Izraelu pa so bile idealen čas, da se ga znebi. Tukaj sta se spet pokazali moč dolarjev in izraelska odvisnost od ameriške finančne pomoči. Ameriška vlada je umaknila jamstva za 10 milijard dolarjev zasebnih posojil Izraelu, ki jih je ta potreboval za naselitev na stotisoče judovskih priseljencev iz držav nekdanje Sovjetske zveze.¹⁴⁷

Volitve junija 1992 so prinesle za Washington zadovoljiv preobrat. Likud so na oblasti zamenjali laburisti s premierjem Jicakom Rabinom. Rabin je takoj upočasnil graditev naselbin, Busheva administracija in kongres pa odobrila jamstva za posojila (Schulzinger 1994: 375-376).

Premier Rabin je obljubil hitro sklenitev izraelsko-palestinskega sporazuma, kar je občutno otoplilo ledeno klimo na pogajanjih.¹⁴⁸ Po Rabinovem prevzemu oblasti pa so se življenjske razmere na zasedenih ozemljih zelo poslabšale, kar je palestinskim predstavnikom jemalo verodostojnost na pogajanjih v Washingtonu. Zaradi zastoja na pogajanjih, poslabšanja gospodarskega položaja in kratenja človekovih pravic na Zahodnem bregu in v Gazi se je povečevalo nasprotovanje skrajnih palestinskih gibanj PLO-ju. Napadi Hamasa in Islamskega džihada na Izrael so razmere še zaostri. Ironično je, da so pred intifado izraelske oblasti pomagale pri razvoju skrajnih gibanj, da bi ta razdelila Palestince na zasedenih ozemljih. Pozneje so Izraelci obžalovali, da so spodbujali politični islamizem kot alternativo zmernemu PLO-ju. Tudi Rabin je priznal, da Hamas, Islamski džihad in druga skrajna gibanja bolj ogrožajo Izrael kot PLO, čeprav so njihove napade vedno izrabili za zagovarjanje svojih trdih stališč do Palestincev (Beinin in Hajjar 2001).

Zastoj na pogajanjih so povzročile tudi predsedniške volitve v ZDA. Globalistično usmerjenega Busha je premagal demokratski kandidat Bill Clinton, ki je Američanom ponujal več angažiranosti doma. Zaradi volitev so ZDA zmanjšale svojo vlogo pri pogajanjih, kar pa je Clinton po volitvah hitro nadomestil, saj je bil bolj odprt za pogovore in se je ponudil kot dejaven posrednik (Beirman 1997: 270).

---

¹⁴⁷ To dokazuje tudi poznejše priznanje Šamirja, da ni nameraval skleniti sporazuma s Palestinci ter da je načrtoval čim daljše zavlačevanje pogajanj – po 10 letih pa bi bilo naseljevanje Zahodnega brega uspešno končano (Beinin in Hajjar 2001).

¹⁴⁸ Pogajanja v Washingtonu so popolnoma zastala decembra 1992, potem ko je bil 13. decembra ugrabljen izraelski obmejni policist Nisim Toledano. Dva zamaskirana moška, ki sta trdila, da sta pripadnika Hamasa, sta na sedež Rdečega polmeseca v mestu El Bira na Zahodnem bregu prinesla osebno izkaznico Toledana in pismo za izraelske oblasti, v katerem sta zahtevala izpustitev ustanovitelja Hamasa šejka Jasina, ki je bil v izraelskem zaporu od leta 1989. Ko so čez dva dni našli izmaličeno truplo Toledana, se je sicer neenotni izraelski vladni kabinet odločil za izgon 415 Palestincev, ki so jih brez pravne podlage obtožili, da so skrajni islamistični aktivisti. Z dvaindvajsetimi avtobusi so jih nemudoma odpeljali na jug Libanona. Palestinska delegacija v Washingtonu pa je sporočila, da so pogajanja prekinjena, dokler se deportirani Palestinci ne bodo smeli vrniti domov (Beinin in Hajjar 2001; Bregman in El-Tahri 1998: 224-226).

3.10.2. Tajni pogovori

Jicak Rabin se je le odločil spremeniti izraelsko dolgoletno izolacijo PLO-ja kot političnega partnerja. K temu ga je prisilila tudi intifada, ki je bila po petih letih še vedno nerešljiv problem za Izrael. Tudi cena okupacije se je drastično povečala. Pred intifado je zasedena ozemlja nadzorovalo 15 tisoč izraelskih vojakov ob pomoči pomembne mreže palestinskih obveščevalcev. Intifada je to mrežo pretrgala, kar je prisililo Izrael, da zagotovi še bolj temeljit vojaški nadzor. Na vrhuncu intifade je bilo na zasedenih ozemljih kar 180 tisoč izraelskih vojakov. Zadeve je za Izrael otežil še prihod več kot pol milijona judovskih priseljencev iz Rusije, ki so potrebovali nastanitev in delo (Selfa 1998).¹⁴⁹

Pogajanja v Washingtonu so bila del na Madridski konferenci zastavljenega okvira za nadaljnja mirovna pogajanja. V začetku decembra 1992, torej pred propadom pogajanj v Washingtonu, se je v Londonu sestala komisija, ki je usklajevala pogajanja na različnih ravneh in po različnih mestih. Takrat sta se prvič tajno srečala tudi finančni vodja PLO-ja Abu Ala in izraelski profesor Yair Hirschfeld.¹⁵⁰ Hirschfeld je z več kot dvournim srečanjem kršil izraelski zakon, ki je prepovedoval neposredne stike s predstavniki PLO-ja. Ker je bil sestanek uspešen, so se tajna pogajanja na pobudo norveškega socialista Terjeja Roed-Larsna konec januarja 1993 nadaljevala v Oslu (Bregman in El-Tahri 1998: 226-227). Za tajno izraelsko-palestinsko epizodo na Norveškem je vedela peščica ljudi, med drugimi Clinton in egiptovski predsednik Mubarak. Tudi sam Rabin o tajnih pogajanjih ni bil obveščen že na začetku, za izraelsko stran je pogajanja usklajeval zunanji minister Šimon Peres. Za uspeh pogajanj je bil s svojo aktivno vlogo zaslužen norveški zunanji minister Jochan Joergen Holst. Pogovori so se končali avgusta 1993 in novica o izraelsko-palestinskem dogovoru je presunila svet (Department of Public Information 1994).

Do znamenitega stiska rok med Rabinom in Arafatom pred Belo hišo je prišlo 13. septembra 1993. Izrael in PLO sta izmenjala pismi o priznanju: Izrael je priznal PLO kot predstavnika Palestincev, PLO pa Izraelu pravico do obstoja. Hkrati sta obe strani podpisali tudi obširno Deklaracijo o načelih, ki je načrtovala nadaljnji potek mirovnega procesa (Beinin in Hajjar 2001).

Poglejmo nekaj najpomembnejših členov. V prvem členu Deklaracije o načelih sta sprti strani zapisali, da je cilj mirovnih pogajanj tudi ustanovitev začasnega avtonomnega palestinskega organa, izvoljenega Sveta, ki bo v prehodnem obdobju – ne daljšem od petih let – vladal Palestincem na Zahodnem bregu in v Gazi; končni status bosta strani dosegli v skladu

---

¹⁴⁹ Vendar je bil to zgolj kratkoročni problem, saj so novi priseljenci občutno izboljšali izraelski demografski položaj (Beirman 1997: 264).

¹⁵⁰ Podrobneje o pogajalskem procesu in njegovih okoliščinah Bregman in El-Tahri (1998: 225-255).

z res. VS 242 (1967) in res. VS 338 (1973). Četrty člen predvideva jurisdikcijo Sveta nad Zahodnim bregom in Gazo, razen pri vprašanjih, na katera bodo našli odgovore na pogajanjih o končnem statusu. Gaza in Zahodni breg sta enotna ozemeljska enota, katere celovitost bo v prehodnem obdobju ohranjena. Peti člen določa začetek prehodnega obdobja z izraelskim umikom iz Gaze in z območja Jerihe, pogajanja o končnem statusu pa naj bi se začela čim prej, najpozneje pa v treh letih po uveljavitvi predhodnega obdobja. Pogajanja o končnem statusu bodo prav tako vsebovala vprašanja Jeruzalema, beguncev, judovskih naselbin, varnostnih zagotovil, mej, odnosov in sodelovanja s sosedi ter drugih skupnih interesov. Sedmi člen pravi, da bosta palestinska in izraelska stran dosegli t. i. začasni sporazum, ki bo predvidel sestavo Sveta ter prenos oblasti in odgovornosti z izraelske vojaške oblasti in civilne uprave na Svet. Ko bo začel delati Svet, bo izraelska civilna uprava razrešena in vojaške sile se bodo umaknile. V trinajstem členu pa je določeno, da se bo izraelska vojska iz Gaze in Jerihe umaknila, ko bo začela veljati deklaracija oz. najpozneje na predvečer volitev v Svet.

Deklaracija o načelih je pomenila prvi korak t. i. mirovnega procesa po Oslu, ki je palestinsko stran že na samem začetku potisnila v slabši položaj. Said (2001: 32-33) namreč poudarja, da po Deklaraciji o načelih območja, na katerih naj bi Palestinci dobili avtonomijo, še vedno ne bi uživala suverenosti. To bi lahko dobila šele po pogajanjih o končnem statusu. Še več, če natančneje pogledamo določila Deklaracije o načelih, ta Izraelu dopuščajo nadaljnjo okupacijo ozemelj, zasedenih v vojni leta 1967, v štirih aneksih k pogodbi pa se je, denimo, PLO strinjal, da Izrael tudi po umiku vojske z določenih ozemelj skrbi za zunanjo varnost ter za notranjo varnost in red v judovskih naselbinah, izraelske vojaške sile in civilisti pa lahko še naprej prosto uporabljajo ceste v Gazi in na območju Jerihe. Selfa (1998) meni, da je Izrael tudi po Deklaraciji o načelih ohranil popoln nadzor nad zasedenimi ozemlji, saj je 'varoval' meje palestinske oblasti in lahko kadar koli vojaško posredoval. Po mnenju Selfe in številnih drugih avtorjev¹⁵¹ je z Deklaracijo o načelih Izrael vpeljal apartheidski režim na zasedenih ozemljih. Said (2001: 33) pa še dodaja, da je v Deklaraciji o načelih govora le o Zahodnem bregu in Gazi, torej o dvaindvajsetih odstotkih Palestine, ki jo je Izrael zasedel med šestdnevno vojno leta 1967. Palestinski pogajalci so se po Saidovem mnenju popolnoma odpovedali preostalim osemindesetim odstotkom Palestine. Ponovimo, da je Delitveni načrt OZN-a leta 1947 judovski državi dodelil 56 % ozemlja, torej bi se lahko Palestinci pogajali vsaj še za 22 % ozemlja, ki ga je Izrael zasedel med prvo vojno leta 1948.

---

¹⁵¹ V zborniku *The New Infidafa: Resisting Israel's Apartheid*, Carey (ur.) 2001.

Ker je PLO-ju grozila nadaljnja dezintegracija, je Arafat zgrabil priložnost in privolil v kompromis, ki mu je tudi na mednarodnem prizorišču podelil oblast nad Palestinci in mu s PLO-jem omogočil vrnitev v Gazo iz izgnanstva v Tuniziji (Selfa 1998).¹⁵² Številni Palestinci in mirovni aktivisti po svetu so bili slepo prepričani, da bodo sporazumi po Oslu (1994 – sporazum o Gazi in Jerihi, 1995 – sporazum o Zahodnem bregu in Gazi (Oslo II), 1997 – Hebronski protokol, 1998 – memorandum, sklenjen v Wye Riverju, 1999 – sporazum, sklenjen v Šarm el Šejku) postopno odpravili izraelsko okupacijo in da bo na koncu procesa na Zahodnem bregu in v Gazi ustanovljena nova, neodvisna palestinska država. Današnje stanje pa jasno priča, da so vsi ti sporazumi le še dodatno utrdili izraelsko vojaško okupacijo in podvojili število judovskih naseljencev (Pacheco 2001: 202). So pa zelo uspešno uničili palestinsko gospodarstvo. Posrednik OZN-a na Bližnjem vzhodu Terje Roed-Larsen je konec leta 2001 predstavil poročilo s katastrofalnimi podatki: polovica Palestinecev na zasedenih ozemljih živi z manj kot dvema dolarjem na dan, 46 % jih živi v revščini, samo leta 2001 je imelo palestinsko gospodarstvo zaradi restriktivnih izraelskih ukrepov kar 3,4 milijarde dolarjev izgube. Roed-Larsen je poročilo sklenil s pesimistično ugotovitvijo, da razmere še nikoli niso bile tako slabe.¹⁵³

Izrael je Palestincem zaprl tudi dostop do naravnih virov, še posebej do vode. Izraelske sile še vedno nadzorujejo skoraj vse vodne vire na Zahodnem bregu; kakih 80 odstotkov vode dobijo Izrael in judovski naseljenci na Zahodnem bregu, Palestinci pa le tretjino toliko, kar po mnenju palestinskih strokovnjakov zadostuje za zadovoljitev manj kot polovice osnovnih potreb. Na zasedenih ozemljih velja prepoved kopanja vodnjakov, ampak samo za Palestinece; judovskim naseljencem je to dovoljeno (Jehl v Thomas 1999: 274, 285).

Pred takim razvojem dogodkov so opozarjali mnogi v palestinski politični eliti. Palestinska predstavnica Hanan Ašravi je ob pogledu na Deklaracijo o načelih dejala:

Jasno je, da tisti, ki so sprejeli ta dogovor, niso živeli pod okupacijo. Odložili ste problema naseljevanja in Jeruzalema, ne da bi sploh dobili zagotovila, da bo Izrael prenehal graditi nove naselbine ... Kaj pa človekove pravice? Doma obstajajo volivci, ljudje v ujetništvu, katerih pravice morajo biti spoštovane, njihovo trpljenje pa odpravljeno. Kaj pa vse naše rdeče črte? Ozemeljska jurisdikcija in celovitost sta vsebinsko zanikani in prenos oblasti je popolnoma fiktiven, ... poznamo Izraelce in vemo, da bodo do konca zlorabili svojo moč, ki jo imajo kot okupatorji. Še preden se bomo

---

¹⁵² Kljub notranji opoziciji je imel Arafat takrat edini dovolj ugleda in legitimnosti v mednarodni skupnosti, da je lahko sklenil sporazum z Izraelom v imenu vseh Palestinecev. Za to, da je sprejel tako ohlapen dogovor, je bilo odločilno, da je bil po zalivski vojni PLO izjemno šibek, užival je malo podpore v arabskem svetu (Beinin in Hajjar 2001).

¹⁵³ UN Mediator: Palestinians suffering extreme poverty, 21. december 2001, *Haaretz* (http://www.mideastfacts.com/pal_extrem_pvrty.html, 18.6.2002).

pogovarjali o končnem statusu, bo Izrael trajno spremenil realnost na teh tleh (Pacheco 2001: 181).¹⁵⁴

Ker so o najpomembnejših elementih, kot denimo statusu beguncev, niso dogovorili, so mnogi palestinski begunci menili, da jih je PLO izdal, zato je notranja opozicija proti Arafatu naraščala (Selfa 1998). Palestinski nasprotniki sporazuma, sprejetega v Oslu, so trdili, da okvirni sporazum ni niti instrument za dekolonizacijo Zahodnega brega in Gaze niti mehanizem za to, da bi izraelsko-palestinskemu konfliktu priznali mednarodno legitimnost. Zanje je pomenil novo oviro, zgolj spremembo podlage za nadaljnji izraelski nadzor zasedenih ozemelj (Rabbani 2001: 75). Najpomembnejši palestinski gibanji Hamas in Islamski džihad sta zavrnila Deklaracijo o načelih in napovedali nadaljevanje svete vojne proti Izraelu (Milton-Edward 1996: 163).¹⁵⁵

Deklaracija o načelih je bila vendarle pomemben premik v izraelsko-palestinskih odnosih, čeprav so bile njene formulacije vse prej kot prelomne. Ključna vprašanja – judovske naselbine, begunci, status Jeruzalema – naj bi obravnavali na nadaljnjih pogajanjih. Pomembno je poudariti zavezo Izraela, da mora končna rešitev spora temeljiti na res. VS 242 (1967). Vendar je mirovni proces po Oslu namesto trajne rešitve pripeljal do še hujšega nasilja.

3.10.3. Od uboja Jicaka Rabina do izbruha druge intifade (1995 – 2000)

Tudi v Izraelu so obstajali srditi nasprotniki Osla in s tem premiera Rabina. Rabin je 4. novembra 1995 v Tel Avivu vodil mirno zborovanje proti nasilju, ki se je krepilo na obeh straneh. Sočasno so potekale demonstracije proti mirovnemu procesu, ki jih je organiziral vodja Likuda Benjamin Netanjahu. Demonstranti so nosili transparente, ki so prikazovali Rabina kot nacističnega oficirja. Palestinsko nasilje je kljub Arafatovim obljubam na zasedenih ozemljih le naraščalo, pri provokacijah pa so sodelovali tudi desničarski judovski naseljenci in verski fanatiki. Na Zahodnem bregu so nekateri rabini razglasili premierja Rabina za izdajalca in izganjalca Judov, ki si zasluži smrt.¹⁵⁶ Jicak Rabin je svoj zadnji govor, preden so ga pokosili strelji desničarskega naseljenca in verskega fanatika Jigala Amirja, končal zelo optimistično: »To zborovanje mora Izraelcem, Judom po vsem svetu, ljudem v

---

¹⁵⁴ Podobno je Arafata opozoril tudi sirski predsednik Asad: »To je sicer tvoj problem, vendar te moram opozoriti, da vsaka vrstica v sporazumu, sklenjenem v Oslu, kliče po novem sporazumu. Sporazum, dogovorjen v Oslu, je zelo skrivnosten, kadar je dokument skrivnosten, je navadno v prid močnejši strani« (The Peace Process, 2002, *Middle East, Zionism, Peace, Iraq*, http://www.mideastfacts.com/index_pcprcs.html, 9.5.2002).

¹⁵⁵ Podrobneje o razvoju in vlogi palestinskih gibanj ter njihovih prizadevanjih za reislamizacijo Palestine Milton-Edward (1996: 145-210).

¹⁵⁶ Rabin je dejal: »Bil sem vojak 27 let. Dolgo sem se bojeval, saj ni bilo možnosti za mir. Verjamem, da zdaj obstaja možnost za mir, velika možnost« (Last Speech of Yitzhak Rabin, 2002, *MidEastWeb* (<http://www.mideastweb.org/Rabin1995.htm>), 20.6.2002).

arabskem svetu in vsekakor vsemu svetu poslati sporočilo, da si Izraelci želijo miru, da podpirajo mir.« Nekaj minut potem ga je Amir ustrelil, da bi preprečil nadaljevanje mirovnega procesa.¹⁵⁷

Umor je vpeljal novo notranjo izraelsko dinamiko, saj so fanatične judovske skupine sprejele politične atentate kot del kampanje proti sporazumu, sprejetem v Oslu. V sedmih letih po podpisu Deklaracije o načelih so sklenili še druge sporazume, vendar je bilo njihovo izvajanje ohromljeno zaradi nepripravljenosti Izraela, da bi Palestincem prepustili nadzor na zasedenih ozemljih. Ob novih sporazumih pa je Izrael postavljajl še dodatne zahteve (Beinin in Hajjar 2001).

Črnogledje napovedi Hanan Ašravi so se uresničevale. Še zlasti po tem, ko je po umoru Rabina oblast spet prevzel Likud, ki je zavrnil vsakršno povezavo z Rabinovo smrtjo.¹⁵⁸ Na volitvah leta 1996 je bil za predsednika vlade izvoljen Benjamin Netanjahu, odkrit nasprotnik mirovnega procesa po Oslu, večino v knesetu pa so dobili Likud in druge desne stranke.¹⁵⁹ Z napovedjo gradnje novih naselbin v vzhodnem Jeruzalemu je že na začetku opozoril, da ne namerava upoštevati mirovnega procesa po Oslu. Temu se je 'prilagodila' tudi Clintonova administracija. ZDA so mirovni proces in sporazume, ki so temeljili na Deklaraciji o načelih podpirale bolj zaradi možnosti, da prinesejo stabilnost regiji, kot zaradi same vsebine (Beinin in Hajjar 2001; Calvocoressi 1968/2001: 442).

Počasnost uresničevanja mirovnega procesa po Oslu so Izrael in ZDA opravičevali s potrebo po zagotovitvi varnosti Izraela, varnosti palestinske oblasti (*Palestinian Authority*) niso omenjali (Said 2001: 41). Nerazumljive so bile tudi koncesije, ki jih je PLO z vsakim novim sporazumom podelil Izraelu. Med pogajanji o izraelsko-palestinskem začasnem sporazumu o Zahodnem bregu in Gazi, imenovanem tudi Oslo II, katerega namen je bil razširitev palestinske oblasti, je izraelska stran predlagala graditev več cest, ki bi omogočile umik izraelskih sil. Palestinska oblast se je strinjala in Izraelu dovolila odvzem velikih površin palestinske zemlje za gradnjo, ne da bi podrobneje proučila načrt, ki je pravzaprav s 400 kilometri novih cest povezal Izrael z judovskimi naselbinami. S Hebronskim protokolom, podpisanim 1997, je palestinska oblast spet nerazumljivo popustila Izraelcem, ko je ne le privolila v to, da naselbine ostanejo v Hebronu, ampak izraelski vojski podelila tudi suverenost nad petino mesta. Kako absurdno je bilo to, dokazuje podatek, da izraelska vojska

---

¹⁵⁷ Last Speech of Yitzhak Rabin, 2002, *MidEastWeb* (<http://www.mideastweb.org/Rabin1995.htm>, 20.6.2002).

¹⁵⁸ Last Speech of Yitzhak Rabin, 2002, *MidEastWeb* (<http://www.mideastweb.org/Rabin1995.htm>, 20.6.2002).

¹⁵⁹ K takemu izidu volitev so bistveno pripomogli samomorilski napadi Hamasa in Islamskega džihada (Beinin in Hajjar 2001).

še leta 2003 v 'svojem' delu Hebrona varuje kakih 500 judovskih naseljencev in hkrati nadzoruje 40 tisoč Palestincev v tej petini mesta (Pacheco 2001: 192-194).¹⁶⁰

Palestinska oblast je leta 1998 naredila še en korak naprej, da bi prepričala Izrael o svojih miroljubnih namenih. Palestinski zakonodajni svet je 14. decembra 1998 na zasedanju v Gazi odpravil člene v palestinski ustavi, ki govorijo o uničenju Izraela. Izraelski premier Netanjahu je odločitev pozdravil in se zavzel za nadaljnje izvajanje mirovnega procesa. Zasedanja v Gazi se je udeležil tudi ameriški predsednik Clinton, ki je bil prvi ameriški predsednik na ozemlju pod palestinsko oblastjo.¹⁶¹

Sporazumi po Oslu so reševanje izraelsko-palestinskega spora pogojevali z ureditvijo spora zaradi zasedenih ozemelj. Izrael je bil prepričan, da bo ob pomoči palestinske oblasti lahko vpeljal učinkovit varnostni sistem na zasedenih ozemljih, medtem ko je bila palestinska oblast naivno prepričana, da bo okupacija počasi odpravljena (Andoni 2001: 210). Pachecova (2001: 202) opozarja, da je palestinska oblast nespametno in v želji po čimprejšnji neodvisni državi zanemarila mednarodnopravne pravice, ki jih Palestincem na zasedenih ozemljih priznava 4. ženevska konvencija. Namesto, da bi te pravice uveljavila, je palestinska oblast 'dovolila', da je leta 2002 na zasedenih ozemljih že več kot 400 tisoč judovskih naseljencev,¹⁶² trpljenje več kot treh milijonov Palestincev pod izraelsko okupacijo pa se stopnjuje.

Leta 1999 je Izrael dobil novo, laburistično vlado. Premier Ehud Barak je nadaljeval agresivno politiko naseljevanja Zahodnega brega in Gaze. Konec leta 2000 je napovedal gradnjo 10 tisoč stanovanjskih enot ter odobril 25 milijonov dolarjev za gradnjo stavb in infrastrukture naslednje leto, aprila 2000 pa je podoben znesek namenil za graditev t. i. obvoznih cest za integracijo judovskih naseljencev in še večjo izolacijo Palestincev (Chomsky 2001: 15).¹⁶³

Kljub temu je ob prevzemu oblasti Barak zatrdil, da bo sodeloval tako s Palestinci kot s Sirci. Septembra 1999 je bil tako v Šarm el Šejku podpisan sporazum, ki je predvideval nadaljnji umik izraelskih sil z Zahodnega brega ter začrtal potek mirovnega procesa do

---

¹⁶⁰ Hebron je sveti kraj za jude in muslimane. Za jude, ki ga imenujejo Hevron, ima poseben pomen predvsem zato, ker naj bi tam živel Abraham, oče judovstva, okrog leta 1010 pr. n. št. pa je bil Hebron osem let tudi sedež Davidovega kraljestva. Ob Abrahamu in njegovi ženi Sari naj bi bili v tako imenovani grobnici patriarhov v Hebronu pokopani še sin Izak in vnuk Jakob ter njuni ženi. Za muslimane ima Hebron ali Al Khalil al Rahman tudi zaradi Abrahama (prijatelja usmiljenega ali predhodnika preroka Mohameda) poseben pomen, saj Abrahama spoštujejo kot ustanovitelja monoteizma. Prav tako je nedaleč od Hebrona ena največjih judovskih naselbin na Zahodnem bregu Kirjat Arba, ki je žarišče judovskega ekstremizma. Dne 25. februarja 1994 je judovski skrajnež Baruch Goldstein med molitvami v mošeji ubil 29 Palestincev (Hiro 1996: 109).

¹⁶¹ *Jewish Virtual Library* (<http://www.us-israel.org/jsource/Peace/revoked.html>, 20.7.2003).

¹⁶² *Foundation for Middle East Peace*, 2002 (<http://www.fmep.org/reports/2002/sr0203.html>, 21.6.2002).

¹⁶³ V 1990. letih se je število judovskih naseljencev na zasedenih ozemljih skokovito povečalo. V sedmih letih po stisku rok pred Belo hišo je (brez Jeruzalema) naraslo kar za 77 % ali s 110 000 na 195 000 (Rabbani 2001: 76).

podpisa končne izraelsko-palestinske mirovne pogodbe 13. septembra 2000. Maja 2000 je Barak kljub nasprotovanju najvišjih vojaških krogov odpoklical izraelske sile z juga Libanona, kar je generalni sekretar OZN-a Kofi Anan potrdil kot uradno izpolnitev res. VS 425 (1978) (Rabbani 2001: 69).¹⁶⁴ Četudi je trajalo 22 let, je Barak naredil pomemben, tudi psihološki korak naprej pri normalizaciji odnosov z Arabci.

Ameriški predsednik Clinton je julija leta 2000, da bi pred koncem svojega mandata skušal še enkrat pomagati pri rešitvi bližnjevzhodne krize, povabil Arafata in Baraka v Camp David, kjer bi se dogovorili o dokončnem mirovnem sporazumu. Obe strani sta namreč september 2000 postavili kot zadnji rok za doseg sporazuma. Dvotedenska pogajanja so se 24. julija končala brez dogovora. Na pogajanjih je namreč Barak določil t. i. rdeče črte:

1. Izrael se ne bo nikoli umaknil na meje pred 4. junijem 1967;
2. vse judovske naselbine na zasedenih ozemljih ne bodo odstranjene, večino, s kakimi 80 % judovskih naseljencev, jih bo Izrael anektiral;
3. delitev Jeruzalema ne pride v poštev – vzhodni Jeruzalem s 175 tisoč judovskimi naseljenci bo ostal pod izraelskim nadzorom;
4. Izrael ne bo pod nobenim pogojem sprejel zakonske ali moralne odgovornosti za palestinske begunce, čeprav bi simbolično privolil v vrnitev 50 000 beguncev;
5. zahodno od reke Jordan ne bo nikoli stala arabska vojska (Beinin in Hajjar 2001; Rabbani 2001: 78).¹⁶⁵

Sicer je vsebina pogovorov še vedno zelo nejasna, voditelja Izraelcev in Palestincev pa sta prvič pogovarjala tudi o usodi Jeruzalema. Po pogovorih je Barak trdil, da je obrnil vsak kamen, vendar Arafat ni bil pripravljen popustiti. Čeprav je bil govor o palestinskem nadzoru od 90 do 95 % Zahodnega brega, ponudba na mizi menda ni preseгла 60 %. Po Clintonovem predlogu naj bi Palestinci dobili 85 % Zahodnega brega, kar pa naj bi potem Izraelci zmanjšali na 80 % (De Jong v Rabbani 2001: 78/88). Kakor koli že, Palestinci Barakovih predlogov niso sprejeli, še posebej je bila za ves muslimanski svet nesprejemljiva priključitev vzhodnega Jeruzalema Izraelu. Arafat se je domov vrnil kot velik zmagovalec, ker se ni uklonil ameriškim pritiskom, medtem ko je Baraka doma pričakala vladna kriza. Koalicijski partnerji so ga obtožili prevelikega popuščanja Palestincem, čeprav je bil v mednarodnih krogih za propad pogajanj kriv Arafat (Beinin in Hajjar 2001).

---

¹⁶⁴ Res. VS 425 (1978) je bila sprejeta v obdobju Carterjeve administracije in je pozvala Izrael k ustavitvi vojaških operacij na jugu Libanona in k umiku izraelskih sil. Hkrati je pozvala k doslednemu spoštovanju ozemeljske celovitosti Libanona, niti omenila pa ni sirskih enot, ki so bile v Libanonu od leta 1976 (<http://www.mideastweb.org/425.htm>, 20.6.2002).

¹⁶⁵ Podrobneje tudi na spletni strani Crossroads of Conflict, 2000, *Foundation for Middle East Peace* (<http://www.fmep.org/reports/2000/sr0012.html>, 22.6.2002).

Kljub porazu Barak še ni bil pripravljen odnehati. Dne 25. septembra je v svoji rezidenci na večerji gostil Arafata. Čeprav je nasilje naraščalo, je bilo možnosti za večji izbruh nemirov malo. Palestinska oblast je politične sile, ki bi z novo palestinsko vstajo največ pridobile, palestinske levičarje in islamistične skrajneže po Oslu učinkovito nevtralizirala, pri zmanjšanju vloge Hamasa in Islamskega džihada pa sta ji pomagala ameriška obveščevalna agencija CIA in Izrael. Tudi Izraelci so bili pazljivi, saj so se vsi zavedali, da bi večji val nasilja uničil izraelsko-palestinsko sodelovanje, ki je temeljilo na sporazumu, sprejetem v Oslu. (Rabbani 2001: 70).

Clintonova administracija si je iskreno prizadevala za rešitev spora, a je ob tem trdno stala na izraelski strani. Vse poprejšnje ameriške administracije so sprejele mednarodni konsenz, ki je rešitev arabsko-izraelskega spora predvidel na temelju res. VS 242 (1967), kljub Kissingerjevi interpretaciji, da se bo Izrael umaknil, ko in kot bodo to odločili Izrael in ZDA. Clintonova administracija je ta konsenz dodatno omajala, ko je decembra 1993 na zasedanju OZN-a uradno sporočila, da so po podpisu Deklaracije o načelih vse dotodanje resolucije OZN-a »zastarele in anahronistične« (Chomsky 2001a: 11). S propadom pogajanj v Camp Davidu in z zamenjavo oblasti v Izraelu februarja 2001, ko je po začetku druge, t. i. intifade Al Aksa na oblast prišel stari znanec Palestinec Ariel Šaron, je bilo vsem jasno, da je mirovni proces po Oslu dokončno propadel.

Dne 28. septembra 2000 se je vodja Likuda in poslanec v knesetu Ariel Šaron s tisoč pripadniki policije izzivalno sprehodil mimo mošeje Al Aksa in obiskal muslimansko svetišče Haram al Šarif. S tem je hotel pokazati, da ima vsak Izraelec pravico do prostega vstopa v svetišča in na verske obrede. Naslednjega dne, po petkovih molitvah, je premier Barak pred Al Akso preventivno poslal vojaške enote (Said 2001: 27). Palestinci so v vojake vrgli nekaj kamnov, izraelski odgovor pa je bil silovit. Izraelski vojaki so ubili šest Palestinec, ranili pa jih približno 200. Dne 1. oktobra so izraelski helikopterji napadli Gazo. V podobnem napadu dan potem je bilo ubitih 10 Palestinec, več kot 35 pa ranjenih. Dne 3. oktobra so helikopterji napadli stanovanjska območja in druge civilne tarče v Gazi in na Zahodnem bregu in sprožili spiralo nasilja (Chomsky 2001b).

Nova intifada se je v nasprotju s prvo začela silovito, z množičnimi spopadi in številnimi žrtvami. Tokrat je vključevala tudi mirni del: organiziranje množic za proteste proti simbolom okupacije, nadzornim točkam, vojaškim postojankam, judovskim naselbinam. Pomembno je bilo tudi, da so se palestinskim mirnim demonstracijam pridružile tudi manjše izraelske mirovne skupine. Vendar je mirne proteste proti okupaciji popolnoma zasenčilo nasilje obeh strani (Andoni 2001: 212-213).

Vprašanje je, ali bi se Izrael odločil za zaostritev razmer, če ne bi prej ves september potekale skupne vojaške vaje z Američani, ki so Izraelu poslali najsodobnejše opremljene vojaške helikopterje. Skupna vaja, četudi je bila zgolj hipotetično namenjena ponovnemu zavzetju zasedenih ozemelj, je Izraelce vojaško utrdila. Ko so 3. oktobra 2000 izraelski piloti z ameriškimi helikopterji že obstreljevali palestinske položaje na Zahodnem bregu in v Gazi, so izraelski mediji sporočili novico o največjem vojaškem dogovoru med ZDA in Izraelom v zadnjem desetletju. Dogovor je predvideval dostavo najsodobnejših ameriških vojaških helikopterjev Izraelu in delov za starejše helikopterje, s katerimi bi povečali njihovo zmožnost napadanja civilnih ciljev (Chomsky 2001b).

Zaradi politične vloge, ki so jo imeli pri novi intifadi dokaj trdno postavljeni temelji palestinske oblasti, je bil cilj druge intifade uveljavitev trajnega miru. Politično vlogo palestinske oblasti pa so izpodkopavala skrajna palestinska gibanja, ki so se spet zatekla k samomorilskim napadom (Rabbani 2001: 78; Andoni 2001: 213). Čeprav je Arafat uradno obsojal take napade, so prav ti olajšali delo premierju Šaronu, saj je tako pred ZDA in mednarodno skupnostjo brez težav upravičeval silovite povračilne akcije proti Palestincem. Palestinska skrajna gibanja so do maja 2002 pripravila 34 večjih samomorilskih napadov, izraelska vojska pa jih je veliko uspešno preprečila.¹⁶⁶

Z novo vstajo je že tako pešajoče palestinsko gospodarstvo tako rekoč propadlo. Najhuje je v Gazi, kjer v revščini živi več kot 80 % Palestincev, na Zahodnem bregu približno 65 %. Zaradi intifade je Izrael zaprl meje zasedenih ozemelj in od oktobra 2000 do marca 2001 je kar 250 tisoč Palestincev ostalo brez službe. Izraelske sile so med oktobrom 2000 in aprilom 2001 na palestinskih ozemljih izruvale več kot 180 tisoč sadnih in gozdnih dreves in uničile 3,7 milijona kvadratnih metrov palestinskih obdelovalnih površin, zato je še približno 40 tisoč palestinskih kmetov prenehalo delati. Z oviranjem uvoza surovin je Izrael povzročil zaprtje palestinskih tovarn in uničenje trgovine. Več kot 100 tisoč Palestincev v Gazi in na Zahodnem bregu je ostalo brez zaposlitve. Aprila 2001 je bila stopnja brezposelnosti približno 40 %, v prvih devetih mesecih leta 2000, torej pred začetkom intifade, pa 11 % (Roy 2001: 104). Ko Said (2001: 42) pretresa te razmere, razočarano ugotovi, da je mirovni proces dokončno propadel, da je palestinski pogajalski aparat pod Arafatovim vodstvom neučinkovit, da se je okupacija preveč zavlekla, da so mirovna pogajanja prinesla izjemno malo napredka in da ljudje že predolgo trpijo.

---

¹⁶⁶ Reuters, 8.5.2002.

3.11. Mednarodni konsenz 2001

In ameriški odgovor? Predsednik Clinton je pred odhodom z oblasti imenoval neodvisno komisijo pod vodstvom nekdanjega ameriškega senatorja Georgea Mitchlla (komisija za ugotavljanje dejstev, ustanovljena v Šarm el Šejku),¹⁶⁷ čigar naloga je bila raziskati in ugotoviti dejansko stanje v Izraelu in na palestinskih zasedenih ozemljih.¹⁶⁸ Komisija je 30. aprila 2001 predstavila zadnja zaostrovanja v izraelsko-palestinskem sporu in predlagala rešitve. Mitchllovo poročilo predstavlja nekakšen nov mednarodni konsenz glede izraelsko-palestinskega spora po izbruhu druge intifade.

Poročilo v uvodu ugotavlja, da si morata Izrael in palestinska oblast ponovno, in to čim prej, pridobiti zaupanje, saj so se razmere skrajno zaostriale. Izrael mora takoj ustaviti gradnjo novih naselbin in ustaviti širjenje obstoječih, t. i. naravno rast. Palestinska oblast pa naj bi storila vse, da bi ustavila nasilje palestinskih skrajnežev. Komisija je ugotovila, da nobena stran ni naredila dovolj oz. da sta obe izbrali najslabšo možnost – nasilje.

Poročilo v delu z naslovom *Kaj se je zgodilo?* ugotavlja, da kljub pozivom palestinske oblasti in ZDA izraelski premier Barak Arielu Šaronu v spremstvu tisoč policistov ni prepovedal obiska Svetišča na skali, ker je bil Šaron njegov protikandidat na bližnjih volitvah. Barak je komisiji ta obisk opisal kot notranjepolitično dejanje, ki je bilo usmerjeno proti njemu. Kljub izraelskim obtožbam, da je palestinska oblast načrtovala novo vstajo, komisija ugotavlja, da ni dokazov, ki bi to podprli. Vsekakor pa izraelska vlada ni preprečila uporabe smrtonosne sile proti neoboroženim palestinskim demonstrantom, medtem ko palestinska oblast ni skušala omejiti demonstracij in nadzorovati nasilja, ko se je to začelo. Zato komisija na koncu ugotovi: »Šaronov obisk ni povzročil intifade Al Aksa, vendar je bil časovno slabo načrtovan in njegov provokativni učinek bi moral biti predviden ... Bolj kot to pa so pomembni dogodki, ki so sledili: odločitev izraelske policije, da 29. septembra 2000 uporabi smrtonosno silo proti palestinskim demonstrantom, in nadaljnji neuspešni poskusi obeh strani, da bi razmere umirili.«

V delu poročila *Povrniti zaupanje* o terorizmu piše, da mora palestinska oblast jasno povedati svojim ljudem in Izraelcem, da je terorizem nesprejemljiv, ter sprejeti ostre ukrepe in kaznovati storilce, ki delujejo znotraj njene jurisdikcije. V nadaljevanju je poročilo neprizanesljivo do izraelske politike naseljevanja zasedenih ozemelj, saj naj bi bilo »ustavitev

---

¹⁶⁷ Komisijo so sestavljali še nekdanji turški predsednik Sulejman Demirel, norveški zunanji minister Thorbjørn Jagland, nekdanji ameriški senator Warren B. Rudman in visoki predstavnik EU za zunanjo in varnostno politiko Javier Solana (<http://usinfo.state.gov/regional/nea/mitchell.htm>, 20.12.2001).

¹⁶⁸ Vsi podatki, ki bodo sledili, so povzeti iz Mitchllovega poročila, ki ga je George Mitchell 30. aprila 2001 izročil ameriškemu državnemu sekretarju Colinu Powllu za predsednika Georgea W. Busha (<http://usinfo.state.gov/regional/nea/mitchell.htm>, 20.12.2001).

nasilja še posebej težko doseči, če izraelska vlada ne bo zamrznila vseh aktivnosti pri gradnji naselbin.«¹⁶⁹ Poročilo se ozre v zgodovino in pravi, da je imel Izrael od začetka podporo ZDA, ki so tudi v mednarodnih forumih večkrat edine podprle Izrael. Vendar naj bi celo pri tako tesnem odnosu prihajalo do razlik, predvsem glede izraelske vladne politike in prakse naseljevanja. Poročilo kot primer navaja izjavo državnega sekretarja Jamesa Bakerja dne 22. maja 1991:

Vsakič, ko sem šel v Izrael v zvezi z mirovnim procesom, med vsakim izmed mojih štirih obiskov, so me tam pričakala obvestila o gradnji novih naselbin. To izpodkopava politiko Združenih držav. To je prva zadeva, ki jo Arabci – arabske vlade, prva zadeva, ki jo Palestinci na ozemljih, katerih položaj je resnično brezupen, poudarjajo, ko se z njimi pogovarjamo. Mislim, da ne obstaja nobena večja ovira miru kot gradnja naselbin, ki se še kar nadaljuje – ne z zmanjšanim, temveč s pospešenim tempom.

Komisija navaja, da je bila politika, ki jo je v imenu administracije predsednika Georgea H. Busha opisal Baker, pravzaprav politika vseh ameriških administracij v zadnjih 25 letih. »Večina drugih držav, med njimi Turčija, Norveška in države Evropske unije, je bila tudi kritična do izraelskih naselitvenih aktivnosti, v skladu z njihovimi pogledi so te naselbine po mednarodnem pravu nezakonite in v neskladju s prejšnjimi dogovori.«

Poročilo naprej piše, da v prvih treh mesecih vstaje (od septembra do decembra 2000) Palestinci večinoma (v 73% incidentov) niso uporabljali orožja in eksplozivnih naprav. Kljub temu pa je bilo največ žrtev prav na palestinski strani. Poročilo izraelsko označitev spopadov, češ da gre za »oboroženi konflikt, ki ni vojna«, opredeljuje kot preobsežno, saj izraelska stran ne preiskuje okoliščin smrti Palestincev. Prav tako obstajajo razlike pri tem, kar je Izrael opredelil kot »ciljanje posameznih sovražnikov oz. njihove uboje«. PLO je tako početje označil za »zunajsodne usmrtitve«. Sicer je izraelska vlada priznala nekatere primere čezmerne uporabe sile, kajti ko se izraelski vojaki soočijo s palestinskimi demonstranti, ne razmišljajo o izraelski vojski proti Palestincem, ki mečejo kamne, temveč situacijo opredelijo predvsem z osebnega stališča. Do takih reakcij naj bi prihajalo predvsem zato, ker so na izraelski strani velikokrat proti veliki skupini palestinskih demonstrantov postavljeni mladi, neizkušeni vojaki, pogosto kar najstniki. Poročilo poziva izraelske varnostne sile k boljšemu nadzoru smrtno nevarne sile, da bi preprečile žrtve med Palestinci. Tudi palestinska oblast mora bolje nadzorovati svoje varnostne sile, saj velikokrat ni jasno, kdo jim poveljuje.

V tem delu o *Povrnitvi zaupanja* se komisija dotakne tudi mednarodnih sil. Medtem ko so Palestinci izjemno naklonjeni njihovemu prihodu, jih Izrael odločno zavrača, in to zato, ker

---

¹⁶⁹ Kot primer nevzdržne izraelske politike naseljevanja in nezadovoljstva, ki jo povzroča, poročilo navaja, kakšen učinek ima 6400 judovskih naseljencev na 140 tisoč Palestincev v Hebronu na Zahodnem bregu in 6500 naseljencev na 1 100 000 Palestincev v Gazi. Do največ oboroženih incidentov je namreč prišlo prav na krajih, kjer je izraelska vojska varovala naseljence pred Palestinci.

ne verjame, da bi bile mednarodne sile dovzetne za izraelske varnostne skrbi in bi se v bilateralna pogajanja za rešitev konflikta.

V sklepnem delu z naslovom *Priporočila* komisija poziva Izraelce in Palestince naj odločno ukrepajo in ustavijo nasilje. Prvo, kar bi morali sprti strani storiti, je povrniti zaupanje in nadaljevati pogajanja, sicer lahko nasilje traja še dolga leta. Za povrnitev zaupanja komisija kot ključno navaja, da bi morala palestinska oblast obsoditi terorizem kot nesprejemljiv in s konkretnimi dejanji to potrditi, medtem ko bi morala izraelska vlada zamrzniti vse naselitvene aktivnosti na zasedenih ozemljih. Obe strani se morata zavedati, da sta zgodovina in geografija določili, da bodo Izraelci in Palestinci sosedje in da bodo zato morali živeti, delati in uspevati drug ob drugem.

Poročilo torej popolnoma objektivno predstavi nastale razmere, vendar v njem ni zgodovinske globine, ki ne omogoča tako preproste premostitve sovraštva – tudi zato, ker so v vrhu izraelske politike še vedno ljudje, ki so sodelovali v polstoletnem boju za judovsko državo. Podobno je na palestinski strani, zato je mogoče reči, da bodo za korenite premike v razmišljanju potrebni novi, neobremenjeni ljudje. To bo seveda zelo težko, saj izraelska mladina trepeti pred palestinskimi bombami, medtem ko palestinska mladina ne pozna drugega življenja kot tisto pod izraelsko okupacijo. Najtežja bosta gotovo ta psihološki premik in sklepno spoznanje Michllovega poročila, da se zgodovinskih in geografskih dejstev ne da spremeniti.

Tega se morajo zavedati tudi na drugi strani Atlantika. Od leta 1967 so ZDA v Izrael poslale za več kot 92 milijard dolarjev finančne in vojaške pomoči.¹⁷⁰ Američani so zato posebej odgovorni za ta konflikt.¹⁷¹ Kot pravi Carey (2001: 2), so ZDA z velikansko finančno pomočjo Izraelu omogočale »brutalno represijo in nadaljevanje nezakonite okupacije.«¹⁷² Poleg tega so ZDA podpirale Izrael tudi na diplomatskih forumih v OZN-u in drugje. Washington je tako na vsakem koraku poskrbel za svojega najdražjega varovanca.

Zgodovinski pregled izraelsko-arabskega spora potrjuje zgornjo trditev o odgovornosti ZDA za nastale razmere. V 55. letih svojega obstoja je bil Izrael tudi ob naelektrenih odnosih

---

¹⁷⁰ Said 2001: 40.

¹⁷¹ Chomsky (2001a: 6) celo označi izraelsko-palestinski spor za ameriško/izraelski-palestinski spor.

¹⁷² Poglejmo še nekaj števil o izraelskih kršitvah mednarodnopravnih dokumentov od leta 1967, ki so jih v svojih poročilih navajale številne mednarodne organizacije za spoštovanje človekovih pravic, nekatere je potrdila tudi ameriška vlada: mučenje več kot 50 tisoč Palestincev; izgon več kot 1 500 Palestincev; pripojitev vzhodnega dela Jeruzalema; postavitve več kot 150 naselbin na zasedenih ozemljih; nezakonita naselitev več kot 400 000 izraelskih civilistov na zasedenih ozemljih; večkratno kolektivno kaznovanje, po letu 1993 tudi zapiranje zasedenih ozemelj, kar je preprečevalo prosto gibanje 99 % Palestincev; uničenje 8 000 palestinskih domov in vasi v vzhodnem Jeruzalemu, na Zahodnem bregu in v Gazi; plenjenje palestinskih naravnih virov (voda, ruda, les); nezakonita prisvojitve več kot 70 % zasedenih ozemelj (Pacheco 2001: 184-185).

z Washingtonom deležen skorajda brezpogojne podpore ameriških administracij. Izraelci so z ameriškim denarjem ustvarili pravo vojaško utrdbo in notranje stabilno ter razmeroma bogato državo. Leta 2000 je BDP znašal 112 milijard dolarjev ali 17 700 dolarjev na prebivalca.¹⁷³ Na drugi strani je stanje Palestincev katastrofalno, kar ne more povzročati drugega kot prezir in nezadovoljstvo.

Čeprav so ZDA sporne izraelske politike tudi obsojale (podrobneje v opombi 163), pa niso storile dovolj (ali skoraj nič), da bi v resnici pritisnile na Izrael. Edine so namreč imele to moč, zato je njihova odgovornost za nastale razmere neizpodbitna. Tudi zato je v ZDA vse več kritik na račun strateškega odnosa med Izraelom in ZDA, ki pa jih šestmilijonski judovski lobi uspešno nevtralizira. Ameriški kongresniki za svoje kampanje prejmejo veliko sredstev in podpore judovskih organizacij, judovski volivci pa se redno udeležujejo volitev. Tako je predsednik John F. Kennedy med pogovorom z izraelskim premierom Benom Gurionom dejal: »Vem, da sem bil izvoljen z glasovi ameriških Judov. Njim sem dolžan svojo zmago. Povejte mi, je kakšna stvar, ki jo lahko uredim?«¹⁷⁴ Državni sekretar Baker je leta 1992 označil ameriški kongres za »majhen kneset«.¹⁷⁵ Republikanski kandidat za ameriškega predsednika Pat Buchanan pa je dejal, da je »kapitolški grič izraelsko okupirano ozemlje«.¹⁷⁶ Ameriško odgovornost za izraelsko-palestinski spor potrjuje tudi izjava izraelskega premierja Peresa leta 1996: »Izčrpali smo vse naše prošnje. Predsednik Clinton je zadovoljil vse naše potrebe. V zgodovini še ni bilo predsednika, ki bi tako podpiral Izrael in Jude.«¹⁷⁷ Take izjave so dokazljive, saj je leta 2002 ameriška pomoč Izraelu znaša približno 17 milijonov dolarjev na dan. Član predstavnškega doma ameriškega kongresa Bob Livingstone je ob 50. obletnici ustanovitve Izraela dejal, da se morajo Izraelci zavedati, da niso 51. ameriška država. »Zagotovo nočete, da z vami ravnamo kot s posvojenim otrokom. Nadaljnja ameriška pomoč je ob tem, da vam gre dobro, ponižujoča.«¹⁷⁸

Kljub temu ameriške milijarde še naprej poganjajo izraelsko gospodarstvo in predvsem vojsko, ki povzroča trpljenje in nezadovoljstvo Palestincev. 11. septembra 2001 so ZDA po skoraj desetletju groženj pretresli teroristični napadi. Štiri ugrabljena letala so razdejala ameriške simbole moči. Američani pa se še vedno osuplo in presenečeno sprašujejo – zakaj?

---

¹⁷³ Vir: State Department, november 2001 (<http://www.state.gov/r/pa/bgn/index.cfm?docid=3581>, 13.11.2001).

¹⁷⁴ Media and Political Power of Israel in the U.S., 2002, *Middle East, Zionism, Peace, Iraq* (http://www.mideastfacts.com/index_media.html, 22.6.2002).

¹⁷⁵ Ib.

¹⁷⁶ Ib.

¹⁷⁷ Ib.

¹⁷⁸ Israel and the U.S. Interest, 2002, *Middle East, Zionism, Peace, Iraq* (http://www.mideastfacts.com/index_usint.html, 22.6.2002).

4. ISLAMSKI FUNDAMENTALIZEM

S prvima samomorilskima napadoma na ameriške cilje v Libanonu leta 1983 je na ameriško politiko do širšega Bližnjega vzhoda krvavo odgovoril islamski fundamentalizem ali islamizem. Ta je poleg ameriške politike kritiziral tudi arabske režime, ki naj bi se zaradi ameriških pritiskov in želje po ohranitvi oblasti podredili Washingtonu.

V tem poglavju bom najprej predstavil temeljne značilnosti islamističnih gibanj, potem orisal vzpon Osame bin Ladna in teroristične mreže Al Kajde, na koncu poglavja pa na podlagi dokumentov in bin Ladnovih izjav prikazal še bin Ladnove zamere in poglede na ameriško politiko do Bližnjega vzhoda.

V zadnjem desetletju so se razvili najrazličnejši verski fundamentalizmi. Vsi napovedujejo velike spremembe v svetu in njihovi cilji so jasno določeni. Čeprav se sklicujejo na izročilo in pozivajo k 'osnovam', se predvsem odzivajo na sodobni svet, saj so se oblikovali na podlagi sodobnih idej in skrbi. Za večino sta značilni dve prvini: vračanje k verskim besedilom, ki jih je treba brati dobesedno, in uporaba te doktrine v družbenem in političnem življenju (Halliday 2002: 51-52).

Vsi verski fundamentalizmi imajo po Hallidayju (2002: 54-57) štiri skupne značilnosti:

1. svojo moč skušajo uveljaviti s pozivanjem k branju verskih besedil, ki izhajajo iz božjega nauka kot temelja za določanje pravičnega načina življenja in organiziranost družbe in države organizirane;
2. menijo, da je le na teh temeljih oz. verskih dogmah mogoče zgraditi popolno državo;
3. želijo si politične in družbene moči, povečini si ne prizadevajo za konverzijo ali teološko inovacijo, njihov cilj je prevzem oblasti z volitvami, s silo ali z uporom;
4. največkrat so to netolerantna in nedemokratska gibanja; čeprav se predstavljajo kot glasniki ljudstva, so to avtoritarne in potencialno diktatorske politične skupine, zavračajo demokratična politična načela in se naslanjajo na ljudi kot vir svoje moči, čeprav ta pravzaprav izhaja iz božje volje, zapisane v svetih tekstih, verska besedila pa razlagajo samozvani, izključno moški voditelji.

Temelj islama je koran, zbir božjih razodetij, ki jih je oznanjal Mohamed (ok. 570-632). Judi imajo v koranu pomembno mesto. Prerok jih je dolgo vabil, naj se mu pridružijo, a so ponujeno roko zavrnil. Mohamed jih je potem označil za najbolj pohlepne ljudi na svetu in za ničvredneže ter pozval muslimane, naj jih žgejo z ognjem (Šterbenc 1995: 36).¹⁷⁹ Potemtakem bi bil lahko že koran vir sovražstva do Izraelcev, vendar je treba opozoriti, da si lahko vsak

---

¹⁷⁹ Še podrobneje o judih v koranu Šterbenc (1995: 35-36).

posameznik koran in druge svete tekste razlaga po svoje in besede prilagodi, kakor mu ustreza, da z njimi lahko upraviči svoja dejanja.

Islamski fundamentalizem, ki je v zadnjem času v ospredju pozornosti, je že pomembna sila v vladah in opozicijah v državah severne Afrike in zahodne Azije.¹⁸⁰ V zadnjih desetletjih so se kot islamistične republike oblikovali Sudan, Iran in Afganistan. Predstavniki islamistov so v vseh vejah oblasti. Najpomembnejši vzrok za vzpon islamskega fundamentalizma je nezmožnost sekularnih ideologij (liberalnega nacionalizma, arabskega nacionalizma in socializma), da bi zagotovile trden občutek narodne identitete, neodvisnost od zunanjih vplivov in državljanom dostojno življenje. Islamski fundamentalisti obtožujejo vlade, da ne zagotavljajo gospodarske samozadostnosti, da se razlike med revnimi in bogatimi le povečujejo, da ne ustavijo naraščajoče korupcije in da se ne uprejo zahodni politični in kulturni hegemoniji. Očitajo jim skorumpiranost in avtoritarnost. Gre torej za skupek zamer vladajočim strukturam. Zato skušajo opozicijska gibanja in radikalne ekstremistične organizacije destabilizirati oblast v muslimanskih državah z napadi na vladne predstavnike in institucije v muslimanskih državah, pa tudi na Zahodu (Esposito 2001: 1).

Poglavitna zamera islamskih fundamentalistov arabskim oblastem, ki je ključna tudi za mojo analizo, je, da niso osvobodile Palestine. Kot je pokazala analiza arabsko-izraelskega spora, se osvoboditvi niso niti približale. Po izraelski uspešni invaziji v Libanon leta 1982 in izgonu PLO-ja je bleščeči lik arabskega gverilskega bojovníka dokončno zbledel. Čeprav v vojnah v letih 1973 in 1982 Izrael ni tako prepričljivo zmagal kot v prejšnjih vojnah in o 'katastrofalnem' porazu ni mogoče govoriti, to ni moglo pomiriti Arabcev, še posebej ne Palestincev. Izraelska invazija v Libanon je vnovič razgalila arabsko šibkost in neenotnost, saj arabske države niso kazale nobene vneme, da bi Palestincem pomagale pri njihovem boju ali jih obvarovale poraza in izгона (Lewis 1986/1997: 188-189).

Izraelske zmage in arabski porazi so pri Arabcih sprožili sociološka, psihološka in zgodovinska vprašanja. Niso namreč mogli razumeti, kako je lahko Izrael, tako majhen v primerjavi z arabskim svetom, s prebivalstvom, ki je s prvotnega pol milijona naraslo na 3 in pol milijona, zlahka nihal zmage nad vojskami več arabskih držav, ki so bile številčno veliko močnejše in so imele na voljo več naravnih virov in več orožja. To je Arabce spravljalo v zadrego in dvome o stanju in prihodnosti njihovih držav (Lewis 1986/1997: 189).

---

¹⁸⁰ Islamski fundamentalizem nikakor ni nov pojav. Fundamentalistični atentatorji so ubili arabske voditelje, obtožene za poraz v prvi arabsko-izraelski vojni: egiptovskega premierja Nokrašija Pašo (1948), sirskega premierja Šukrija Kuaatlija (1949), transjordskega kralja Abdulaha (1951) in libanonskega premierja Riada Solha (1951). Zaradi sklenitve mirovnega sporazuma z Izraelom (1978) je bil, kot že omenjeno leta 1981 ubit egiptovski predsednik Anvar Sadat (Šterbenc 1995: 35).

Najpogostejši odgovor na te dileme je bil, da Izraelci tega sami ne bi zmogli, če jim ne bi nekdo pomagal. Ko so arabski voditelji in vojaški poveljniki govorili, da se poleg z Izraelci bojujejo tudi z Američani, so predvsem opravičevali svojo nesposobnost in ohranjali ponos. Pri tem pa so Arabci prav tako prejeli pomoč, in sicer Sovjetske zveze, in v bojih so tudi njim pomagali tuji vojaški strokovnjaki pomagali v bojih. Pa vendar je Sadat svoja mirovna prizadevanja po jomkipurski vojni opravičeval z nezmožnostjo boja proti Združenim državam (Lewis 1986/1997: 189-190). Arabci so sicer res prejeli zunanjo pomoč, a je bila ta porazdeljena med več držav, medtem ko so Američani skrbeli le za Izrael. Teh očitkov se ZDA pri Arabcih niso niti skušale otresti, saj je bil močan Izrael kot strateška utrdba v ameriškem interesu. Protiameriško razpoloženje pri Arabcih so torej stopnjevale milijarde dolarjev, ki so krepile Izrael, še zlasti pa izraelsko vojsko.

Nekateri na arabski strani so skušali vzroke za vojaške poraze poiskati v strukturi arabske družbe, v njenih pomanjkljivostih, slabostih in napakah pri bojevanju. Da bi lahko analizirali vzroke za poraze bi morali najprej objektivno proučiti moč nasprotnika. A so to zmogli le redki, večini se ni uspelo otresti stereotipov. Za Arabce je namreč Izraelec Jud, Judi pa so pohlepni, zviti, strahopetni in vojaško nesposobni. Zaradi takih posplošitev so bile izraelske zmage, še posebej v vojni leta 1967, pravi šok za Arabce. Če so Izraelci pokvarjeni in strahopetni, so njihove zmage seveda težko razložljive, zato so se Arabci oprijeli iracionalne razlage. Satanovih privržencev, kot so rekli Judom, jih lahko reši le bog, ker je ta boljši spletkar od njih. Judi so s svojo demonsko močjo vpleteni v zaroto proti vsemu človeštvu, zato so neznanski nasprotnik, boj proti takemu velikanu pa daje borcem veličasten status in ohranja nekaj dostojanstva tudi pri tistih, ki so v tem v tem boju poraženi. Poraz pa je le začasen (Lewis 1986/1997: 190-191).

Radikalne islamistične in druge organizacije poudarjajo agresivnost sovražnika in njegove zarote, medtem ko sebe razglašajo za žrtve (Halliday 2002: 57). Cilj vseh je islamska država, ki bi na koncu obsegala ves svet, zato obsojajo tudi sleherni nacionalizem in nacionalne države, saj islam ne pozna nikakršnih delitev (Šabič 1990: 136). Islamisti za slab položaj muslimanskih družb ne krivijo zgolj njihovih oblastih struktur, za probleme, kot so brezposelnost, slabe bivalne razmere, slab izobraževalni sistem, podražitev osnovnih živil, krivijo tudi vpliv Zahoda, predvsem ZDA, in politično, gospodarsko, vojaško in kulturno odvisnost od tega sveta (Esposito 2001: 2).

Islamski fundamentalizem sam pravzaprav ni sporen – prizadeva si za boljše življenje in ne zavrača modernizacije. Znanost in tehnologija sta dovoljeni, vendar naj bi bili njuna hitrost, smer in obseg podrejeni islamskim prepričanjem in vrednotam, da bi ju obvarovali

pred vdori Zahoda in čezmerno odvisnostjo od njega. Sporne so ekstremne islamistične organizacije, ki so danes vse označene za teroristične, izhodišči njihovega delovanja pa sta:

- islam in Zahod sta vključena v bitko, ki se bje že od začetkov islama in se je stopnjevala s križarskimi vojnami in evropskim kolonializmom; vse to je pripeljalo do današnje judovsko-krščanske zarote, ki je posledica neokolonializma velesil in moči sionizma, Zahod (Velika Britanija, Francija in še posebej ZDA) je podpiral neislamske in nepoštene režime v arabskem svetu ter Izrael, zato je nasilje proti takim vladam in njihovim predstavnikom definirano kot legitimna samoobramba;
- islam ni samo ideološka alternativa za muslimanske družbe, temveč tudi teološki in politični imperativ; njegova uveljavitev mora biti takojšna, in ne postopna; tisti, ki omahujejo ali temu nasprotujejo (posamezniki ali države), so apolitični in niso več muslimani, so ateisti, božji sovražniki, proti katerim morajo vsi pravi muslimani voditi džihad ali sveto vojno (Esposito 2001: 3-4).

Strategij boja je veliko, cilji svete vojne pa so podobni. Najprej je treba obračunati z domačo oblastjo ter vpeljati islamsko družbeno ureditev. Po utrditvi islamske države je treba začeti širiti islam, dokler ne bo prevladal na svetu. Prvi, lokalni del strategije je nujen in neodložljiv, drugi, globalni, pa je postopen in dolgotrajen proces (Šabič 1990: 136-137).

Podpis sporazuma v Oslu leta 1993 je dal islamistom nov zagon. Uresničevanje mirovnega procesa so hoteli preprečiti tudi s samomorilskimi napadi. Njihov glavni cilj je bil (in je še vedno): 'vreči Izrael v morje', Jude pa si podrediti ali pregnati iz Palestine (Šterbenc 1995: 35). Radikalne sile v arabskem svetu so vedno zavračale mirno rešitev arabsko-izraelskega spora, ker nočejo, da bi Izrael obstajal ali da bi regija postala stabilna. To bi namreč pokopalo njihova prizadevanja za prevzem oblasti (Rubin 2002: 79).

Tako zmerni režimi kot radikalni voditelji in gibanja spodbujajo antiamerikanizem, ker z njim lahko mobilizirajo množice. Za prve je razvnanje teh strasti glede na vlogo ZDA pri reševanju bližnjevzhodnih problemov najenostavnejši način za utrditev podpore doma in dosego regionalnih ciljev. Radikalna gibanja si tako skušajo pridobiti podporo za islamsko revolucijo ter boj proti vsem, ki sovražijo islam in skušajo uničiti muslimane, radikalni voditelji pa z antiamerikanizmom odvrtaajo pozornost od hudih političnih in gospodarskih problemov doma. Jezo prebivalcev tako preusmerjajo s kratenja človekovih pravic in revščine na zunanji vzrok, najbolj z zvrčanjem krivde na Američane (Rubin 2002: 80).

4.1. Oporišče

Teroristična organizacija Al Kajda (arabsko *Al-Qa'ida*; oporišče) savdskega milijonarja Osame bin Ladna je značilen primer skrajne islamistične organizacije. Njen razvoj pooseblja njen ustanovitelj. Osama bin Laden se je rodil leta 1957 bogatemu savdskemu gradbeniku. Študij je končal leta 1979 na Univerzi kralja Abdula Aziza Al Sauda v Riadu. Iranska revolucija, sovjetska invazija v Afganistanu in dogodki ob koncu 80. let prejšnjega stoletja so dali smisel njegovemu življenju, saj tega v razkošnem študentskem življenju ni našel. Takoj po diplomi se je preselil v Afganistan in tam začel podpirati upor proti Sovjetski zvezi (Orbach 2001). Hitro je ugotovil, da Afganistan nima ne infrastrukture ne moči za uspešen s sovjetsko armado, zato je pripeljal kakih 100 privržencev in težko gradbeno opremo. Ustanovil je urad za rekrutiranje prostovoljcev s podružnicami po vsem svetu. Prostovoljcem je plačal prevoz v Afganistan in uredil vadišča.¹⁸¹

Za islamske teroristične organizacije velja, da pri izbiri članov niso izbirčne. Ponavadi se vanje vključijo predstavniki nižjih slojev, obupani študenti, podeželani, delavci, propadli kmetje, pa tudi diplomanti teoloških in naravoslovnih fakultet. Družita jih obup nad lastnim položajem in jeza na oblastnike, ki dopuščajo životarjenje večine prebivalstva. Med rekruti so najbolj zaželeni mladi (Šabič 1990: 135).

Islamistične organizacije temeljijo na neizpodbitni avtoriteti vodje (Šabič 1990: 133). To velja tudi za Al Kajdo. Bin Laden si je avtoriteto pridobil s tem, ko je v Afganistanu gradil ceste in predore, zbiral denar za družine žrtev in obiskoval ranjene vojake (Orbach 2001). Na vadiščih je bilo kmalu kakih 10 tisoč prostovoljcev z vsega sveta, najmanj iz Afganistana. Ker je Afganistan pomenil eno zadnjih velikih bitk med velesilama, so ZDA podprle stran, ki se je bojevala za odhod sovjetskih enot iz Afganistana. Bin Ladnova vojska in CIA sta se hitro zbližali. CIA je za sedem glavnih skupin mudžahidov namenila 500 milijonov dolarjev na leto – za najbolj sofisticirano orožje in urjenje. ZDA so jim poslale tudi raketomete *stinger*, ki so pozneje Američane preganjali med protiteroristično operacijo v Afganistanu leta 2001.¹⁸²

Po desetih letih je bila sovjetska vojska premagana, nekoč vaški poveljniki pa so z izdatno ameriško pomočjo postali veliki zmagovalci. Vojna jih je navdihovala, zmago pa so najverjetneje občutili kot praznino. Bin Laden ni imel več sovražnika, prek katerega bi uveljavljal sebe in islam. Ustanovil je Al Kajdo (Orbach 2001), da bi nadaljeval džihad in imel boljši pregled nad svojimi privrženci. Nekateri afganistanski veterani so se vrnili domov in se naprej borili proti zahodnim vplivom in v prid islamističnih strank. V večini so bili

---

¹⁸¹ Al-qa'ida (the Base), 2002 (www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=74, 22.7.2002).

¹⁸² Al-qa'ida (the Base), 2002 (www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=74, 22.7.2002).

mudžahidi dobro sprejeti v matičnih državah, v Sudanu jim je na primer vlada zagotovila službe in jim pomagala urediti vadišča. Najpomembnejša vadišča so bila še vedno v Afganistanu. Tam so se mudžahidi urili, preden so jih poslali na bojišča v Somalijo, Bosno, na Kosovo in v Čečenijo.¹⁸³

Pomembno prelomnico v bin Ladnovih pogledih na svet je pomenila zalivska vojna januarja 1991. Po zmagi v Afganistanu se je bin Laden kot junak vrnil v Savdsko Arabijo in savdski vladarski hiši ponudil svoje enote za zaščito pred iraško vojsko. Kraljeva družina je njegovo ponudbo zavrnila in za zaščito prosila ZDA, kar je bil velik udarec za bin Ladnov ponos (Orbach 2001).¹⁸⁴ In to je ključ za razumevanje 11. septembra 2001. Z namestitvijo enot v Savdski Arabiji, ki ima največje zaloge nafte na svetu, so Američani dosegli svoj dolgoletni cilj. Po koncu vojne so tam, sicer v manjšem številu, tudi ostali, a je njihov strateški uspeh v arabskem svetu povzročil pravi izbruh protiameriških strasti. Navzočnost nemuslimanov, še posebej ameriške vojske, na ozemljih, kjer je prerok Mohamed v 7. stoletju utemeljil islam, je zelo okrepila sovraštvo do največje zahodne sile (Šterbenc 2001: 22). V Savdski Arabiji so bili ameriški cilji večkrat napadeni, najodmevneje novembra 1995 v Riadu in junija 1996, ko je bil napaden ameriški vojaški kompleks v bližini Dahrana (Ajami 2001: 2).

Bin Laden je že na začetku ostro nasprotoval tujcem v svoji domovini. Njegove pozive k uporabi je savdska monarhija vzela resno in ga leta 1994 nagnala iz države ter mu odvzela državljanstvo zaradi neodgovornega vedenja.¹⁸⁵ Po izgonu iz Savdske Arabije se je bin Laden s številnimi privrženci preselil v Sudan, kjer je pognal tovarne in mudžahidom priskrbel delo. Njegovo podjetje je zgradilo številne ceste in drugo infrastrukturo. Bin Laden je prebival v dobro zastraženem razkošnem domu, a ne prav dolgo. Sudan, ki je bil že vrsto let na ameriškem seznamu držav, ki podpirajo terorizem, je v prijateljski gesti do ZDA leta 1996 zahteval od bin Ladna, da zapusti državo. Maja 1996 se je preselil v Afganistan, kjer je pred leti doživel vzpon kot vodja mudžahidov.¹⁸⁶

Bin Laden je vse te zavrnitve razumel kot reakcije na njegova prizadevanja za oblikovanje islamskih držav, za glavno oviro pri tem pa je razglasil ZDA. V Afganistanu bin

---

¹⁸³ Al-qa'ida (the Base), 2002 (www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=74, 22.7.2002).

¹⁸⁴ Savdska elita je močno nasprotovala razporeditvi ameriških vojakov v državi. Šele ko je ameriški obrambni sekretar Dick Cheney obljubil, da se bodo ameriške sile takoj po koncu konflikta umaknile, je savdska ulema, sicer nejevoljno, privolila v zahtevo kralja Fahda (Bodansky 1999/2001: 30).

¹⁸⁵ Odnos oblasti do takih organizacij je represiven in nepopustljiv. V številnih državah (Turčija, Egipt, Tunizija) so oblastniki sprva spodbujali islamski fundamentalizem, da bi z njim odpravili levičarsko in komunistično grožnjo. Vendar so se islamistična gibanja kmalu povsod obrnila proti njim. Sledili so množične aretacije, nasilje, represija v zaporih, tovrstna gibanja pa so bila potisnjena v ilegalo (Šabič 1990: 137).

¹⁸⁶ Al-qa'ida (the Base), 2002 (www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=74, 22.7.2002).

Ladna niso pričakali le stari prijatelji. Oblast so prevzeli talibani, ki so vpeljali strog red.¹⁸⁷ Ker so bili obubožani, je bil bin Laden prava finančna injekcija, ki so jo nujno potrebovali. Bin Laden je obnovil ceste, ki jih je nekoč sam zgradil in se hitro spoprijateljil z mulo Omarjem, duhovnim vodjo talibanov (Orbach 2001).

Po letu 1992 je bin Laden hitro širil svojo doktrino. Najprej se je Al Kajda usmerila proti savdskemu režimu in grajala njegovo podrejanje ZDA (Orbach 2001). Po izgonu iz Sudana je bin Laden leta 1996 izdal Deklaracijo o vojni, ki je že obsegala širši spekter obtožb proti sionistično-križarski navezi. Že v uvodu deklaracije je bin Laden obvestil Američane, da je boj proti njim najbolj častno dejanje za vsakega mladega bojevnika, saj uboj vsakega križarja, sovražnika boga, popelje bojvnike naravnost v raj. Bin Laden je v deklaraciji obtožil savdski režim izdaje in sodelovanja s sovražnikom, večji del besedila pa namenil krivici, ki jo ZDA z navzočnostjo svojih sil povzročajo v svetih deželah. Bin Laden je posebno pozornost posvetil tudi razmeram v Iraku, kjer je po uvedbi nepravilnih sankcij proti Iraku in iraškemu ljudstvu zaradi pomanjkanja hrane in zdravil umrlo več kot 600 tisoč iraških otrok. »Iraški otroci so tudi naši otroci. Vi, ZDA in savdski režim, ste odgovorni za umiranje otrok.« Zidove zatiranja in poniževanja lahko poruši le »dež nabojev«, je zapisal bin Laden in mlade bojvnike opozoril, da boj še ni končan.

Zadnji del Deklaracije o vojni je bin Laden posvetil razmeram v Palestini. Svoje privrženice po svetu je obvestil: »Vaši bratje v Palestini in deželi dveh svetih mest vas kličejo na pomoč in prosijo, da se vključite v boj proti sovražniku – vašemu in njihovemu sovražniku: Američanom in Izraelcem.« Bin Laden je še dodal, da morajo vsa ljudstva arabskega polotoka sodelovati v džihadu, sveti vojni, s katero bodo iz svete dežele pregnali okupatorje.

---

¹⁸⁷ Medtem ko so ZDA po sovjetskem vdoru v Afganistan pomagale mudžahidom, so po porazu sovjetskih sil in njihovem odhodu iz države leta 1989 Afganistan prepustile frakcijskim spopadom med mudžahidi in številnimi etničnimi skupinami. ZDA so v skladu s politiko hladne vojne upale, da se bo nova sveta vojna usmerila proti razpadajoči Sovjetski zvezi. Mohamed Omar, ki je po sovjetskem vdoru v okolici Kandaharja ustanovil gverilsko skupino za boj proti sovjetski armadi, ni bil zadovoljen z razmerami v državi, saj so Afganistan pretresali plemenski boji za oblast. Leta 1994 naj bi se mu v sanjah prikazal bog in mu naročil, naj začne vojno proti sprtim plemenskim vladarjem. S somišljeniki je sestavil vojsko in v to kmalu pritegnil predvsem radikalne islamske študente, ki so se v pakistanskih verskih šolah, medresah, navzeli najbolj skrajnih razlag islama. Omar je svoje gibanje poimenoval talibani (študenti) in v dveh letih s privrženici prevzel nadzor skoraj nad celotnim Afganistanom. Septembra 1996 so talibani osvojili glavno mesto Kabul. Afganistanci so bili naveličani plemenskih bojev in brezvladja v državi, zato so talibane sprva z veseljem sprejeli, saj so ti vpeljali red in oživili gospodarstvo. A so bili talibani najbolj skrajni islamisti, njihov cilj pa bil vpeljati kar se da čisto islamsko državo. Kmalu so prepovedali 'neumnosti' kot so televizija, radio in kinematografi. Da bi izkoreninili kriminal so pripravili javne usmrtnice in amputacije. Zaradi poniževalnega odnosa do žensk (deklice niso smele v šolo, ženske niso smele v službo, zanikana jim je bil osnovna zdravstvena oskrba) pa so hitro prišli v konflikt z mednarodno skupnostjo in izgubili naklonjenost večine prebivalstva (Mihovilović 2001; Pudgar 2001; *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1549285.stm, 20.7.2003)

Palestinsko vprašanje je bilo še bolj poudarjeno februarja 1998, ko je bin Laden s sodelavci izdal Deklaracijo Svetovne islamistične fronte za sveto vojno proti Judom in križarjem.¹⁸⁸ Na začetku bin Laden pravi, da Američani že sedem let zasedajo deželo islama in njeno najbolj sveto ozemlje, Arabski polotok. »Arabskega polotoka ni še nikoli, odkar ga je Alah zravnal, ustvaril puščavo in ga obkrožil z morjem, nihče tako brutalno pohodil kot križarjeve vojske, ki se širijo kot kobilice ter ropajo njegova bogastva in krčijo njegove nasade.« Bin Laden potem dodaja, da Američani ukazujejo voditeljem, ponižujejo ljudi in uporabljajo svoja oporišča na polotoku za bojevanje proti sosednjim muslimanskim narodom. V deklaraciji ostro obsoja ameriški masaker Iračanov ter pomoč judovski državi, kjer se nadaljuje okupacija Jeruzalema in pobijanje muslimanov na zasedenih ozemljih. »Vsi ti zločini in grehi, ki so jih storili Američani, so napoved vojne Alahu, njegovemu preroku in muslimanom.« Sledi sodba: »Dolžnost slehernega muslimana je: pobijanje Američanov in njihovih zaveznikov, vojaških in civilnih, v kateri koli deželi, dokler mošeja Al Aksa (v Jeruzalemu, op. D. L.) in mošeja Haram (v Meki, op. D. L.) ne bosta osvobojeni njihove nadvlade in dokler njihove vojske, razbite in s polomljenimi krili, ne bodo odšle iz vseh islamskih dežel in ne bodo več zmožne groziti nobenemu muslimanu.«

Bin Ladnovi pogledi so tudi v Savdski Arabiji vse bolj priljubljeni, saj se v državi zaradi proračunskih težav krčijo socialne ugodnosti, zato narašča kritičnost širših slojev prebivalstva do avtokratske in skorumpirane kraljeve družine (Šterbenc 2001: 22).

Januarja 1999 je bin Laden v pogovoru za ameriški tednik *Time* dejal: »Če je pozivanje na sveto vojno proti Judom in Američanom, zato, da bi osvobodili mošejo Al Akso in druga islamska svetišča na Bližnjem vzhodu, zločin, potem naj zgodovina priča, da sem bil kriminallec.« In še: »Nasilje proti Ameriki nam veva vera in upamo, da nas bo bog za to nagradil ... Prepričan sem, da bo muslimanom uspelo uničiti legendo o tako imenovani supersili Ameriki.«¹⁸⁹

Dne 7. oktobra 2001, torej po 11. septembru, je razvpita katarska satelitska televizija Džezira objavila posneto izjavo Osame bin Ladna, ki jo ta začne z: »Vsemogočni bog je udaril Združene države po enem izmed njihovih ključnih organov. Uničil je njihovi najvišji stavbi ... Kar Američani preživljajo zdaj, je le delček tistega, kar smo preživeli mi. Islamsko ljudstvo to preživlja več kot 80 let – poniževanje in sramoto, pobijanje naših sinov, prelivanje

---

¹⁸⁸ Deklaracija je bila objavljena 23. februarja 1998, poleg šejka Osame bin Ladna so na začetku navedeni še Ajman Zavahiri, emir organizacije Džihad v Egiptu, Abu Jasir Taha, egiptovska Islamistična skupina, šejk Mir Hamzad, sekretar pakistanske Džamiat Uleme, in Fazlur Rahman, emir gibanja Džihad v Bangladešu (<http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>, 28.6.2002).

¹⁸⁹ Conversation with Terror, *Time*. 11. januar 1999 (<http://www.time.com/time/asia/news/interview/0,9754,174550,00.html>, 22.7.2002).

krvi, napade na naša sveta mesta.« Bin Laden je tu opozoril na začetek zahodnega kolonializma Bližnjega vzhoda. Pred osemdesetimi leti so Britanci v Husein-McMahonovi korespondenci (1915-16) Palestino obljubili Arabcem, v tajnem Sykes-Picotovem dogovoru (1916) so si arabska ozemlja razdelili s Francozi, ob tem pa pustili prostor za neodvisno arabsko državo, z Balfourjevo deklaracijo (1917) pa so še Judom dali zagotovila za ustanovitev njihovega nacionalnega doma na istem ozemlju. Nato je Palestina pod pokroviteljstvom Društva narodov prešla pod mandatno upravo Velike Britanije. Bin Laden je zato palestinsko vprašanje vključil v svojo doktrino vojne proti Zahodu, ki ga zaradi podpore judovski državi predstavljajo predvsem Združene države Amerike.

V oktobrski izjavi je bin Laden 'križarje' obtoži hinavščine: ko mučeniki branijo svoje zatirane sinove, brate in sestre v Palestini in v drugih islamskih državah jih glasno obtožujejo, sami pa med tem povzročajo trpljenje iraških otrok, izraelski tanki uničujejo palestinska mesta. Bin Laden razdeli svet na dve regiji: v prvi je vera, tam ni hinavščine, v drugi pa vlada prevara, pred katero bin Laden upa, da jih bo bog zaščitil. Bin Laden teroristični napad na ZDA upravičuje predvsem z dogajanjem v Palestini. Izjava se v skladu s tem tudi konča: »Za Ameriko in njene državljane imam nekaj besed: pri vsemogočnem bogu prisegam, da Amerika ne bo živela v miru, dokler ne bo mir zavladal v Palestini in dokler ne bodo vse vojske križarjev zapustile Mohamedove zemlje.« Palestinsko vprašanje se je tako prebilo na prvo mesto bin Ladenovih obtožb Združenih držav Amerike za krivice, ki so jih storile na Bližnjem vzhodu.

Osama bin Laden je, kakor lahko razberemo iz njegovih izjav, svoje nasprotovanje savdskemu režimu, ki je po njegovem mnenju popustil pritiskom ZDA, postopno povezal z drugimi konflikti v regiji, predvsem z iraškim in palestinskim vprašanjem. Po 50 letih obstoja Izraela tako ni mogoče ovrednotiti ameriške politike v regiji, ne da bi upoštevali ameriško podporo Izraelu. Naraščajoča jeza Arabcev do ZDA zaradi Palestine se je povezovala s čedalje večjo naklonjenostjo Iraku. Kar je bil še en dokaz, da je dogajanje zelo tesno prepleteno. Je pa šlo tudi za manipulacijo: Sadam Husein je npr. izkoriščal palestinsko vprašanje, da bi preusmeril pozornost od kratenja človekovih pravic v Iraku. Vendar Halliday (2002: 39-40) opozarja, da Arabci ne morejo za vse, kar se jim je zgodilo slabega, kriviti Izraela. Prav tako ne more Izrael analizirati iranske obrambne politike zgolj s stališča obrambe svoje varnosti. To, da države na Bližnjem vzhodu kljub temu tako ravnajo, je posledica stvarnosti razmer v regiji.

V zadnjih letih so se zgodovinsko ločeni konflikti v Afganistanu, Iraku in Palestini prepletli in so zdaj vse bolj povezani. Militantneži, sekularno nacionalistični (Sadam Husein)

in islamistični (Osama bin Laden), poosebljajo vzroke za upor proti Zahodu in njegovim regionalnim zaveznikom v muslimanskem svetu, oboji pa izrabljajo povezave med konflikti, da bi mobilizirali podporo svojim prizadevanjem za prevzem ali ohranitev oblasti (Halliday 2002: 40).

ZDA so tako ožigosane kot povzročiteljice večine slabega v arabskem svetu in 'izrabljene' kot izgovor za družbeno represijo in gospodarsko krizo. Namesto da bi javnost zahtevala večjo privatizacijo, več pravic za ženske, demokratizacijo, svobodo govora, se frustracije prebivalstva zaradi razmer doma preusmerjajo v sovraštvo do Združenih držav (Rubin 2002: 74). In seveda v 'večno' sovraštvo do Izraela.

Pred dvema, tremi desetletji sta bila Palestina in Zaliv kot konfliktni območji slabo povezana, zdaj imata obe žarišči na Bližnjem vzhodu svoje podaljške na severozahodu v Bosni in Čečeniji in na vzhodu in jugu v Afganistanu in Kašmirju. Halliday (2002: 40) to označi za novo, retorično in militarilizirano politično geografijo širše zahodnoazijske krize.

5. ZAKLJUČEK

Mednarodna politika je boj za oblast brez omejitev, kakršne veljajo za politiko znotraj državnih meja. Zagovorniki realistične šole mednarodnih odnosov, iz katere po drugi svetovni vojni izhajajo vse ameriške administracije, še poudarjajo, da je za državo in njene voditelje najpomembneje preživeti. Sredstva za doseganje zunanjepolitičnih ciljev oz. povečevanje državne moči zato pogosto izbirajo brez večjih zadržkov. Toda 11. september je pokazal, prvič, da so tudi ZDA kot največja sila na svetu ranljive, drugič, da ameriška politika odmeva po svetu in da jo povsod pozorno spremljajo ter, tretjič, da se naraščajoče nezadovoljstvo zaradi zunanjega vmešavanja – v moji analizi pri Arabcih zaradi nepravilnega vmešavanja ZDA – sprevrže v jezo in obup, kar potem pripelje tudi do dejanj, pri katerih se uporabljajo najbolj skrajne teroristične metode.

ZDA so se po ustanovitvi Izraela pragmatično odzivale na dogodke in si prizadevale predvsem za to, da ne bi bili prizadeti njihovi strateški interesi na Bližnjem vzhodu. Ameriški nacionalni interes je bil močan Izrael, kar potrjuje tudi velikanska finančna pomoč judovski državi. Bližnji vzhod je kmalu postal območje spopada velesil. V hladni vojni se je Izrael, ki je bil zgleden ameriški zaveznik, uveljavil kot protiutež sovjetskim arabskim pokroviteljicam, še posebej po zmagi v vojni leta 1967, ko je katastrofalno porazil arabske države in dokazal svojo vojaško premoč na geostrateško čedalje pomembnejšem območju. Zahodni svet, zlasti ZDA, je nujno potreboval arabsko nafto, zato je bila navzočnost Sovjetske zveze na tem območju za ZDA nesprejemljiva.

Palestino so za svoj dom razglasili Arabci (Palestinci) in Judi. Prvi so tam živeli ves čas, drugi so se po dva tisoč letih razseljenega življenja odločili vrniti 'domov'. V obdobju britanskega mandata nad Palestino so se številni Judi začeli naseljevati na tuji zemlji. Svetopisemske obljube so bile za sodobno mednarodno skupnost nesprejemljive, pa tudi v Balfourjevi deklaraciji so se Britanci zvito izognili besedi država. Arabsko nezadovoljstvo nad tem početjem se je le stopnjevalo, upiranje pa ni pomagalo, saj so Judi spretno in hitro uveljavili svoj interes in ga kmalu začeli braniti tudi z orožjem, ki je povečini prihajalo iz ZDA.

Po grozotah druge svetovne vojne, ko je bilo v množičnem uničevanju roda pobitih 6 milijonov Judov, je mednarodna skupnost sklenila, da bo preživelim zagotovila obstoj. Združeni narodi so ta prizadevanja potrdili z res. GS 181 (II). Vendar ta odločitev ni bila soglasna. Države, ki so ji najbolj nasprotovale, so bile prav sosede bodoče judovske države. Že pred sprejetjem resolucije so dale jasno vedeti, da judovska država na arabskem ozemlju

pomeni vojno. Čeprav je večji del Trumanovih sodelavcev nasprotoval priznanju Izraela, ker naj bi ta pomenil veliko grožnjo za svetovni mir in varnost, je bila judovska skupnost v ZDA takrat že dovolj močna, da je pri Trumana dosegla hitro priznanje nove države na Bližnjem vzhodu.

Za večino Arabcev je bilo to dejanje izvorni greh ZDA. Med prvo arabsko-izraelsko vojno leta 1948 so ameriški Judi zbrali ogromno količino denarja za judovsko vojsko, s čimer so ji omogočili zmago in celo razširitev ozemlja, ki ga je Izraelu dodelil načrt Združenih narodov. Arabci so svoje nasprotnike podcenjevali, med prvo vojno so bili neenotni in so tako tudi sami Judom omogočili obstoj.

Poglejmo še nekaj izrazito spornih ameriških potez. Po sueški krizi leta 1956 se je moral Izrael umakniti s Sinaja. Predsednik Eisenhower je bil prepričan, da je nasprotovanje britansko-francosko-izraelskemu načrtu za strmoglavljenje Naserja končno priložnost, da si pridobi prijateljstvo Arabcev, a se mu ni posrečilo. Po šestdnevni vojni leta 1967 pa ZDA umika Izraela s še več zasedene arabske zemlje niso zahtevale. Takrat se je Izrael dokazal kot superiorna vojaška sila na Bližnjem vzhodu in poslej je bil ključen za zadrževanje vpliva Sovjetske zveze in širjenja komunizma.

Da je bila ameriška podpora judovske države že na začetku čisto naravna, je bil zaslužen ameriški judovski lobi. Njegovo moč je najbolj občutil predsednik Carter, ki se je zavzemal za spoštovanje mednarodnega prava in je v Varnostnem svetu večkrat dopustil obsodbo izraelskega naseljevanja zasedenih ozemelj. Tudi zato je izgubil na volitvah. Stališče Carterjeve administracije, da je graditev naselbin na zasedenih ozemljih kršitev mednarodnega prava, je Reaganova administracija takoj spremenila. Reagan si je pridobil sloves največjega prijatelja Izraela, ko je dejal, da naseljevanje Zahodnega brega ni v nasprotju z mednarodnim pravom.

Ameriška nenačelnost se je pokazala tudi ob izraelski invaziji na Libanon leta 1982. ZDA so bile z načrti napada seznanjene, a niso storile nič, da bi napad preprečile. Izraelu so celo sporočile, kaj se mora zgoditi (mednarodno priznana provokacija), da bo lahko izpeljal svoj načrt, torej izgnal PLO iz Libanona. Ko je bil že ves svet prepričan, da je Izrael agresor in da ob njegovem pohodu na PLO v zahodnem Bejrutu padajo številne nedolžne žrtve, so ZDA kar šestkrat vložile veto na resolucije Varnostnega sveta, ki bi obsodile izraelsko agresijo. Na koncu so ZDA resda 'rešile' Arafata in mu omogočile varen odhod v Tunizijo, vendar je bil izraelski poseg v Libanonu še ena od akcij, pri katerih so na svoj način sodelovale tudi ZDA. Pokoli v Sabri in Šatili pa niso razkačile le arabskega sveta, temveč vso mednarodno skupnost.

Pri izraelski invaziji na Libanon je mogoče izluščiti še en dokaz sporne ameriške podpore Izraelu, in sicer v Varnostnem svetu. ZDA so mnogokrat preprečile obsodbo Izraela v Varnostnem svetu in tako tudi na diplomatskem področju postale njegov najpomembnejši zagovornik.

Američani so v t. i. libanonski epizodi dobili še eno pomembno lekcijo zaradi svojega posredovanju na Bližnjem vzhodu, ki pa so jo pozneje popolnoma zanemarile. Samomorilski napadi so postali jasno znamenje, da ameriški vojaki niso dobrodošli na arabski zemlji. A kljub temu so ZDA po zalivski vojni namestile svoje enote v Savdski Arabiji z zagotovilom, da bodo tam najkrajši možni čas. Še leta 2003 so tam. Tudi zaradi te poteze se je islamski fundamentalizem v začetku 90. let prejšnjega stoletja z Al Kajdo Osame bin Ladna na čelu lahko tako silovito razbohotil.

Osama bin Laden je v zadnjem desetletju opozarjal na krivice, ki jih Zahod in ZDA kot njegova prva sila povzročajo Arabcem že osemdeset let. Obudil je spomin na obdobje zahodnega kolonializma, torej britanske izdaje Arabcev ob koncu prve svetovne vojne, na ameriško podporo Izraelu ob njegovem nastanku in vsa leta po tem ter nazadnje na vstop ameriških sil na sveto muslimansko zemljo. Neizpodbitno je, da so ZDA pri uveljavljanju svojih interesov na Bližnjem vzhodu korenito posegle na to območje in podprle največjega sovražnika Arabcev in muslimanov – judovsko državo. ZDA so pritisnile tudi na Izrael, kadar je bil npr. ogrožen njihov dostop do arabske nafte, nikoli pa niso storile dovolj, da bi Izrael popustil Palestincem – nikoli niso odločno podprle oblikovanja palestinske države.

Obsežna analiza ameriškega posredovanja v arabsko-izraelskem sporu in zamer Osame bin Ladna je pokazala, da je ameriška nenačelna in nepravilna politika do arabsko/palestinsko- - izraelskega konflikta eden izmed pomembnih razlogov, če ne celo glavni razlog za teroristični napad na ZDA 11. septembra. Povedano drugače, prav ZDA, še prej pa tudi druge sile, še posebej Velika Britanija, bi namreč zaradi svoje moči in vpliva v več kot petdesetih letih lahko dosegle mir na ozemlju mandatne Palestine. Namesto tega so ZDA ves čas podpirale Izrael in si s tem nakopale veliko zamero Arabcev, saj si je Izrael ob pomoči velesile lahko dovolil skorajda vse.

Upravičeno nezadovoljstvo držav na Bližnjem vzhodu in drugod po svetu povzroča tudi ameriška podpora izraelskim prizadevanjem za razvoj jedrskega orožja. Vse ameriške administracije so se zelo trudile, da bi prikriale izraelske dosežke na tem področju, medtem ko so proti drugim državam ostro ukrepale in jih skušale odvrniti tudi od razvijanja civilnih jedrskih zmogljivosti. Izraelsko jedrsko orožje ni bilo nikoli označeno za grožnjo

mednarodnemu miru in varnosti, kar ne more pomeniti drugega, kot da prav ZDA ohranjajo izraelsko vojaško superiornost in tako preprečujejo preveliko samodržstvo arabskih držav.

Tudi ko bo nekoč na Bližnjem vzhodu ustanovljena mednarodno priznana palestinska država, pravici ne bo zadoščeno. Kljub temu se bodo morali islamski skrajneži sprijazniti s tem, da bo Izrael 'ostal' na Bližnjem vzhodu in da bodo ZDA še naprej njegov največji zaveznik, zato z izkoriščanjem palestinskega vprašanja za doseganje svojih ciljev zgolj škodujejo izčrpanim Palestincem. Izraelci pa bodo morali sprejeti neodvisno palestinsko državo, sicer ne bodo nikoli mogli živeti v miru. Če bodo ZDA hotele prepričati arabski svet, še posebej islamske skrajneže, da si resnično želijo miru na Bližnjem vzhodu, se bodo morale jasno in odločno zavzeti za ustanovitev palestinske države. Le tako bodo radikalnim islamskim organizacijam 'vzele' argument za nadaljevanje sovražnosti in napade na ameriške cilje v ZDA in po svetu.

Kljub močni verski komponenti izraelsko-palestinskega spora menim, da je problem predvsem ozemeljski. To potrjuje tudi zgleden, več kot 20 let trajajoči mir med Egiptom in Izraelom. Palestincem je ostalo le še 22 odstotkov Palestine, zato bi morale ZDA in mednarodna skupnost pritisniti na Izraelce, da se umaknejo z zasedene palestinske zemlje in dovolijo Palestincem oblikovati svojo državo, kot je to predvidel že Delitveni načrt Združenih narodov leta 1947.

Čeprav so ZDA pri doseganju zunanjepolitičnih ciljev na Bližnjem vzhodu sledile svojim interesom, je 11. september pokazal, da se je treba pri vodenju zunanje politike ozirati tudi na druge akterje v mednarodni skupnosti, še posebej takrat, ko kaka dejanja povzročajo dolgotrajno nezadovoljstvo, ki z leti dobiva tudi nasilne oblike odgovorov na nenačelne in nepravilne poteze neke države, pa četudi gre za svetovno velesilo. Za večino Arabcev so bile izraelske zmage prav posledica ameriške pomoči. Medtem ko je Izrael izboljševal svoj položaj, so se razmere za Palestince zgolj poslabševale in so po 35 letih okupacije katastrofalne. Odgovornost ZDA za to je zelo velika, saj so z diplomatsko, gospodarsko in vojaško pomočjo Izraelu tako poslabšanje razmer omogočale in pri tem tudi neposredno sodelovale.

Analiza je potrdila zastavljeno hipotezo, a je s tem večja nezaupnica izrečena realistični teoriji mednarodnih odnosov kot pa ameriški zunanji politiki, saj so vse ameriške administracije po drugi svetovni vojni zunanjo politiko oblikovale na temelju realistične razlage mednarodnih odnosov. ZDA so si tako skušale na Bližnjem vzhodu 'le' zagotoviti svoje strateške interese oz. preživetje, Izrael pa se je izkazal za poslušno orodje pri preprečevanju prevelikega samodržstva arabskih držav, ki so se v času hladne vojne nevarno

nagibale k Sovjetski zvezi. Prav tako so si ZDA za preživetje morale zagotoviti prost dostop do arabske nafte, zato je bilo treba vdor Sovjetske zveze na to ameriško strateško interesno območje preprečiti. To pa je bilo še lažje storiti s trdnim zaveznikom na območju – judovsko državo. Strateški odnos so znali s pridom izkoristiti tudi Izraelci. A kot je pokazala analiza, je taka politika kratkovidna in le kratkoročno uspešna, saj pušča dolgoročne posledice. Med njimi je bila tudi množica razočaranih ljudi, ki so se združili v teroristične organizacije in po več letih udarili nazaj. Čeprav palestinsko vprašanje ni bilo tako bistveno pri zamerah Osame bin Ladna do ZDA, mu je vloga ZDA v izraelsko-palestinskem sporu dala še en razlog več pri utemeljevanju svojih prizadevanj in omogočila mobilizacijo še večje množice. Zastavlja se torej vprašanje, če je realistična teorija – torej orodje, ki so ga ZDA uporabljale kot osnovo pri oblikovanju zunanje politike – sploh še sprejemljiva. Teroristični napad 11. septembra je namreč pokazal, da moč, kot osnovna kategorija realistične teorije mednarodnih odnosov, vedno ne zagotavlja preživetja.

6. SEZNAM VIROV

1. Ajami, Fouad (2001) The Sentry's Solitude. *Foreign Affairs* 80(6), 2-16.
2. Al Joundi, Sami (1972) *Židje in Arabci*. Ljubljana: Zavod Borec.
3. Andoni, Ghassan (2001) A Comparative Study of Intifada 1987 and Intifada 2000. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 209-220. London: Verso.
4. Baletić, Milovan (1988) *Povratak Židova u zemlju izraelovu*. Zagreb: Globus.
5. Beinin, Joel in Hajjar, Lisa (2001) Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict: A Primer (http://www.merip.org/palestine-israel_primer/toc-pal-isr-primer.html, 11. 4. 2002).
6. Beirman, David (1997) Middle East Peace Process. V White, Paul J. in Logan, William S. (ur.) *Remaking the Middle East*, 253-278. New York: Berg.
7. Benko, Vlado (1987) *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja.
8. Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Bennett, LeRoy (1995) *International Organizations: Principles and Issues*. Eaglewood Cliffs: Prentice Hall.
10. Bleier, Ronald (1994) Israel's Appropriation of Arab Water: An Obstacle to Peace. *Middle East Labor Bulletin*, pomlad 1994 (<http://desip.igc.org/TheftOfWater.html>, 20.7.2003).
11. Bodansky, Yossef (1999/2001) *Bin Laden, The Man Who Declared War on America*. New York: Forum Prima.
12. Bregman, Ahron (2000) *Israel's Wars: 1947-93*. London: Routledge.
13. Bregman, Ahron in El-Tahri, Jihan (1998) *The Fifty Years War*. London: Penguin Books, BBC.
14. Brightman, Mark (2002) Palestine. Dokumentarni film. British Movietone Television News. Predvajano na TV Slovenija, september 2002.
15. Bučar, Bojko (2002) Če vodiš nenačelno politiko, prav kličeš po pritisku drugih držav. Intervju o zunanji politiki, sprašuje Veso Stojanov. *Sobotna priloga dela*, 5. 10.: 4-6.
16. Bučar, Bojko in Šterbenc, Primož (2002) Relations between Large and Small States in a Multilateral Context: A Case Study of U.S.-Slovenian Relations Concerning NATO. V Zlatko Šabič in Charles Bukowski (ur.) *Small States in the Post-Cold War World*, 103-127. London: Praeger.

17. Calvocoressi, Peter (1968/2001) *World Politics 1945-2000*. London: Pearson Education.
18. Carey, Roane (ur.) (2001) *The New Intifada*. London: Verso.
19. Christison, Kathleen (2002) *The Full Story of Resolution 242: How the US Sold Out the Palestinians* (http://www.globalexchange.org/campaigns/palestine/20020930_359.html, 20. 1. 2003).
20. Chomsky, Noam (1983/1999) *Fateful Triangle: The United States, Israel and the Palestinians*. Boston: South End Press.
21. Chomsky, Noam (2001a) Introduction. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 6-23. London: Verso.
22. Chomsky, Noam (2001b) *Prospects for Peace in the Middle East*. Predavanje na Univerzitetu u Toledu, 4. marec 2001 (http://www.lbbs.org/meastwatch/prospects_for_peace.htm, 29. 4. 2002).
23. Degan, Vladimir Đuro (2000) *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
24. Department of Public Information (1994) *The United Nation & The Question of Palestine* (<http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/3b58e8d0adf62b5f852561230077c62d!OpenDocument>, 30.3.2002).
25. Donovan, Michael (2002) *Iran, Israel, and Nuclear Weapons in the Middle East* (<http://www.cdi.org/terrorism/menukes.cfm>, 20.5.2003).
26. *Enciklopedija leksikografskog zavoda 1* (1966) Krleža, Miroslav (ur.) Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
27. *Enciklopedija leksikografskog zavoda 5* (1969) Krleža, Miroslav (ur.) Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
28. Esposito, John L. (2001) *Islamic Fundamentalism in the Middle East and Southwest Asia*. WRITENET Paper No. 10/2000: UNCHR Centre for Documentation and Research.
29. Farsoun, Samih K. (1997) *Palestine and the Palestinians*. Oxford: Westview Press.
30. Gerson, Joseph (1994) *The Gulf War and the New World Order*. V Robert Elias in Jennifer Turpin (ur.) *Rethinking Peace*, 72-79. London: Lynne Rienner Publishers.
31. Grier, Peter (2001) *The US & Israel*. *The Christian Science Monitor*, 26. oktobar 2001 (<http://www.csmonitor.com/2001/1026/p1s1-uspo.html>, 26.12.2001).
32. Halliday, Fred (2002) *Two Hours that Shook the World*. London: Saqi Books.
33. Hiro, Dilip (1996) *Dictionary of the Middle East*. London: Macmillan Press.

34. Isseroff, Ami (2002) A Brief History of Israel and Palestine. (<http://www.mideastweb.org/BriefHistory.htm>, 20.6.2002).
35. Kaufmann, Johan (1998) *The Diplomacy of International Relations*. London: Kluwer Law International.
36. Kegley, Charles W. in Wittkopf, Eugene R. (1991) *American Foreign Policy: Pattern and Process*. New York: St. Martin's Press.
37. Kissinger, Henry (1999) *Years of Renewal*. New York: Simon & Schuster.
38. Kumer, Slavko (1972) Opombe. V Al Joundi, Sami *Židje in Arabci*, 233-253. Ljubljana: Zavod Borec.
39. Levkov, Milivoje (2001) *Izraelska tajna služba*. Beograd: Filip Višnjić.
40. Lewis, Bernard (1986/1997) *Semites & Anti-Semites*. London: Phoenix Giant.
41. McDermott, Rose (1998) *Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
42. Mearsheimer, John J. (2002) Realism, the Real World, and the Academy. V Brecher, Michael in Harvey, Frank P. (ur.) *Realism and Institutionalism in International Studies*, 23-33. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
43. Mihovilović, Maroje (2001) Moč skrivnostnega vodje talibanov. *Ljubljanski dnevnik*, 2. 10.
44. Millton-Edwards, Beverley (1996) *Islamic Politics in Palestine*. London: I.B.Tauris Publishers.
45. Morgenthau, Hans (1995) *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS.
46. Neff, Donald (1993) The U.S. Cast the First of 29 Security Council Vetoes to Shield Israel. Washington Report On Middle East Affairs (<http://www.washington-report.org/backissues/0993/9309082.html>, 20.6.2002).
47. Nye, Joseph S. Jr (2002) The American National Interest and Global Public Goods. *International Affairs* 78(2), 233-244.
48. Nye, Joseph S., Jr. (1997) *Understanding International Conflicts*. New York: Longman.
49. Orbach, Benjamin (2001) Usama bin Ladin and Al-Qa'ida: Origins and Doctrines. Meria Middle East Review of International Affairs (<http://meria.idc.ac.il/journal/2001/issue4/jv5n4a3.htm>, 22. 7. 2002).
50. Pacheco, Allegra (2001) Flouting Convention: The Oslo Agreements. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 181-208. London: Verso.
51. Petrič, Ernest (1984) *Pravica do samoodločbe*. Maribor: Založba obzorja.

52. Petrič, Ernest (1994) Dolgoročni vidiki ameriške zunanje politike. *Teorija in praksa* 31(1-2), 79-85.
53. Plano, Jack C. in Olton, Roy (1988) *The International Relations Dictionary*. Oxford: ABC-CLIO.
54. Pogovor z Osamo bin Ladnom, »Conversation with Terror«, *Time*. 11.1.1999 (<http://www.time.com/time/asia/news/interview/0,9754,174550,00.html>, 22. 7. 2002).
55. Pudgar, Avgust (2003) Poporodne težave druge revolucije. *Delo*, 12. 4.: 4.
56. Pudgar, Avgust (2001) Izvoz ekstremizma iz talibanskega Kabula. *Delo*, 18. 9.
57. Rabbani, Moulin (2001) A Smorgasbord of Failure: Oslo and the Al-Aksa Intifada. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 69-90. London: Verso.
58. Richman, Sheldon L. (1999) "Ancient History": U.S. Conduct in the Middle East since World War II and the Folly of Intervention. *Cato Policy Analysis*, No. 159 (<http://www.cato.org/pubs/pas/pa-159.html>, 20. 6. 2002).
59. Rostow, Eugene W. (1993) The Drafting of Security Council Resolution 242: The Role of the Non-regional Actors. *New York University Journal of International Law and Politics* 25 (2), 489-503.
60. Rourke, John T., Carter, Ralph G. in Boyer, Mark A. (1996) *Making American Foreign Policy*. London: Brown & Benchmark.
61. Roy, Sara (2001) Decline and Disfigurement: The Palestinian Economy After Oslo. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 91-110. London: Verso.
62. Rubin, Barry (2002) The Real Roots of Arab Anti-Americanism. *Foreign Affairs* 81(6), 73-85.
63. Russett, Bruce in Starr, Harvey (1996) *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
64. Safran, Nadav (1992) Dimensions of the Middle East Problem: Before and After the Gulf War. V Roy C. Macridis (ur.) *Foreign Policy in World Politics*, 357-404. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
65. Said, Edward W. (2001) Palestinians Under Siege. V Roane Carey (ur.) *The New Intifada*, 27-42. London: Verso.
66. Schulze, Kirsten E. (1999) *The Arab-Israeli Conflict*. London: Longman.
67. Schulzinger, Robert D. (1994) *American Diplomacy in the Twentieth Century*. London: Oxford University Press.
68. Selfa, Lance (1998) The U.S. and Israel. *International Socialist Review* (http://www.mideastfacts.com/selfa_us_israel.html, 17. 6. 2002).

69. Shlaim, Avi (1997) The Protocol of Serves, 1956: anatomy of a war plot. *International Affairs* 73 (3), 509-530.
70. Simoniti, Iztok (1995) Sodobna realistična misel. V Hans Morgenthau: *Politika med narodi*, 3-61. Ljubljana: DZS.
71. Spanier, John (1992) *American Foreign Policy since World War II*. Washington: Congressional Quarterly Press.
72. Šabič, Zlatko (1990) *Islamska opozicija: ideja in praksa islamskega (konservativnega in ekstremnega) fundamentalizma*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FSPN (FDV).
73. Šobajič, Vojimir (1982) *Judje in Izrael*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
74. Šterbenc, Primož (1995) Na začetku je bila knjiga. *Sobotna Priloga Dela*, 28. 1.: 35-36.
75. Šterbenc, Primož (2001) ZDA pred zgodovinskim razpotjem. *Večer*, 15. 9.: 21-22.
76. Šurk, Barbara (2001) En narod od Haife do Bejruta? *Sobotna priloga Dela*, 14. 4.: 16.
77. Tate, Georges (1994) *Križarji in svet Vzhoda*. Ljubljana: DZS.
78. Tavzes, Miloš (ur.) (2002) *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
79. Tessler, Mark (1994) *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Indianapolis: Indiana University.
80. Thomas, Baylis (1999) *How Israel Was Won*. London: Lexington Books.
81. Tivnan, Edward (1987) *The Lobby: Jewish Political Power and American Foreign Policy*. New York: Simon and Schuster.

6.1. Dokumenti, pogovori

82. Balfourjeva deklaracija, 2. november 1917 (Tessler 1994: 148).
83. Deklaracija o načelih ali Sporazum iz Osla, 13. september 1993 (<http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00q00>, 20. 12. 2002).
84. Deklaracija o vojni, 1996, *MidEastWeb* (<http://www.mideastweb.org/Osamabinladen1.htm>, 20. 6. 2002).
85. Deklaraciji Svetovne islamistične fronte za sveto vojno proti judom in križarjem, 23.2.1998, (<http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>, 28. 6. 2002).
86. Izjava Osame bin Ladna, 7.10.2001 (Halliday 2002: 233-234).
87. Izraelska deklaracija o neodvisnosti, 14. maj 1948 (<http://www.mideastweb.org/IsraelDeclaration.htm>, 20.6.2002).
88. Kartumska deklaracija, 1. september 1967 (<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/khartoum.htm>, 20.12.2002).

89. Mitchellovo poročilo ali poročilo komisije za ugotavljanje dejstev, ustanovljene v Šarm el Šejku, 30. 4. 2001 (<http://usinfo.state.gov/regional/nea/mitchell.htm>, 20.12.2001).
90. Palestinska ustava, 1.-17. 7. 1968 (<http://www.mideastweb.org/plocha.htm>, 9.5.2002).
91. Pogovor s Šalomom Hararijem v Ljubljani, 14. maj 2003.
92. Res. GS 181 (II) (Department of Public Information 1994).
93. Res. GS 194 (III) (Department of Public Information 1994).
94. Res. GS 3236 (XXIX) (<http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/025974039acfb171852560de00548bbe!OpenDocument>, 20.12.2002).
95. Res. GS 3237 (XXIX) (<http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/512baa69b5a32794852560de0054b9b2?OpenDocument&Highlight=2,3237>, 20.12.2002).
96. Res. GS 997 (ES-I) (Šobajić 1982: 601-602).
97. Res. VS 237 (1967) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm>, 20.12.2002).
98. Res. VS 242 (1967) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm>, 20.12.2002).
99. Res. VS 338 (1973) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1973/scres73.htm>, 20.12.2002).
100. Res. VS 425 (1978) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1978/scres78.htm>, 20.12.2002).
101. Res. VS 446 (1979) (<http://www.un.org/Docs/scres/1979/scres79.htm>, 20.12.2002).
102. Res. VS 452 (1979) (<http://www.un.org/Docs/scres/1979/scres79.htm>, 20.12.2002).
103. Res. VS 465 (1980) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1980/scres80.htm>, 20.12.2002).
104. Res. VS 478 (1980) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1980/scres80.htm>, 20.12.2002).
105. Res. VS 497 (1981) (<http://www.un.org/Docs/scres/1981/scres81.htm>, 20.12.2002).
106. Res. VS 521 (1982) (<http://www.un.org/documents/sc/res/1982/scres82.htm>, 20.12.2002).
107. Res. VS 605 (1987) (<http://www.un.org/Docs/scres/1987/scres87.htm>, 20.12.2002).
108. Ustanovna listina Združenih narodov (<http://www.un.org/aboutun/charter>, 20.12.2002).

7. ZEMLJEVIDI